

**T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**

Sabri ÜLKER

AKDAĞMADENİ ve ÇEVRESİ HALK KÜLTÜRÜ

Yüksek Lisans Tezi

**Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Gülşah HALICI**

YOZGAT- 2018

**T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**

Sabri ÜLKER

AKDAĞMADENİ ve ÇEVRESİ HALK KÜLTÜRÜ

Yüksek Lisans Tezi

**Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Gülşah HALICI**

YOZGAT- 2018

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 80110513020 numaralı öğrencisi Sabri ÜLKER 'in hazırladığı “Akdağmadeni ve Çevresi Halk Kültürü” başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 27/06/2018 Çarşamba günü saat 11:00'da yapılmış, tezin onayına ~~OY ÇOKLUĞU~~ / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan : Dr.Öğr.Üyesi Tuğçe ERDAL

Üye : Dr.Öğr.Üyesi Gülşah HALICI

Üye : Dr.Öğr.Üyesi İbrahim GÜMÜŞ

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...03.07.../20.18. tarih ve ...04 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

18.07.2018

Prof. Dr. Yunus ÖZGER
Enstitü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Akdağmadeni ve Çevresi Halk Kültürü” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2018

Sabri ÜLKER

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	IX
ÖNSÖZ.....	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

1.1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	2
1.1.1. Araştırmanın Konusu.....	2
1.1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları	2
1.1.4. Araştırmanın Metodu.....	3
1.2. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ BİLGİLER.....	4
1.2.1. Akdağmadeni'nin Tarihi.....	4
1.2.2. İlçenin Genel Özellikleri.....	6
1.2.3. İlçenin Adı Nereden Gelmektedir?	6
1.2.4. İlçenin Konumu	7
1.2.5. İlçenin İklimi	7

İKİNCİ BÖLÜM

AKDAĞMADENİ VE ÇEVRESİ GEÇİŞ DÖNEMLERİ

2.1. GEÇİŞ DÖNEMLERİ	8
2.1.1. Doğum	8
2.1.1.1. Doğum Öncesi.....	8
2.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme.....	9
2.1.1.1.2. Gebelikten Korunma	10

2.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması	11
2.1.1.1.4. Aşerme.....	12
2.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme	13
2.1.1.1.6. Gebe Kadının Kaçınmaları/ Uygulamaları	14
2.1.1.2. Doğum Sırası.....	15
2.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı ve Doğum Olayı	15
2.1.1.2.2. Göbek Kesme, Tuzlama ve Yıkama.....	17
2.1.1.2.3. Çocuğun Eşi ve Göbeği.....	18
2.1.1.3. Doğum Sonrası.....	18
2.1.1.3.1. Lohusa Bakımı, Lohusa Ziyareti ve Lohusa Şerbeti	19
2.1.1.3.2. Albasması	20
2.1.1.3.3. Kırk Basması, Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler.....	21
2.1.1.3.4. Ad Koyma	22
2.1.1.3.5. İlk Diş Çıkarma, Tırnak ve Saç Kesme	23
2.1.2. Evlenme	24
2.1.2.1. Evlilik Çağı, Evlilik Yaşı ve Evlenme İsteğini Belli Etme	25
2.1.2.2. Evlilik Öncesi.....	26
2.1.2.2.1. Eş Seçimi	26
2.1.2.2.2. Görücülük, Kız İsteme.....	27
2.1.2.2.3. Söz Kesimi, Tatlı Yeme ve Başlık	28
2.1.2.2.4. Nişan.....	30
2.1.2.2.5. Dâvet-Okuntu	31
2.1.2.3. Düğün.....	32
2.1.2.3.1. Bayrak.....	33
2.1.2.3.2. Sağdıç	34
2.1.2.3.3. Çeyiz.....	36

2.1.2.3.4. Kına Gecesi	37
2.1.2.3.5. Gelin Alma	39
2.1.2.3.6. Gelin İndirme.....	41
2.1.2.3.7. Nikâh ve Gerdek.....	42
2.1.2.4. Düğün Sonrası.....	43
2.1.2.4.1. Duvak	43
2.1.3. Ölüm	45
2.1.3.1. Ölüm Öncesi	45
2.1.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler	45
2.1.3.2. Ölüm Sırası	46
2.1.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler	46
2.1.3.2.2. Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler	47
2.1.3.2.3. Ölünün Bekletilmesi.....	48
2.1.3.2.4. Cenaze Yıkama ve Kefenleme	48
2.1.3.2.5. Cenazenin Taşınması.....	50
2.1.3.2.6. Cenaze Namazı.....	51
2.1.3.2.7. Cenaze Gömme ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler.....	51
2.1.3.3. Ölüm Sonrası.....	52
2.1.3.3.1. Cenaze Evi.....	53
2.1.3.3.2. Belirli Günler ve Ölü Yemeği	53
2.1.3.3.3. Ölünün Eşyaları	55
2.1.3.3.4. Devir-İskat.....	55
2.1.3.3.5. Yas Tutma ve Ağıt Söyleme.....	56
2.1.3.3.6. Mezar Ziyaretleri	58
2.2. Bayram, Tören ve Kutlamalar	59
2.2.1. Dinî Bayramlar	59
2.2.2. Millî Bayramlar	61

2.2.3. Kandiller	62
2.2.4. Hacı Uğurlama ve Karşılama.....	63
2.2.5. Sünnet ve Kirvelik	64
2.2.6. Askerlikle İlgili Âdet ve İnanmalar	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALK MUTFAĞI

3.1. Doğum Âdet ve İnanmalarıyla İlgili Yemekler.....	68
3.2. Evlenme Törenleriyle İlgili Yemekler.....	69
3.3. Ölüm Âdet ve Törenleriyle İlgili Yemekler	70
3.4. Dinî Bayramlar ve Bayram Törenleriyle İlgili Yemekler	70
3.5. Özel Günlerle İlgili Yemekler	71
3.6. Adak ve Ziyaret Yerleriyle İlgili Yemekler	72
3.7. Çeşitli Törenlerle İlgili Yemekler	72
3.8. Diğer Yemekler	73

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OYUN VE EĞLENCE

4.1. Çocukların Oynadığı Oyunlar	77
4.2. Büyüklerin Oynadığı Oyunlar	78

BEŞİNCİ BÖLÜM

AKDAĞMADENİ HALK EDEBİYATI

5.1. Manzum Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri	81
5.1.1. Türkü.....	81
5.1.2. Mânî	90
5.1.2.1. Seveda Mânileri	92
5.1.2.2. Hayvanlarla İlgili Mâniler.....	97
5.1.2.3. Sosyal Konulu Mâniler	98
5.1.2.4. Tatlılarla İlgili Mâniler.....	99

5.1.2.5. Felek İçin Söylenmiş Mâniler	100
5.1.2.6. Gelin Kaynana Mânileri	100
5.1.2.7. Öğüt Mânileri	100
5.1.2.8. Ramazan Mânileri	101
5.1.3. Ninni	102
5.1.4. Tekerleme	108
5.1.4.1. Masal Tekerlemeleri.....	109
5.1.4.2. Oyun Tekerlemeleri	110
5.1.4.3. Tören Tekerlemeleri.....	113
5.1.4.4. Bağımsız Tekerlemeler	113
5.2. Manzum-Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri.....	114
5.2.1. Bilmece	114
5.2.1.1. Cevabı Tek Olan Bilmeceler	115
5.2.1.2. Cevabı Birden Çok Olan Bilmeceler.....	116
5.2.1.3. Bilgi Ölçen Bilmeceler.....	117
5.2.1.4. Kelime Parçalarının Özellikleri Üzerine Kurulan Bilmeceler	117
5.2.1.5. Şaka, Alay Üzerine Kurulan Bilmeceler	117
5.2.1.6. Cevabı Soru İçinde Olan Bilmeceler.....	118
5.2.2. Atasözü	119
5.2.3. Alkış- Kargış.....	130
5.3. Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri	138
5.3.1. Efsane	138
5.3.2. Masal.....	142
5.3.3. Hikâye.....	147
5.3.4. Fıkra	151

ALTINCI BÖLÜM

LAKAP GELENEĞİ

6.1. Lakaplar	155
6.1.1. Kişinin Fiziksel Özelliklerine Göre Verilen Lakaplar	155
6.1.2. Herhangi Bir Anlamı Bulunmayan Lakaplar	157
6.1.3. Kişinin İşi ve Uğraşına Göre Verilen Lakaplar	158
6.1.4. Kişinin Hal ve Hareketlerine Göre Verilen Lakaplar	158
6.1.5. Kişinin Sosyokültürel Durumuna Göre Verilen Lakaplar	161
6.1.6. Ailede Meşhur Olmuş Kişiler Adına Verilen Lakaplar	161
6.1.7. Kişinin Ünlü Şahıs veya Milletlere Benzerliğinden Dolayı Verilen Lakaplar	161
6.1.8. Kişiye Şaka Olarak Verilen Lakaplar	162
6.1.9. İsim Benzerliğine Göre Verilen Lakaplar	162
6.1.10. İsme Yüklenen Anlama Göre Verilen Lakaplar	163
SONUÇ	165
KAYNAKÇA	170
EKLER	177
EK 1. Soru Fişi	177
EK 2. Kaynak Kişiler	183
ÖZGEÇMİŞ	187

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AKDAĞMADENİ ve ÇEVRESİ HALK KÜLTÜRÜ

Sabri ÜLKER

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Gülşah HALICI

2018-Sayfa: 187 + XIV

Jüri:

Bu çalışmada, Akdağmadeni ilçesinin köylerinde yaşatılan folklor unsurlarının araştırılması, günümüzle eski arasındaki farklılıkları belirlenmesi ve değerlendirilmesi üzerinde durulmuştur.

Bu tez, giriş kısmıyla birlikte altı bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında ilçeye ilgili genel bilgiler ve köylerin listesi verilmiştir. Birinci bölümde geçiş dönemi inançları verilmiştir. İkinci bölümde bayram, tören ve kutlamaları, üçüncü bölümde halk mutfağı, dördüncü bölümde oyun ve eğlence, beşinci bölümde anonim halk edebiyatı ürünleri, altıncı bölümde de bölgedeki lakaplar ele alınmıştır.

Bu çalışmadaki amaç, Akdağmadeni köylerinde kaybolan halk kültürünü, inanışlarını, kayıt altında tutmak ve bu vesileyle gelecek kuşaklara elde edilen verileri aktarmaktır. Altı bölümlük bu çalışma yapılırken her bölümde, sözlü ve yazılı kaynaklardan edinilen teknik bilgilere uyularak kaynaklar verilmiştir. Daha sonra belli bir düzen içerisinde ana ve alt başlıklar haline getirilen konulara, derlenen bilgiler eklenmiştir. Son değişimler ve değerlendirmeler yapıp bir disiplin haline getirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Halk Kültürü, Geçiş Dönemleri, Akdağmadeni, Anonim Halk Edebiyatı

ABSTRACT

Master of Science

THE POPULAR CULTURE OF AKDAĞMADENİ AND ITS NEIGHBOURHOOD

Sabri ÜLKER

Supervisor: Assoc. Dr. Öğr. Üyesi Gülşah HALICI

2018-Pages: 187 + XIV

In this study, to investigate the elements of folklore alive in the villages of the district Akdağmadeni, the differences between our old day focused on identifying and evaluating.

Our study consists of six chapters with the introduction. General information about our district in the preamble and is given a list of villages. In the first part of the transition period is given beliefs. In the second chapter festivals, ceremonies and celebrations, community kitchen on the third part, the fourth part of the fun and games, the fifth chapter of anonymous folk literature is discussed in the sixth chapter in the region's moniker.

Have begun to disappear in our village, our goal here is our culture, our beliefs, and keep records and to transfer the data we have obtained our future generations on this occasion. Our six-part work done in each section, oral and written sources of technical information acquired in compliance resources are given. Then the topic turned into the main and sub-headings in a particular order, the information is culled added. And assessments made last change was made into a discipline.

Key words: Folk Culture, Transition Periods, Akdağmadeni, Anonymous Folk Literature

KISALTMALAR LİSTESİ

K.K	: Kaynak kişi
C.	: Cilt
Ss.	: Sayfa sayısı
TTK	: Türk Tarih Kurumu

ÖNSÖZ

Toplumların maddi ve manevi değerlerinin tamamına kültür denilmektedir. Her toplumun kendine göre bir beğenisi, yaşayış tarzı, inançları vardır. Gelenek ve görenekleri kendi içerisinde hazine olarak tutan bu kültür, toplumları birbirinden farklı kılmaktadır. Bu öğelerin her biri oluşumunu uzun yıllarda tamamlamaktadır. Tamamlanan her öge de sürekli değişim içerisinde. Değişen bu kültür değerlerinin takibi ve incelenmesi halk kültürü açısından önem taşımaktadır. Bunun için toplumun günlük yaşamını incelemek, bu kültürü anlayabilmenin en önemli yoludur.

Halk kültürü öğeleri insanın geçmişi ile geleceği arasında bir köprü durumundadır. Sürekli de geleceğe açıktır, gelecek yaşantıları şekillendirmektedir. Halkın günlük yaşamını etkileyen etkenler doğum, sünnet, askerlik, evlenme ve ölüm olaylarından oluşan geçiş dönemleri olarak belirlenebilir. Ve bunların etrafında şekillenen halk edebiyatı ürünleri olan masal, hikâye, efsane, fıkra, mâni, ninni ve ayrıca oyun-eğlence ve yemek kültürü üzerine sağlam sonuçlara ulaşmamızı sağlamaktadır.

Tezde, Akdağmadeni halk kültürünün gelenek ve göreneklerini, sözlü geçmişini ve bugününü kayıt altına almak amaçlanmıştır. Tezin yazımında halk kültürü çalışmalarının değerli yol göstericilerinden Sedat Veyis Örnek'in tasnifi esas alınmıştır.

Bu amaç doğrultusunda, kaybolan değerlerin kayıt altına alınması, Türk toplumu ve Türk folkloruna katkıda bulunulması hedeflenmiştir. Bu vesileyle, üzerinde titizlikle durularak araştırılan bu çalışmanın Türk toplumuna, gelecek kuşaklara fayda sağlamasını temenni ediyor, bana desteklerini esirgemeyen, güler yüzüyle bana her zaman yardımcı olan değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Gülşah HALICI hocama teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek lisans eğitimim boyunca büyük bir özveriyle bilgi birikimlerini bize aktaran, yardımcı olan, bende edebiyat alanına ciddi bir bakış açısı kazandıran değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe ERDAL ve lisans eğitimimden yüksek lisans eğitimime kadar halk edebiyatı alanında bana hem hocalık hem danışmanlık yapan, bu alanı bana sevdiren ve bu konuyu araştırmamı tavsiye eden değerli hocam Dr.

Öğr. Üyesi Orhan Fatih KUŞDEMİR'e şükranlarımı sunuyorum.

Tez aşamasında bana destek olan ve sabırla bana katlanan, manevi destek veren eşim Selma, kızlarım Beyza ve Zeynep Sude'ye de teşekkür ediyorum.

Sabri ÜLKER

Yozgat, Temmuz 2018

GİRİŞ

Halkbilimi, tek bir insanın değil, insanların olduğu yerde ve onların oluşturduğu yaşantıları inceler. İnsanoğlu önemli deyişleriyle, âdetleriyle, töreleriyle, oyunlarıyla, daha doğrusu bütün yaşamış ve yaşanmışlığıyla büyük bir kurumun merkezini oluşturur. İşte araştırılması gereken bu kuruma, halk kùltürü denmektedir. İnsanların doğumundan ölümüne kadarki yaşamlarında maddi ve manevi bütün ögeler bu kurumun, yani halk kùltürünün inceleme alanına girmektedir. Bu ögeler içerisinde; insanın töresel ve geleneksel hayatı, yaşam biçimi, hayatı sorgulamadaki tavrı, yaşama katkıları ve geriye bıraktığı izler bütünüyle halk kùltürünün en önemli ögeleri arasında yer almaktadır.

Halk kùltürleri süreklilik göstermektedir. Bu süreklilik muhakkak çeşitli etkileşimlerle birlikte değişimleri de beraberinde getirmektedir. Bir kùltür ögesinin aslına ulaşmak da bu sebeplerden dolayı zorlaşmaktadır. Araştırmacılara düşen görev ise bir kùltür ögesini araştırırken gidilebildiği kadar eskiye ulaşmak, ürünleri ortaya çıkarmak, varsa eğer değişiklikleri belirlemektir.

Akdağmadeni ve Çevresi Halk Kùltürü adlı bu tezde bütün bu disiplinler temel alınarak üzerinde titizlikle çalışılmıştır. Tez konusunun içeriğine, ana ve alt başlıklarına, “Özet” ve “Sonuç” kısmında detaylıca yer verilmiştir. Tez çalışmasının konusu, amacı, derleme metodu ve derleme yapılan alanla ilgili açıklamalar, “Genel Bilgiler” başlığı altında verilmiştir. Elde edilen verilerin, ileriki zamanlarda yöreyle ilgili yapılacak çalışmalara da kaynaklık yaparak katkı sağlaması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

1.1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

1.1.1. Araştırmanın Konusu

Tarihte, göçebe hayat tarzıyla bilinen, konar-göçer hayat tarzıyla Orta Asya'da yaşam süren Türkler, buldukları coğrafyayı kendi kültürleriyle yaşatmışlardır. Aynı zamanda dinî inanışları dönemlere göre değişiklik göstermiştir. Buldukları coğrafyayı aşır Anadolu topraklarına geldiklerinde çok daha farklı kültürlerle tanışmışlar ve yeni dinleri olan İslâmiyet'i kabul etmişlerdir. Bu süreçte hem farklı kültürler hem de İslâm inancı bütünleşmesi, yeni bir hayat felsefesi ve yaşam biçimi oluşturmalarına sebep olmuştur. Üzerinde çalışılan konu bu birleşik çok kültürlülüğü açıkça göstermektedir.

Tezin konusu, Akdağmadeni ve Çevresi Halk Kültürü araştırmasıdır. Bu bağlamda ilçedeki gelenek ve görenekler, geçiş dönemleri, halk mutfağı, bayram tören ve kutlamalar, lakaplar, çocuk oyunları ve anonim halk edebiyatı ürünleri incelenmiştir. Halk hekimliği, giyim-kuşam, halk takvimi ve meteorolojisi, halk hukuku, halk tiyatrosu, halk sanatları ve zanaatları konusuna yer verilmemiştir.

1.1.2. Araştırmanın Amacı

Yapılan araştırmalar sonucunda, Akdağmadeni ilçesinin halk kültürü bakımından zengin bir bölge olduğu anlaşılmaktadır. Yöredeki kültürel zenginliklerin yok olmaması düşüncesi, bu çalışmanın yapılmasına kaynaklık etmiştir.

Araştırmadaki amaç, Türklerin asırlardır yaşadıkları Orta Asya ve Anadolu coğrafyasında, yaşantılarının günümüzdeki izlerini belirlemeye çalışmak, anonim halk edebiyatı ürünlerini araştırmak, gelenek ve göreneklerini tespit edip kayıt altına almak ve bunları gelecek kuşaklarımıza ulaştırmaktır.

1.1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

İnceleme alanı, Yozgat iline bağlı Akdağmadeni ilçesi'nin Abdurrahmanlı, Alicik, Ağaçalı, Pınarbaşı, Akbaş, Geyseri, Akçakışla, Akçakoyunlu, Ardıçalan, Arpalık, Arslanlı, Aşağıçulhalı, Bahçecik, Boğazköy, Boyalık, Bulgurlu, Kabut,

Bozhüyük, Çardak, Çağlayan, Çampınar, Çaypınar, Çerçialan, Davulbaz, Davutlu, Dayılı, Demirşeyh, Deryurt, Sıtma, Dokuz, Dolak, Evcı, Eyneli, Gökdere, Güllük, Gümüşdibek, Gündüzler, Hacıfakılı, Beyazıtkaçağı, Halhacı, Hayran, Hüyükalan, İbrahimağaçiftliği, Karaalikaçağı, Karaçokrak, Karadikmen, Karahisartatlısı, Karapir, Kartal, Kayabaşı, Kayakışla, Kirsinkavağı, Melikli, Muşalikalesi, Okçulu, Olucak, Ortaköy, Örenkale, Özer, Paşabey, Pazarcık, Sağıroğlu, Sarıgüney, Çevirme, Sazlıdere, Sekikaşı, Şahnaderesi, Tarhana, Taspınar, Tekkegüneyi, Uzakçay, Üçkaraağaç, Veziralanı, Yazılıtaş, Yedişehir, Yeniyan, Yukarıculhalı ve Yünalanı köyleriyle sınırlandırılmıştır (www.akdagrehberi.com). Çalışmanın kapsamını da bölgenin halk kültürü ürünleri açısından incelenmesi oluşturmaktadır. Halk kültürünün diğer inceleme alanlarından olan halk hekimliği, giyim-kuşam, halk takvimi ve meteorolojisi, halk hukuku, halk tiyatrosu, halk sanatları ve zanaatları, sağlıklı veri elde edilemediği için inceleme içerisine alınmamıştır.

1.1.4. Araştırmanın Metodu

Araştırma konusu belirlendikten sonra Akdağmadeni kaymakamlığından köylerin listesi alınıp köylerle ilgili bilgiler toplanmıştır. Yozgat ve Akdağmadeni belediye arşivleri gerekli bilgiler için taranmıştır. Bölgeyle ilgili yapılan akademik çalışmalar YÖK sisteminden bulunmuştur. Yöre kültürüyle ilgili yapılan matbu eserler belirlenmiştir. Daha sonra bibliyografya araştırması yapılmıştır.

Yapılan çalışmada, halk kültürü ürünleri ile ilgili incelemelerde kullanılan alan araştırması, örnek olay, yazılı ve sözlü kaynaklardan yararlanma yöntemleri kullanılmıştır. Görüşme, gözlem, kılavuz ve yöresel yayınlardan yararlanılarak saha alanındaki kaynak kişilere ulaşılmıştır. En fazla kullanılan teknik, “görüşme” tekniği şeklindedir.

Yetmiş iki tane kaynak kişiyle görüşülmüştür. Kaynak kişilerin isimleri ekte verilmiştir. Bunlardan kırk dört tanesi erkek, yirmi sekiz tanesi kadındır. Kaynak kişilerin yirmi iki tanesi okuryazar değildir, on iki tanesi okuryazardır, on dokuz tanesi ilkökul mezunu, üç tanesi ortaokul mezunu, on tanesi lise mezunu, beş tanesi üniversite mezunu, bir tanesi de eğitim enstitüsü mezunudur. Yetmiş dokuz köyün tamamında incelemeler yapılmıştır. Muşalikalesi, Kirsinkavağı, Çardak, Dolak, Boyalık, Bahçecik, Kabut, Davutlu, Özer, Yeniyan, Karacaören, Melikli, Karadikmen, Altılı, Kuşlukaçağı, Kızıldağ ve Tarhana köyleri birbirine çok yakın mesafede olduklarından ve elde edilen veriler aynı olduğu için kaynak kişiler ortak

tutulmuştur. Bozhüyük, Ardıçalan, Veziralan, Hüyükülalan, Çerçialan, Çağlayan, Kızılcaova, Yazılıtaş ve Sıtma köylerinin alevi köyleri olduğu tespit edilmiştir.

Önceden hazırlanan sorular kaynak kişilere sorulup net bir cevap beklenmeden sohbet şeklinde gerçekleşmiştir. Gerektiğinde kaynak kişilerle birden fazla mülakat yapılmıştır. Derlemede not defteri, kalem, ses kayıt cihazı kullanılmış, kaynak kişilerden elde edilen bilgiler yazıya geçirilmiştir. Sağlıklı veriler elde etmek amacıyla köylerde yaşayan çocuklarla, orta yaşlı ve yaşlı kişilerle görüşmeler yapılmıştır.

1.2. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ BİLGİLER

1.2.1. Akdağmadeni'nin Tarihi

Akdağmadeni, yerleşim yeri olarak XIX. yüzyılın ortalarında ve idari yetkiye de haiz bir isimli Kurşun İşletmesi Müdürlüğü olarak kurulmuş ve Madenciler nahiyesi diye adlandırılmıştır. İlçe tarihi 1815 yılına kadar ormanlık olduğu için bilinmemektedir. İşletmenin şimdiki belediye garajının bulunduğu yere kurulmasıyla; Gümüşhane, Trabzon, Arapgir ve Ahıska'dan gelen işçilerle nüfus hayli artmış ve 1871 tarihinde ilçe hüviyeti kazanmıştır. 1923 yılında kasaba 1.250 hane iken Rum ve Ermenilerin 1924-1927 yılında Yunanistan'a mübadele suretiyle nakilleri üzerine nüfus miktarı oldukça azalmıştır. Aynı tarihte Yunanistan'dan Selanik'in Kayalar bölgesinden mübadele suretiyle gelen 266 hane Türk kasabaya yerleştirilmiş ise de bunların bir kısmının başka taraflara göçleri üzerine nüfus eksilmesi uzun yıllar telafi edilememiştir. Yine bu tarihlerde köylerde de mübadele yapılmış, Romanya, Bulgaristan (1951) ve 1935 yılında Yugoslavya'dan gelen 790 hane menkul aile köylere yerleştirilmiştir. Hariçten gelen bu mübadil ve göçmenlerden 2/3'ü yurt içinden başka kazalara göç etmişlerdir. Gelen mübadillerin tütüncü olmaları nedeniyle tütün mıntıkasına yerleştirilmiştir. Bulunan akrabalarının yanlarına gitmek istemeleri tekrar göçmelerine sebep olmuştur. Akdağmadeni'nin kuruluşu, itibariyle civar ilçelere nazaran uzun bir geçmişe sahiptir. Bağlı bulunduğu Yozgat ili uzun yıllar Bozok Sancağı adı ile anılan ve Kayseri'yi de içine alan sancağın merkezi, kazanın şimdiki Çepni köyü olan Karahisar Beyramşah kazasına bağlı göstermektedir. İlçenin merkezi 1815 yılına kadar ormanlık olduğu bugünkü kasabaya bağlı civar Güneyli Mahallesi'nin kasaba

içindeki havuzda (şimdiki Pazaryeri) hayvanları korkarak sulamaya getirdikleri ve çamlığın sıklığından hayvanların zor girdiği söylenmektedir.

1860 yılında Karahisar Beyramşah kazasına bağlı bir nahiye vücuda gelmiş ve Akdağmadeni 1871 yılında da Karahisar Beyramşah kazası inşa edilerek Akdağmadeni nahiyesine kaza teşkilatı kurulmuş ve Yozgat'a bağlanmıştır. Kaza merkezi birkaç ay sonra eski bir nahiye olan Karamağara (Saraykent) köyüne nakledilmişse de 1876 yılında tekrar Akdağmadeni kasabasına gelmiş ve Karamağara köyü de bu kazaya bağlı bir nahiye olarak kalmıştır.

Madenciler nahiyesi olan bu yeni kuruluşun yönetimine sırasıyla; Hasbeldi Hacı Emin Ağa, Arapkirlioğlu Hacı Hüseyin Ağa, Tepedelinli Mehmet Ali Paşa torunlarından Ahmet Efendi (Arnavut Ahmet Efendi) şair ve Hariciye- Dâhiliye Nazırlıkları yapmış Akif Paşa torunlarından Rıfat Efendi memur edilmiştir (www.akdagmadeni.bel.tr).

Akdağmadeni, Bozok Sancağı'nın Karahisar-ı Behramşah Kazası'na bağlı bir köy olarak Akdağlar'ın eteğinde bir vadi içerisinde kurulmuştur. İskâna açılmasında, ilçede halen faaliyet gösteren Çinko-Kurşun İşletmesinin büyük bir rolü vardır. İşletmenin faaliyete geçmesiyle birlikte civar köylerden ve bilhassa Gümüşhane, Trabzon, Arapgir ve Ahıska vilayet ve kazalarından taşçı, marangoz gibi ustalar birçok ameleyle gelmişlerdir. Yerleşime açılarken orman sökülüp yerine evler yapılmıştır. Böylece maden kuyularına yakın olan kasaba kurulmuştur. İlçeyi yerleşime açan halk arasında Rum ve Ermeni aileleri de vardır. Zamanla genişleyen, nüfusu artan bu yerleşim yerinde 1860 yılında Karahisar-ı Behramşah kazasına bağlı bir nahiye vücuda gelmiş ve Akdağmadeni adını almıştır. (Koç, 1963: 152).

İlçe çevresinin tarihi, MÖ 1500- 2000 yılları arasında kurulan Hitit Krallığı'na kadar uzanmaktadır. Bu çevrede Anadolu'da ilk siyasi birliğini kuran ve Anadolu'da tarih devrinin başlangıcı kabul edilen Hititlerin sınırları içindeki en kalabalık yerleşim yerlerinden biriydi. Hititlerin başkenti Hattuşaş'ın bu çevrede (bugün itibariyle Çorum ili sınırları içerisinde) bulunması bunun bir kanıtıdır. (Rehber Ansiklopedisi, 1984: 197).

1.2.2. İlçenin Genel Özellikleri

Yozgat'ın 103 km doğusunda yer alan Akdağmadeni 1815 yılında yerleşim yeri olarak kuruluyor. 1862 yılında da belediye teşkilatı kurulmuştur. Ülkemiz de ilk belediye 1858 yılında Beyoğlu Belediyesidir. Akdağmadeni Belediyesi de 1862 yılında kurularak Türkiye'nin 2. belediyesidir. 1871 yılında ilçe hüviyetini almıştır. Yozgat'ın en eski ilçelerinden olan Akdağmadeni 1831 yılında yapılan ilk nüfus sayımında Yozgat toplam nüfusu ilçeleri dâhil 60 bin çıkarken Akdağmadeni'nin nüfusu 19 bin civarında çıkmıştır. İlçemizde maden olarak çinko, demir, kurşun ve çeşitli madenler çıkarılmaktadır. İç Anadolu bölgesinin güzide ormanları Akdağ sıradağları ilçemizde bulunmakla beraber ormanlarımızda sarıçam, meşe, ardıç ağaçları bulunmaktadır. Sarıçam ağacının özelliği maden ocaklarında maden direği olarak kullanılır, göçükleri de önceden çatırdamasıyla uyarı veren bir çeşit çam ağacıdır. Ormanlarımızda yetişen salep ülkemizde kalite bakımından çıkan en iyi saleptir. Ormanlarımızda yetişen değerli diğer bir mantar türü olan göbelek ilaç sanayinde kullanılmaktadır. Tarihi yapısıyla dikkat çeken ilçemizde 12 adet tarihi tescilli yapımız vardır. Restorasyon çalışmaları devam eden yapılar ilçemizin bir turizm ilçesi olma yolunda ilerlediğinin göstergesidir. Karadikmen köyünde çıkarılan saniyede 100 litre ve 50 derece sıcaklığındaki sıcak su Akdağmadeni'nin yakın zamanlarda termal turizmde de yükseleceğini göstermektedir.2011 yılının sonunda açıklanan resmî rakamlara göre Yozgat merkezide dâhil nüfusu azalmayıp arttıran tek ilçe Akdağmadeni'dir. Ülkemiz tarihinde de önemli misyonları olan ilçemiz geçmişte olduğu gibi şimdide sürekli gelişmekte olup İç Anadolu bölgesinin güzide ilçeleri arasına girme yolunda hızla ilerlemektedir (www.yozgatkulturturizm.gov.tr).

1.2.3. İlçenin Adı Nereden Gelmektedir?

Yöre isminin belirlenmesinde, sahip olduğu ve işletilmeye açılan yeraltı madenlerinin büyük rolü olmuştur. Akdağ eteklerinde çinko-kurşun madeni işletmesi kurulmuş ve "Maden" kelimesi zamanla bu yerleşim yerinin ismi olmuştur. Maden işçilerinin akınıyla yerleşik köy düzenine geçilen bu yöre, belirli bir süre "Maden" adıyla anılmıştır. Akdağ eteklerinde kurulması nedeniyle de dağın ismine atıfla "Akdağlardan çıkan maden" anlamına gelen Akdağmadeni adını almıştır (www.yozgatkulturturizm.gov.tr).

1.2.4. İlçenin Konumu

İlçe jeolojik açıdan, masif üzerindedir. İlçenin Sivas sınırını çizen Akdağların yapısında genellikle 2.zamanın kalkerleri yaygındır. Eteklerinde de neojen tortulları yer almaktadır. Denizden yüksekliği 1352 m olan ilçenin yüzölçümü ise 1.796 Km.² dir. Yozgat'ın 102 km. doğusunda bulunan ilçe, doğuda; Yıldızeli ve Şarkışla (Sivas) ve kuzeyde ise, Kadışehri ilçeleriyle çevrilidir. Matematiksel konum itibariyle, 39°, 39',39`` enlemleri ile 35,53',11`` boylamları arasında yer almaktadır (www.akdagmadeni.bel.tr).

1.2.5. İlçenin İklimi

İlçede, karasal iklim hâkim olup ormanlık ve yaylalık alanlarla kaplı olduğundan dolayı bazen de Karadeniz iklimi özelliğini göstermektedir. Yazları serin, kışları ise soğuk ve yağışlı geçmektedir. Yağışlar genellikle, ilkbahar ve sonbahar mevsimine rastlamaktadır. Bu aylarda yağışların miktarı da bir hayli artmaktadır.

Yıllık yağış miktarı ortalama olarak 480-500 mm. civarındadır. Sahip olduğu toprakların büyük bir bölümü ormanlarla kaplı olduğundan, ilin en çok yağış alan ilçesi konumundadır. Ortalama sıcaklığın 8-12°C olduğu ilçede, yaz aylarındaki sıcaklığın ise 20-25°C arasında değiştiği görülmektedir. Yaz aylarının aşırı sıcaklığında, sulu tarımda kullanılan özlerin(dere)suyu oldukça azalmaktadır. Rüzgârlar ise genelde güney ve doğu yönlerinden esmektedir. Kar yağışının yoğun olduğu zamanlarda ulaşımda sıkıntılar yaşanmakta ancak ilgili kuruluşlarca yapılan kar mücadelesi sonucu bu güçlük aşılmaktadır. Kışın ağır geçtiği zamanlarda, özellikle E-88 Devlet Karayolu güzergâhının Pazarcık, Oluközü ve Abdurrahmanlı virajları tehlike oluşturmaktadır ve zaman zaman ulaşımı da engellemektedir.

İlçe iklimi karasal iklimden ziyade, Karadeniz iklimi ve karasal iklim arasında bir geçiş tipidir. İlçe yayla olduğu için orta Anadolu'nun iklimine benzerliği olup yazın fazla sıcak; kışın da dondurucu soğuklar olmaz. Kar yağışı, Yozgat'ta olduğu gibi, kasım ayının ortalarında başlar. Akdağlarda kar haziran, hatta temmuz ayına kadar yerde kalır (www.akdagmadeni.bel.tr).

İKİNCİ BÖLÜM

AKDAĞMADENİ VE ÇEVRESİ GEÇİŞ DÖNEMLERİ

2.1. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Halk kültüründe geçiş dönemleriyle ilgili inanç âdet ve pratiklerin eski Türk kültürü ve inanç sistemleriyle bağlantısı vardır. Türk kültürü yeni yurt Anadolu'da yeniden şekillenmiştir. Âdet ve inanmaların hayatın her döneminde insan üzerinde büyük bir yaptırım gücü vardır. Toplumsal ve kültürel değişiklikler âdet ve inanmaların değişmesine neden olurlar. Âdetler eski kuşaklarla yeni kuşaklar arasında bir bağlantı zinciridir. Günümüzde ritüel kökenli birçok inanç İslâmiyet'in gereğindenmiş gibi kabul edilip yaşatılmaktadır (Artun, 2000: 47).

İnsan yaşamının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutlamak, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüzdür ve zararlı etkilere karşı açıktır (Örnek, 2000: 131).

2.1.1. Doğum

Geçiş dönemlerinin ilk aşaması bilindiği gibi doğumdur. Her toplumda olduğu gibi, bizim toplumumuzda da çocuğa büyük değer verilir. Salt, çoluk çocuğa karışmak için evlendiğini söyleyenler azımsanmayacak kadar çoktur. Evlenip çoluk çocuğa karışmak; erkek, özellikle de kadın için, çok önemlidir. Dünyaya getirilen her çocuk aile kurumunu güçlendirir. Akrabalık ilişkilerini ve bu ilişkilerden doğan dayanışmayı pekiştirir (Artun, 2004: 87).

2.1.1.1. Doğum Öncesi

Doğum olayı yüzlerce âdetin ve inanmanın uygulandığı bir dönemdir. Bu âdet ve inanmalar kadını gebe kalma isteğinden başlayarak etkisi altına alır. Gebe kadının gebeliğinin başlangıcından doğuma kadar geçen sürede pek çok âdete,

inanmaya, geleneğe, göreneğe, uyması beklenir. Kadının gebe kalma isteğiyle başlayan ve doğuma kadar kadını etkisi altına alan âdetler, gelenek ve görenekler toplumumuzda önemli bir yer tutar (Başçetinçelik, 1998: 27).

Evli çiftler içinde doğum kararı ve doğum olayı belki de hayatlarının en önemli aşamalarından biridir. Çünkü böylece çiftler deyim yerindeyse çoluk çocuğa karışacaklar ve bunun mutluluğunu yaşayacaklardır. Kadının gebe kalma isteğiyle başlayan ve doğuma kadar kadını etkisi altına alan âdetler, gelenek ve görenekler toplumumuzda önemli bir yer tutar (İnan, 1995: 167).

2.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme

Evlenip eş olan kadınla erkeğin bir de çocuk sahibi olması istenir. Gelin kıza henüz baba evinden çıkmamışken en son yumurta yedirilmesi; doğurması, çoluk çocuğa karışması içindir. Çocuk sahibi olarak değerini kanıtlayamayan kadın horlanır, kusurlu ve “kısır, tutuk, zürriyetsiz, sonsuz, meyvesiz ağaç, eremik” olarak karşılanır (Acıpayamlı, 1974: 13).

Abdülkadir İnan, çocuğu olmayan Yakut kadınlarının çocuklarının olması için mukaddes bir ağacın dibinde, ak boz at derisi üzerinde, ağlayarak dua ettiklerini belirtmektedir (İnan, 2000: 167).

Akdağmadeni köylerinde çocuğu olmayıp da çocuk sahibi olmak isteyen kadınların başvurdukları yöntemler şu şekilde tespit edilmiştir:

1. Çeşitli türbelere gidilir, Yıllancı Türbesi gibi, türbeye kadın, üzerinden bir parça elbise parçası yırtar, ağacın dalına astıktan sonra dua eder. Bu türbe çocuğu olmayanların dua isteyip şifa buldukları bir türbedir (K.K:65).

2. Kadının kasıklarından çekilir, sonra karasakız sarıp birkaç gün korunur (K.K:43).

3. Çeşitli tavsiyeler üzerine bir hocaya gidip hocaya muska yazdırırlar (K.K:16).

4. Köyün ihtiyar kadınları tarafından yapılan bitkisel karışımlardan içerler. Bu karışım yavşan otunun suda kaynatılmasıyla yapılır, hem yeni doğan çocuklara hem de kısırlık gidermede kadınlara şifa olarak kullanılır (K.K:33).

5. Köydeki veya bölgede bilinen türbelere gidip adaklık kurban adarlar. Etini fakirlere dağıtırlar (K.K:31).

6. Çeşitli kaplıcalara götürülür, Karadikmen ve Sarıkaya Kaplıcaları gibi (K.K:31).

7. Köydeki yaşlı kadınlara götürülür tavsiyeler alınır (K.K:46).

8. Üzerlik otu yakılır, dumanı koklatılır, üzerlik kaynatılarak suyu içirilir (K.K:16).

9. Doktora başvurulur, tedavi uygulanır (K.K:66).

10. Yeni yapılan bir düğünde gelin indikten sonra, gelinin kucağına çocuk verilir, bu olay ikinci kez hamile kalamayanlar için de yapılır (K.K:54).

11. Yavşan otu kaynatılır, çocuğu olmayan kadının rahim bölgesine sürülür, yavşan otunun deri altına işleyerek yumuşatıcı özelliği olduğu düşünülür (K.K:70).

12. Ayaklarından asılır, kasıklarından aşağı doğru çekilir, daha sonra düz vaziyette yatarak birkaç gün dinlendirilir (K.K:15).

Kısırlığı giderme uygulamalarından halk hekimliğine yönelme eğilimleri terk edilmiştir. Günümüzde artık doktor tedavisine başvurularak çareler aranmaktadır. Ancak Yılançı, Ali ve Mahmut Çelebi Türbeleri gibi çeşitli türbelere gitmeler, adaklar adamalar, hocalara muska yazdırma uygulamaları devam etmektedir. Buradan, dinsel uygulamaların hâlâ devam ettiği anlaşılmaktadır.

2.1.1.1.2. Gebelikten Korunma

Ülkemizde gebe kalmak için birçok yönteme başvurulmaktadır. Bununla birlikte aynı oranda da gebelikten kurtulmak için birçok yöntem geliştirilmiştir. Bu yöntemler bazen benzerlik gösterse de yöreden yöreye farklılıklar da içermektedir.

Yeni doğum yapmış olan bir kadın ıskın kökünü iyice kaynatıp süzdükten sonra bir gün bekletip bu sudan her sabah aç karnına yarım çay bardağı içerse bir daha gebe kalmaz. Küçük çocuğu olanlar, gebe kalmamak için çocuğu memeden kesmezler (Taş, 1994: 189-190).

Amasya'da gebeliği önlemek için cinsel birleşmeden sonra rahim sabunlu suyla yıkanır. Soğan kabuğu kaynatılarak içilir (Kalay, 1998: 161).

Akdağmadeni köylerinde gebe kalmaktan korunmak için başlıca şu yöntemler uygulanmaktadır:

1. Yüksek bir yerden atlanır (K.K:36).

2. Ağır yük taşınır (K.K:17).

3. Çocuklara Dursun, Duran, Yeter gibi isimler verilerek doğuma son verileceği temenni edilir (K.K:5).

Akdağmadeni merkez ve köylerinde yukarıda bahsedilen uygulamaların üçü de terk edilmiştir. Günümüzde Sağlık Bakanlığı yetkilileri köylere gelerek kadınları bilinçlendirip onların yeni korunma yöntemleri ve yolları hakkında bilgi vererek destek sağlamaktadır.

2.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması

Başkurtlar Müslüman oldukları halde, ölüm meleğini aldatmaya çalışırlar. Çocuğu doğduğu gibi ebe eline alıp dışarı çıkar, birkaç ev dolaştıktan sonra çocuk babasının evinin penceresinden seslenir: “Yabancı ülkeden bir çocuk getirdim. Satın alan var mı?” der. Pazarlık başlar. Çocuk için kendi ağırlığında demir verip satın alırlar. Çocuğa Demir yahut Satıpaldı, Satılmış gibi bir ad verirler. Çocuğun yaşamasını sağlamak için Yaşar, Dursun, Ölmezbay, Taştan, Kurç (Çelik) gibi adlar verildiği gibi, kötü adlar vermek âdeti de vardır. Bunun sebebi kötü adı olanlardan ölüm meleği nefret eder de gelmezmiş. Kırgızlarda İtalmas, Çoçkabay, Kabanbay gibi adlar bu inanca göre verilmiş adlardır. Yakutlar, aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar. Urenha(Tuba)lar çocuğu doğduğu gibi kazanın altına saklarlar, kazanın içine “ak eren” denilen ongon’u koyup bunun yanına arpa unundan yapılan bir bebek bırakırlar. Kam bu bebek üzerine ayin yapar. Kam’ın duasıyla bu hamur “canlanır” ağlarmış; hamur bebeğin karnını yarar, parçalar, sonra bebeği uzak bir yere götürüp gömer. Ölüm ruhu bunu görüp çocuğun öldüğüne inanır ve aileyi rahat bırakır. Moğollar ise çocuğu kazan altında üç gün saklarlar, anası hep bir bebekle meşgul olur. Sonra bebek ölür. Ana baba da “Çocuğumuz öldü!” diye ağlaşırlar. Bebeği bir çukura gömerler. Kötü ruh böylece aldanır ve çocuğu rahat bırakıp yoluna gider (İnan, 2000: 174-175).

Akdağmadeni köylerinde çocuk sahibi olan ailelerin çocuklarının sağlıklı olması için yaptıkları uygulamalar şu şekilde tespit edilmiştir:

1. Hamile kadın aşerdiğinde canının istediği neyse o anneye o yedirilir, içirilir (K.K:71).

2. Hamile kadın geceleri yatırların yanından geçmemelidir eğer geçerse çocuk sakat olur veya vücudunun çeşitli yerinde büyük bir siyah leke olur (K.K:36).

3. Bir adak adanmışsa adağın yerine getirilmesi gerekir (K.K:43).
4. Yeni çocuk sahibi olan aileler çocuklarının hayatta kalması için hocalara gidip muska yazdırırlar (K.K:28).
5. Çocuğun hastalanmaması için yastığının altına iğne veya soğan konur (K.K:5).
6. Çocuğun hayatta kalması için, Dursun, Duran, Durmuş isimleri konur. Canını Allah'a bağışladık anlamına gelen Satılmış ismi ve bir daha çocuk ölümü olmasın diye kız çocukları için Yeter adı verilir (K.K:15).
7. Çocuğun temiz kokması için odasına gümüş asılır (K.K:60).
8. Hamileyken ağır şeyler kaldırılmaz (K.K:1).
9. Çocuğa temizliğe dikkat etmeyen bir ailenin sofrasından yemek yedirilir. Böylece çocuk hiçbir yemek çeşidinden yüz çevirmez (K.K:40).
10. Çocuğun boyunun kısa olmaması için üzerinden atlanmaz (K.K:18).
11. Çocuğu sıcak tutması ve kemiklerini güçlendirmesi için höllük denen ince kuma sarılır (K.K:71).
12. Çocuk beşikten düşmesin ya da kucağa alındığında beli çıkmasın diye kundağa sarılarak eli, kolu iyice bağlanır (K.K:31).
13. Sarılık hastalığına yakalanmasın diye çocuğun alnına sarı bir yazma bağlanır (K.K:20).

Çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması tamamen sağlık hekimlerince kontrol altında tutulmaktadır. Aileler, tıbbî desteği hekimlerden almakla beraber, kendi âdetlerini sürdürmektedir. Aşerme anında hamileye istediği verilir, çocuğun üzerinden atlanmaz. Höllük kullanımının tamamen bırakıldığı görülmektedir. Ayrıca türbelere gidip adaklar adanması, geceleri yatırların yanından geçilmemesi, muska yazdırma işlemleri dinsel uygulamaların devam ettiğini göstermektedir. Çocuğun hayatta kalması için verilen isimlerin artık günümüzde kullanılmadığı da tespit edilmiştir.

2.1.1.1.4. Aşerme

Aşerme gebeliğin belirli dönemlerinde gebe kadında görülen bir durumdur. Beğenmemek, kötülemek anlamındaki “aşermek” giderek halk arasında anlam

değiştirerek, hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi onları tatmaktan kendini alamaması anlamına gelmiştir. Bu dönemde hamile kadının istediği her şey verilmeye çalışılır (Artun, 2005: 129).

Akdağmadeni köylerinde aşerme ile ilgili inançlar ve âdetler şu şekildedir:

1. Hamilelik durumunda annenin canını çektiği yiyecekler ona verilmelidir. Eğer bu yiyecekler ona verilmezse çocuğa zararı dokunur (K.K:18).

2. Eğer annenin canı ayva isterse doğacak olan çocuk kızdır ve yanağı gamzelidir (K.K:59).

3. Ekşi yiyeceklere aşeren annenin çocuğu kız, tatlı yiyeceklere aşerirse erkek olur (K.K:42).

Çocuğun yanağının gamzeli olup olmaması ve çocuğun cinsiyeti hakkındaki tahminler günümüzde canlılığını korumakta ve bu inanmaların hâlâ devam ettiği görülmektedir.

2.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme

Anne ve babanın erkek ya da kız çocuk istemesinin dışında, belki onlardan da çok, kişinin bağlı bulunduğu ailenin, grubun, cemaatin ya da toplumun isteği ağırlığını duyurmaktadır. Geleneksel kültürümüzde erkeğin ağırlığı ve üstünlüğü düşünülürse hiç değilse ilk doğan çocuğun erkek olmasının istenme yaygınlığı kendiliğinden anlaşılır. Aileden başlayarak topluma kadar genişleyen bu isteğin, gebe kadının üstündeki baskısı küçümsenemez. Bu bakımdan, geleceğin annesi doğuracağı çocuğun cinsiyetini etkileyeceğine inandığı birtakım inançlarla da yüklüdür (Örnek, 2000: 136).

Aksaray/Taşpınar'da doğacak çocuğun erkek olması için kadın, niyetlendiği andan itibaren tırnaklarını kesmez. Gaziantep/İslahiye'de çömçe ile su içen kadının kız doğuracağına inanılır (Tacemen, 1995: 174-198).

Akdağmadeni köylerinde doğacak olan çocukların cinsiyetlerini belirleme âdet ve inanışları şu şekildedir:

1. Hamile kadının karnı sivri olursa erkek; yassı olursa kız olacağına işarettir (K.K:17).

2. Hamile kadın ekşi yiyecekler isterse kızı; tatlı yiyecekler isterse oğlu olacağına işarettir (K.K:4).

3. Yeni evlenmiş kadınının kucacağına bir çocuk verilir. Çocuk hangi cinsiyetten ise doğacak olan çocuk da o cinsiyetten olur (K.K:54).

4. Hamile kadın fazla kilo alırsa çocuk kız olacak anlamına gelir (K.K:56).

5. Kadının yüzünde leke çıkarsa çocuk kız olacak demektir (K.K:5).

6. Hamile kadın kime çok bakarsa çocuğun cinsiyeti de ona benzer (K.K:31).

7. Hamile kadının göğsü çekik olursa oğlu olur (K.K:71).

8. Doğumun gecikmesi erkek olacağı, doğumun erken olması ise çocuğun kız olacağı anlamına gelir (K.K:46).

İnceleme alanında çocuğun cinsiyetini tayin etmede, genellikle orta ve ileri yaşlardaki kadınların fikir yürüttüğü görülmektedir. Bu tahminler hamile kadının fiziksel görünümü ve yeme-içme alışkanlıkları temeline dayanmaktadır. Bu tahminler günümüzde hâlâ devam etmektedir.

2.1.1.1.6. Gebe Kadının Kaçınmaları/ Uygulamaları

Hamilelik sırasında kaçınmaların/uygulamaların çıkış noktası tüm bu davranışların çocuğu olumlu/olumsuz yönde etkilediği inancında olan annenin korkularının ya da isteklerinin benliğini sarmasıdır (Artun, 2004: 115).

Hamile kadınla onun bedeninin bir parçası olan çocuğu arasında fiziksel ve duygusal anlamda sıkı bir bağ bulunmaktadır. Hamile kadının baktıklarıyla, yedikleriyle, yaptıklarıyla çocuğu arasında kaçınmalar ve uygulamalar karşılığı içinde ilişkiler kurulmaktadır. Bu davranış kalıpları içinde hamile kadın, çirkin insanlara, hayvanlara bakmaz; çocuğun benzemesi istenen güzel insanlara, aya, aynaya, denize bakar (Santur, 1998: 330).

Akdağmadeni köylerinde gebe kadınların bazı şeylerden kaçınma uygulamaları ve âdetleri şunlardır:

1. Huyu ve bedeni çirkin olan kişilere baktırılmaz, aksi halde çocuk o insana benzer (K.K:71).

2. Ay gibi güzel olması için dolunayda aya baktırılır (K.K:54).

3. Cenaze evlerine götürülmez çünkü çocukla anne duygusal bir bağa sahiptir ve bebek bundan etkilenir (K.K:38).

4. Yatırların yanından geçilmez. Eğer geçilirse çocukta sakatlık veya vücudunda kara bir leke oluşur (K.K:23).

5. Fazla tuzlu, acı, ekşi yiyecekler yedirilmez (K.K:23).

6. Üzüntülü ve sinirli olunmaz (K.K:5).

7. Kimsenin çocuğu kınanmaz (K.K:17).

Uygulanan bu pratiklere bakıldığında esas amacın bebeği koruma temeline dayandığı görülmektedir. Günümüzde tıbbi desteğin yanında bu pratiklerin tamamının uygulandığı tespit edilmiştir.

2.1.1.2. Doğum Sırası

Çocuk isteğinden başlayıp, aşırme ve gebelik aşamalarından geçip yeni bir canlının ortaya çıkacağı bu noktaya varma, yani doğurma eylemi, geçiş dönemlerinden birincisidir. Bütün o hazırlıklar, doğum olayıyla, yani çocuğun güzel dünyasından gelmesiyle gerçekleşecektir. Bu gelişin kolay olması ve anneyle çocuğa zarar vermemesi için birtakım yollara ve çarelere başvurulmaktadır (Örnek, 1995: 140).

Anadolu Türklerinin geleneklerinde belli başlı doğurma teknikleri: oturarak, diz çökerek veya çömelerek, yatarak, elleriyle ipe asılarak. Bunların da gebe kadının duruşlarına, kullanılan aygıtlara, yaptırılan hareketlere göre ve bölgeden bölgeye ayrıntılarda farklar ile çeşitlenmeleri var (Boratav, 1997: 148).

Akdağmadeni köylerinde, doğum esnasında yapılan ritüeller şu şekildedir:

1. Doğumu köydeki ihtiyar kadınlar yaptırır (K.K:25).

2. Hamile kişinin durumu çok kötüyse şehre hastaneye götürülür (K.K:28).

3. Çocuğun beşiği ve yatacağı yer hazırlanır (K.K:54).

Yörede yapılan incelemede, bu işlemlerin artık hastanelerde yapıldığı görülmektedir. Köydeki yaşlı kadınlar sadece doğum anının yaklaştığını belirlemekte ve hamile kadınları hastanelere yönlendirme görevini yapmaktadır.

2.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı ve Doğum Olayı

Doğum yaklaştıkça, hele doğum sancıları başlayınca, ilk hatıra gelen şey doğumun kolay ve başarılı olmasını sağlamaktır (Boratav, 1973: 180).

Altaylı boylarda ve Kırgızlarda doğum saati yaklaşınca, oba yahut oymak kadınları lohusanın evine toplanırlar. Tecrübe görmüş bir kadın ebe (ineci) vazifesini görür. Çadırın tam orta yerine bir direk yerleştirilerek doğum yapacak kadına bir urgan bağlarlar. Bu urganın bir ucu duvara bağlanıp lohusanın koltukları altından geçirilir. Kadın çok ıstırap çekmeye başlarsa albastı yahut al karısı denilen kötü ruhun lohusaya musallat olduğuna hükmederler. Bu kötü ruhu korkutmak, kovmak için erkekler de toplanır “hay huy!” diye haykırmaya başlarlar, tüfek ile havaya ateş ederler (İnan, 2013: 168-169).

Biyolojik bir olay olan doğum, hayatın geçiş evrelerinden biri olup başlangıcı ve en önemli olanıdır. Doğum olayının gerçekleşmesi sırasında doğum odasında ve doğum anında birçok âdet ve inanma uygulanır. Yapılan uygulamalarda doğumun kolay olabilmemesinin amaçlanması yanında doğacak çocuğun ve annesinin tehlikelerden korunması ve kutsanması da vardır (Başçetinçelik, 2009: 66).

Akdağmadeni köylerinde doğum olayının gerçekleşmesinde yapılan ön hazırlıklar şu şekildedir:

1. Doğumu gerçekleştirecek kadın özel bir odaya alınır ve evin içerisinde ve yakınında erkekler, çocuklar evden uzaklaştırılır (K.K:45).
2. Daha önceden doğum yaptırmış deneyimli, yaşlı kadınlar çağırılır (K.K:10).
3. Doğum geç gerçekleşiyorsa odanın içerisinde gezdirilir (K.K:25).
4. Sıcak su, bez, makas hazırda bulundurulur (K.K:54).
5. Doğacak olan çocuğa giydirilmek üzere çocuk giysileri hazırlanır (K.K:54).
6. Hamile kadına doğumun rahat olması için şerbet içirilir (K.K:31).
7. Doğumu olacak kadının kocası, arkadaşları tarafından, fazla düşünceli olmasın, korkmasın diye gezmeye götürülür (K.K:25).
8. Doğumu babaya veya evin diğer eklerine ilk götüren kişiye müjdelik verilir (K.K:6).
9. Durumu iyi olan aileler kurban keser, mevlit okutur (K.K:67).

Akdağmadeni köylerinde eskiden köyün yaşlı kadınları hamile kadının doğum vaktini önceden hesaplar, doğum yaklaştığında ve günü geldiğinde imece usulü yardımlaşarak doğumu gerçekleştirirlerdi. Günümüze baktığımızda doğum anı yaklaşan kadın hemen hastaneye götürülmektedir. Dolayısıyla bu pratikler de ortadan kalkmıştır. Ancak babaya müjde verme, ailenin maddi durumuna göre adaklık kurban kesme ve mevlit okutma geleneğinin hâlâ devam ettiği görülmektedir.

2.1.1.2.2. Göbek Kesme, Tuzlama ve Yıkama

Kadının hamileliği süresince yiyip içtiklerinin, gördüklerinin ve belirli davranışlarının doğacak çocuğu olumlu ya da olumsuz etkileyeceği inancı, çocuğun göbeği için de geçerlidir. Bununla ilgili uygulamaların çocuğun geleceğini, mesleğini etkileyeceğine inanılmaktadır (Çıblak, 2005: 170-171).

Çukurova bölgesindeki Yörükler, çocuğu tuzladıktan sonra mersin yapraklarına sararlar. Tombalak kökü toz haline getirilerek kırk gün boyunca tombalak tozu karışımı olan suda yıkarlar (Artun, 1996: 25-62).

Akdağmadeni köylerinde çocuğun göbeğini kesme, çocuğu yıkama ve tuzlama ile ilgili âdet ve inançlar şunlardır:

1. Bebek doğunca ebe kadın göbek kordonunu keser ve bağlar, kordonun üzerine bez konur (K.K:66).
2. Ebe kadın tarafından, ileriki yaşlarında kokmaması için çocuk tuzlanır ve ılık bir suyla yıkanıp temizlenir (K.K:59).
3. Kurulanıp kundağa konan çocuk annesinin kucağına verilir (K.K:66).
4. İki üç gün geçtikten sonra çocuğun göbeği kurumuş olur, çocuk tekrar ılık bir suyla yıkanır, temizlenir (K.K:66).
5. Çocuğun altı pişik olmasın diye höllük adı verilen ince elenmiş, kavrulmuş, özel bir toprağa sarılarak kundağa alınır (K.K:66).
6. Çocuğun göbeği düştükten sonra göbek bağı ya saklanır ya da câmi avlusuna veya ilim ehli olması düşüncesiyle okul bahçesine bırakılır (K.K:66).

Yörede doğumdan sonra yapılan bu işlemler çocuğun ter kokusunun giderilmesi ve daha sağlıklı olması için yapılmaktaydı. Günümüzde doğumlar

hastanelerde yapıldığı için bu pratiklerin hemen hepsinin terk edildiği görülmektedir.

2.1.1.2.3. Çocuğun Eşi ve Göbeği

Çocuğun “eş” ine, göbeği gibi kendinden bir parça olduğu inancıyla önem verilmekte, saygı gösterilmektedir. Çocuktan sonra gelen plasentaya kimi yerlerde eş, son, kimi yerlerde de etene denilmekte ve gebelik süresince dölyatağında ananın kendi kanıyla çocuğunu beslemesini sağlayan bu organa halk geleneğinde büyük önem verilmektedir. Eş, ya saklanır, gömülür, suya atılır, ya da yakılır (Boratav, 1984: 182).

Akdağmadeni köylerinde bebeğin göbeği ve eşiyle ilgili yapılan âdetler şunlardır:

1. Çocuğun hem eşi hem göbeği günah olduğu için açık alana bırakılmaz, bir toprağa gömülür (K.K:25).
2. Çocuğun eşi kokmaması için toprağa gömülür (K.K:50).
3. Çocuk, büyüyünce okusun diye göbeği okul avlusuna gömülür (K.K:4).
4. Dinine bağlı olması amacıyla göbeği câmi avlusuna gömülür (K.K:71).
5. Evine bağlı olur düşüncesiyle çocuğun göbeği evin bahçesine gömülür (K.K:58).

Yukarıdaki uygulamaların eskiden yapıldığı görülmektedir. Ancak günümüz şartlarında tamamen terk edildiği görülmüştür. Bu uygulamaların gençler tarafında da bilinmediği tespit edilmiştir. Böyle olmasındaki başlıca etkenlerin, doğumun hastanelerde gerçekleşmesi, doğum esnasında görevliler haricinde hiç kimsenin doğuma alınmaması ve hijyen gerekçesiyle çocuğun göbeği ve eşinin çöpe atılması olduğu görülmektedir.

2.1.1.3. Doğum Sonrası

Geleneksel toplumlarda doğum sonrası geçecek devreye büyük önem verilir. Bu dönemde yeni doğum yapmış kadını ve çocuğunu çevreden gelebilecek her türlü zararlı etkilerden korumak için birtakım tedbirler alınır. Özellikle doğumdan sonraki kırk gün içerisinde anneye al basmaması, sütünün kaçmaması ya da bol olması; çocuğu kırk basmaması, uykunun bol olması için çeşitli dinsel ve büyüsel pratikler uygulanır (Örnek, 2000: 143).

2.1.1.3.1. Lohusa Bakımı, Lohusa Ziyareti ve Lohusa Şerbeti

Yeni doğum yapmış ve belli bir süre yatağa mahkûm kadına lohusa denilmektedir. Annenin sütünün gelmesi için yağ, şeker veya bal ile pekmez karışımı bir bulamaç olan “Yakı” yapılmaktadır (Artun, 2000: 70).

Gaziantep’te doğumdan iki üç gün sonra ziyaretler başlar. Ziyaretçiler armağan olarak süt, yağlı kahke (simit), kelle şekeri, bakır kap, üzerinde maşallah yazılı kolyeler, altın paralı yatak örtüleri, elbise, çamaşır, kumaş ve dokumalar, nazarlıklar getirirler. Kulplu altınlar, kolyeler, nazarlıklar kundağa, beşiğe, çocuğun yastığına iliştilir. Armağanların türü ve değeri, akraba ve dostluğun derecesine, getirenin durumuna göre değişir. Lohusa görmeye gelenlere tarçın şerbeti sunulur. Bu şerbet, tarçının, çay gibi hazırlanması ile elde edilir (Güzelbey, 1981: 24).

Akdağmadeni köylerinde lohusalıkla ilgili uygulanan pratikler şunlardır:

1. Lohusa kadın düzeline kadar özel bakıma alınır (K.K:31).
2. Lohusanın yanına erkeklerden kimse alınmaz (K.K:28).
3. Annenin yakasına nazar değmemesi için bir nazarlık takılır (K.K:28).
4. Misafirlere hoş görünmesi için güzel elbiseler giydirilir (K.K:71).
5. Lohusayı ziyarete gelenler çeşitli hediyelerle gelirler (K.K:4).
6. Lohusa kadın kırk gün süresi içinde geceleri dışarıya çıkarılmaz (K.K:66).
7. Gece uyurken yanında eşi de yatmalıdır, o yoksa erkek bir çocuk lohusayla aynı odada yatar (K.K:43).
8. Lohusalı iki kadın kırk gün birbirinin yanına gitmez (K.K:59).
9. Sütü bol olsun diye lohusaya şerbet içirilir (K.K:65).
10. Çocuğa ve lohusaya takılan nazarlık, nazar değmemesi için uzunca süre üzerlerinden çıkarılmaz (K.K:65).

Hastaneden eve getirilen lohusa kadına hem kendi sağlığı hem de çocuk sağlığı için ayrı bir önem verilmektedir. Yukarıda sayılan uygulamaların tamamı hiç değişmeden yaşatılmaktadır. Lohusanın kırk gün geceleri dışarıya çıkmaması ve iki lohusanın yan yana gelmemesi uygulamasının son yıllarda unutulduğu ve

uygulanmadığı görülmüştür. Bunu sebebi ise günümüz şartlarının eskiye göre farklılaşmasına bağlanabilir.

2.1.1.3.2. Albasması

Alkarısı: Lohusanın ateşinin yükselmesiyle gördüğü kâbustur. Kabusta çocuğun öldüğünü görür. Alkarısı çeşitli şekillerde görülebilirmiş. Bu yüzden lohusa kadın evde yalnız bırakılmaz, odadaki aynası örtülür. Yalnız olan lohusayı al basarmış. Bu ruh lohusanın ciğerini alıp suya bırakırsa lohusa ölmüş (Örnek, 2000: 148).

Halk inanişına göre “alkarısı” denen yaşlı bir cin, gece yalnız yatan lohusaya musallat olur. Al basan kişi birtakım şeyler görüp sesler duyduğunu söyler. Muska, yatağa bağlanan kırmızı bez, kırkı içinde lohusayı dışarı bırakmamak gibi tedbirlerle önleneceği düşünülür (Erşahin, 2005: 18-19).

Alkarısını yakalayanların evi albasması ocağı adını alır, doğum yapan kadınlar bu evi ziyaret ederler. Kendilerine de albasması için evin ocağından kül alırlar (Alptekin, 1993: 126-133).

Akdağmadeni köylerindeki albasması ve alkarısı ile ilgili inanmalar ve alınan tedbirler şunlardır:

1. Lohusa ve çocuğun yanından Kur'an eksik edilmemelidir (K.K:65).
2. Lohusanın ayakucunda bıçak bulundurulmalıdır (K.K:21).
3. Lohusa yalnız bırakılmamalıdır(K.K:60).
4. Anne ve çocuk kırk gün toplum içine çıkarılmamalıdır (K.K:54).
5. Eve çiğ et getirilmemelidir (K.K:54).
6. Lohusanın yattığı odanın duvarına silah asılmalıdır (K.K:9).
7. Lohusanın yattığı odada sabaha kadar gece lambası yakılı olmalıdır (K.K:17).
8. En tehlikeli an gece yarısında olduğu için evin erkeğinin ceketi lohusanın odasına asılır (K.K:1).
9. Alkarısı iyi korunan lohusaya bir şey yapamazsa bu sefer ahırdaki hayvanları boğmaya çalışır, geceleri sürekli hayvanlar kontrol edilir (K.K:55).
10. Lohusa odadan odaya geçerken eşiklerden besmeleyle geçmelidir (K.K:29).

Albasması eskiden beri lohusa kadınlara düşman bir varlığın musallat olma olayı olarak algılanmıştır. Ve bu inanç hiç eksilmeden varlığını devam ettirmiştir. Lohusanın yanına bıçak, silah gibi metallerin konulması Türklerin eski inançlarının devam ettirildiği, lohusanın yanına Kur'an konması ise İslâm inançlarıyla bağlı olduğunu göstermektedir.

2.1.1.3.3. Kırk Basması, Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler

Kırkı çıkmamış çocuğun korunması gereken en önemli husus “Kırk Basması”dır. Kırk basması hastası olan çocuk yemez, içmez giderek ölür. “Kırk Basması”ndan korunmak için, çocuk başka kırklı çocuklarla, kedi, köpek ve kürklü pabuç giyen kimselerle karşılaştırılmaz, şehir dışından ve değirmenden gelenle görüştürülmez. Dışarıdan misafir gelince çocuğun annesi onu evin eşiğinin dışında karşılar. Çocuğun yarı kırk ve kırk hamamlarında çocuk hamama en son sokulur. Evden çıkarılınca kundağına ekmek konulur (Kalafat, 1994: 16).

Kırklık esnasında bazı kurallara uymak gerekir. Kırklı olan kadın kırk gün dışarı çıkmaz, çocuğunu da çıkarmaz (Albayrak, 2004: 315).

Lohusaya ve çocuğuna kırk basmaması için kırk gün içinde yaygın olarak yapılan işleme “kırklama” denir. Bu yaygın adın dışında, bu işleme “kırk dökme veya kırk çıkarma” dendiği de olur. Kırklama işlemi için en yaygın süre kırk günlük süredir. Ülkemizde iki türlü kırklama işlemi saptanmıştır: Suyla yapılan kırklama, susuz yapılan kırklama (Örnek, 2000: 146).

Akdağmadeni köylerinde kırk basmasıyla ilgili inanmalar ve korunma şekilleri şunlardır:

1. Çocukta ilk kırk günde anormal durumlar varsa sürekli ağlama, aşırı suskunluk gibi kırk basmasına uğramış demektir (K.K:3).
2. Kırkı çıkmamış çocuklar birbirleriyle yan yana getirilmemelidir (K.K:15).
3. Çocuğun yanında sürekli dualar okunur (K.K:15).
4. Çocuk kırkı çıkana kadar lohusa gibi toplum içine çıkarılmaz (K.K:30).
5. Çocuk kırkıncı gününün sonuna doğru yavşanla kaynatılmış suyla yıkanarak kırklama işlemi yapılır (K.K:19).

6. Çocuğu görmeye gelen misafirler çocuğa nazar değmesin diye, ne çok çirkinsin, çok da zayıfımış, tıpsız gibi hitaplarda bulunurlar (K.K:55).
7. Misafirlikten ayrılan kişiler çocuğun yüzüne hafifçe tükürürler (K.K:65).
8. Kırk günün sonunda kırkı çıktığı için dualı yemek verilir (K.K:51).

Doğumdan sonra hem anneyi hem de çocuğu korumak için, hem doğaüstü hem de gerçekte var olan birtakım şeylerle mücadele edilmiştir. Çocuğu yavşan otunun suyuyla yıkamak, bazı hastalıklara karşı onu korumakta ve şifa vermektedir. Nazar ve kırkbasma inancının dayanağı şamanlıkta var olan uygulamalardır. Çocuğa edilen duaların ise temelinde İslâm inancı gerçeği vardır. Yapılan araştırmalarda bu uygulamaların hiç değişmeden günümüzde de aynen devam ettiği görülmektedir.

2.1.1.3.4. Ad Koyma

Türk hayatının hemen bütün safhalarında ad alma, ad kazanma, ad verme işlemleri önemli bir yer tutar. Yaşayış tarzından ortaya çıkan anlayışların, inançların, davranış biçimlerin yattığı bu işlemlerin büyük bir kısmı, yakın zamanlara kadar hayatımızı yönlendirmiştir (Kalafat, 2006: 149). Türkmenlerde çocuğa ad konduğu gün kuzu kesilir, dâvet verilir. Erkek çocukların adını yaşlı erkekler, kızların adını kocakarılar koyar (Yalgın, 1993: 28).

Akdağmadeni köylerinde yeni doğan çocuğa ad verme geleneği şu şekilde gerçekleşmektedir:

1. Ailenin büyüğü ve ya dinî bütün yaşlı biri tarafından çocuğun sol kulağına kamet getirilir ve kısık bir şekilde çocuğun kulağına ismi üç kez tekrarlanır (K.K:21).
2. Ad seçilirken çoğunlukla çocuğun baba tarafından dedesinin ismi verilir (K.K:40).
3. Eğer aile çok çocuk sahibi ise ad olarak Yeter, Dursun; daha önce çocuk ölümleri olduysa Satılmış, Duran gibi isimler verilir (K.K:13).
4. Sevilen birinin ismi verilir (K.K:32).
5. Hatırı sayılan bir büyüğün ismi verilir (K.K:51).
6. Çok iyiliğini gördüğümüz birisinin ismini veririz (K.K:70).
7. Doğumu gerçekleştiren kadın çocuğa ad verir (K.K:31).

8. Çocuğu olmayıp da ziyaret edildikten sonra çocuk olursa o kutsal kişinin adı verilir (K.K:4).
9. İsmet, Erdal, Adnan gibi Devlet büyüklerinin adı verilir (K.K:25).
10. Kağan, Bilge gibi Türk büyüklerinin adı verilir (K.K:25).
11. Kutsal günlerde doğan çocuğa Recep, Ramazan, Kadir gibi isimler veririz (K.K:13).
12. İstenilen murat gerçekleşirse çocuğa Murat ismi verilir (K.K:13).
13. Adâleti ve güzelliğiyle dinî büyüklere benzesin diye Ömer, Yusuf gibi isimler verilir (K.K:13).
14. Kâğıtlara rast gele isimler yazılır, kuraya göre isim verilir (K.K:56).
15. Anne ya da babanın rüyada görmesi üzerine ad verilir (K.K:10).

Çocuğa ad verme geleneğinde yörede Türk kültürü, İslâm inancı ve çeşitli inanmaların izleri görülmektedir. Yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü üzere Ömer, Yusuf gibi isimler İslâm inancının; Hakan, Bilge isimleri Türk kültürünün; Satılmış, Yeter, Dursun isimleri ise çeşitli inanmaların varlığını koruduğunu göstermektedir. Son yıllarda sağlık hizmetlerinin yaygınlaşmasıyla çocuk ölümleri azalmış, yeni korunma yöntemleriyle de fazla doğumlar engellenmiştir. Bunun neticesinde de çocuklara Yeter, Dursun, Duran, Songül gibi isimlerin artık verilmediği görülmüştür.

2.1.1.3.5. İlk Diş Çıkarma, Tırnak ve Saç Kesme

Bebeğin dişi çıkınca “diş buğdayı” kaynatılır. Diş buğdayı, kaynatılmış buğdayın şekerle harmanlanarak çerez haline getirilmiş şeklidir. Bebeğin diş çıkarması aile bireyleri, akrabalar, dostlar ve komşular bir araya gelerek eğlence içinde kutlanır (Kartal, 1998: 177).

Akdağmadeni köylerinde diş hediği yapma, saç ve tırnak kesme âdetleri şu şekildedir:

1. Çocuğun ilk dişi görülünce akraba, konu komşu çağrılır, buğday kaynatılarak ziyafet verilir (K.K:31).
2. Dâvete gelenler çeşitli hediyelerle gelirler (K.K:31).
3. Dâvete gelmeyen veya dâvet edilmeyen kişilere bir kap içinde hedik gönderilir (K.K:31).

4. Misafirler çocuğun önüne kalem, makas, para gibi meslek işareti olan şeyler bırakılır, çocuk hangisini ilk önce alırsa tüccar, terzi, doktor gibi mesleklerden birine sahip olacağı tahmin edilir (K.K:65).
5. İlk saçı kesildiğinde ağırlığının altın değeri kadar para dağıtılır. İlk tırnağı da cuma günü kesilir (K.K:72).

Diş hediği yapma geleneği varlığını sürdürmektedir. Doğum gelenekleri devlet desteği ve bilinçlendirmesiyle değişikliklere uğramıştır. Köylere sağlık hekimleri gelmekte ve hamile kadınlara doğum öncesinde gerekli aşuları yapmakta ve bilgi vermektedir. Kısırlığı giderme işlemleri doktor tedavisiyle sağlanmaktadır. Değişmeyen tek şey ise dinsel ve büyüsel inançlarla yapılan uygulamalardır. Lohusa, kırkbasması, albasması, nazar inancı, yatırlar ve mezarlık yakınında yapılan inanma ve gelenekler aynen devam etmektedir. Türbelere gidip dua etmenin temelinde de “veli kültü” nün varlığı gözlenmektedir, bunun aslı da eski Türk inanışlarından olan “atalar kültüne” bağlanmaktadır. Köylerde doğumlar artık hastanelere gidilip yapılmaktadır ve bundan dolayı doğum sonrası âdetlerinden olan çocuğun eşi ve göbeği üzerine yapılan uygulamalar görülememektedir. Ad verme geleneği de değiştiği ya kura ile seçilmekte ya da televizyonlardaki ünlülerden seçildiği gözlemlenmiştir.

2.1.2. Evlenme

Bireyin yaşamındaki geçiş dönemlerinden biri olan evlenme; kız ve erkeğin bir aile olarak sosyal yaşama katılma sürecinin başladığı önemli bir dönemdir. Ailenin toplumsal yapının temelini oluşturması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir değer kazandırmıştır. Her toplumda evlenme, bağlı bulunduğu kültür tipinin belirli kurallarına uyularak gerçekleştirilir. Bu nedenle, evlenmede uygulanan töre, âdet gelenek ve görenek o toplumun evlenme kültürünü oluşturur (Örnek, 2000: 185).

Gökle yerin evliliği ilk kutsal evlilik, tanrılarda kendi aralarında evlenmişlerdir ve insanlarda onların ardından zamanın başlangıcında gerçekleşen her şeyi taklit ettikleri gibi aynı kutsal ciddiyetle tanrıları taklit etmişlerdir (Eliada, 2000: 243).

2.1.2.1. Evlilik Çağı, Evlilik Yaşı ve Evlenme İsteğini Belli Etme

Kızlar 17–18, erkekler askerlik dönüşü 22–23 yaşında evlenme çağına gelmiş olarak kabul edilirler. Evlilikte akraba olmaması şartı aranır. Evlenme yaşına gelen gençler evlenme isteklerini evin büyüklerine söyleyemezler. Çeşitli yollara başvurarak bu dileklerini belli ederler: Ayakkabıları ters çevirme, devamlı of çekme süpürgeğin üstüne oturma vb. (Artun, 2005: 151-152).

Akdağmadeni köylerinde evlilik isteği belirtileri ve çağı ile ilgili tespit edilen uygulamalar şunlardır:

1. Kızlar 14-15, erkekler 16-17 yaşlarında evlenmeye başlarlar (K.K:51).
2. Evlenmek isteyen erkek, basıyla aynı sofradayken bulgur pilavına kaşık saplar ve sofradan kalkar, gider (K.K:20).
3. Evlenmek isteyen erkek, babasının lastiğini kapı eşiğine çiviler (K.K:16).
4. Erkek kendi içine kapanır, kimseyle konuşmaz (K.K:64).
5. Erkek, efelenerek gezmeye başlar, büyüklerine karşı âsi davranır (K.K:64).
6. Erkek, eve geç gelmeye başlar (K.K:64).
7. Erkek sevdiği kıza ayna tutar (K.K:6).
8. Erkek evlilikten bahsedilince utanıp kızarır (K.K:64).
9. Hem kız hem erkek dikkat çekmek için özenli giyinir, kılık kıyafetine dikkat eder (K.K:64).
10. Erkek, düğünlerde halay başı çeker (K.K:20).
11. Evlenmek isteyen kız ise sürekli dalgın gezer, kimseyi duymaz olur, yemekleri ateşte yakmaya başlar (K.K:13).
12. Kız, odasından çıkmamaya başlar (K.K:13).
13. Evlilikten bahsedilince kızın yüzü kızarır (K.K:13).
14. Kız, sık sık çeşmeden su getirmeye gider (K.K:20).
15. Kız, düğünlerde halay başı çeker (K.K:54).

Yukarıda sıralanan açıklamalardan da anlaşıldığı gibi yörede evlilik çağına gelen gençler evlenme isteklerini bu işaretlerle göstermektedir. Fakat günümüz koşullarında bu gibi izlere artık rastlanmamaktadır. Buna sebep olan başlıca etkenlerin gelişen iletişim, teknoloji ağı ve şehirleşme kültüründeki değişimlerin olduğu görülmüştür.

2.1.2.2. Evlilik Öncesi

2.1.2.2.1. Eş Seçimi

Bu gelenek Dede Korkut' ta şu şekilde geçmektedir: “Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu” nda Kan Turalım evleneceği kızda aradığı özellikleri babasına şöyle anlatmaktadır: “Baba men yirümden turmadın ol turmuş ola, men kara koç atıma binmedin ol binmiş ola, men kanlı kafir iline varmadın ol varmış, mana baş getürmüş ola.” (Ergin, 2011: 184-185).

Evlenecek kız ve erkekte birtakım özellikler aranmaktadır. Yaş, fiziksel özellik, karakter, beceri, eğitim durumu bunlardan bazılarıdır. Kayseri'de gelin seçiminde hamamlar önemli bir yer tutar. Orada kızın vücudu, huyu, bohçasının içindekilerden marifetleri, araştırılır. Damat adayının seçiminde, damat olacak erkeğin çirkin, hasta ve işe yaramaz olmaması yeterli olup, diğer olumlu özellikleri soruşturulur (Türkten, 1996: 227-233).

Akdağmadeni köylerinde eş seçiminde dikkat edilen kurallar şunlardır:

1. Gelin adayı seçiminde kızın ailesinin asil olup olmadığına bakılır (K.K:4).
2. Kız; yiğit, güçlü kuvvetli olmalı, tarla işlerini iyi yapabilmelidir (K.K:62).
3. Kız; güzel, uzun boylu, huyu güzel olmalıdır (K.K:62).
4. Kızın herhangi bir hastalığı olmamalıdır (K.K:19).
5. Daha önce hiçbir erkekle adı çıkmamalıdır (K.K:23).
6. Kız iyi yemek yapabilmeli, misafirlere karşı hürmetli olmalıdır (K.K:5).
7. Kız; anasını, atasını saymalı, onlara saygılı olmalıdır (K.K:5).
8. Damat adayının eli ekmek tutabilir, güçlü, kuvvetli olması gerekir (K.K:42).
9. İçki, kumar gibi kötü huyları olmamalıdır (K.K:42).
10. Büyüklerine karşı saygılı olmalıdır (K.K:42).
11. Namusuna düşkün, askerliğini yapmış olmalıdır (K.K:35).

Türk-İslâm gelenek ve göreneklerinin esas alınarak benimsenen bu âdetlerin hâlâ devam ettiği görülmektedir. İlçede eş seçiminden anlaşılan şey erkek tarafının kız aramasıdır. Tersine bir durum gözlenmemektedir. Eş seçerken son yıllarda erkeğin

şehirde yaşıyor olmasına veya kızın bir meslek sahibi olup çalışıyor olmasına ve her ikisinin de eğitim durumuna bakılmaktadır.

2.1.2.2.2. Görücülük, Kız İsteme

Türkiye'de evlenecek erkeğe kız bakmak, kız görmek için başvuru bu âdete, “ağız arama, dünür düşme, dünür gezme, dünür gitme, el basma, elçilik, görücülük, görücüye çıkma, kız arama, kız bakma, kız beğenme, kız sarraflama, kız isteme, söz taşlama” gibi adlar verilir. Kız istemeye giden kişilere ise, “arabulucu, aracı, saye kılğan, büyük dünür, dilekçi, düğür, dünür, tüngür, dünürcübaşı, dünürbaşı, görücü, elçi, kılavuz” gibi adlar verilir (Kaya, 1996: 148-157).

Halk arasında kız görmeye genellikle oğlanın annesi ve yakınları gider. Buna “görücülük, kız görme” denir (Gökbel, 1998: 99).

Bu geleneksel durumlar, Anadolu'nun değişik yörelerinde belirli farklılıklar arz etmektedir. Örneğin, Sinop ve köylerinde, kız istemeye gidildiğinde, kız evi belli bir düşünme süresi ister. Süre sonunda eğer kızı vermektan yanaysalar, *damak* adı verilen motiflerle süslenerek örülen bir çorabı oğlan evine gönderirler. Oğlan evi de kız evine *koçboynuzu* motifli bir çorabı yanıt olarak gönderir. Bu da kızınıızı alacağız anlamındadır (Öztürk, 1983: 166).

Coğrafyamızda hüküm sürmüş ve kültürleşme olayına şahit olacağımız Moğollar'da ise Yesugai- Bagatur oğlu Temuçin'e, Dei Seçen'in kızı Börte'yi ister. Dei Seçen şöyle der: Çok ricadan sonra verirsem, onun kıymeti yüksek olur; az ricadan sonra verirsem, onun kıymeti aşağı olur (Gülensoy, 1982: 122).

Akdağmadeni köylerinde kız isteme gelenekleri şöyledir:

1. Gelin adayı tesadüfen bir yerde - düğün, cenaze, nişan - görülür veya bir tanıdığın tavsiyesi üzerine belirlenir (K.K:71).
2. Erkeğin annesi kızı kimseye belli etmeden takip eder, sorup soruşturur. Kızı almaya karar verirse o kızı oğluna söyler, oğlu da tamam derse kızı istemeye gidilir (K.K:43).
3. Daha önceden beşik kertmesiyle belirlenmiş durumlarda erkekle kızın haberi olduğundan belli bir günde formalite dünürlük yapılır (K.K:20).
4. Erkeğin annesi, oğlundan “olur” cevabını alırsa kızın annesine önceden haber verilir, kızın ailesi düşünüp araştırdıktan sonra olumsuz bulduysa erkek tarafına kısmetlerini başka yerde arasınlar, diye haber gönderir.

Kızın ailesi eğer olumlu cevap verecekse buyursun gelsinler, diye erkeğin ailesine olumlu cevap gönderir. Bu cevap kızı verecekleri anlamına gelir ve kız evindeki büyük kadınlar eşliğinde kız ile oğlan bir araya getirilir ve birbirlerini tanımaları sağlanır. Daha sonra erkeğin ailesi önceden haber vererek sadece karı ve koca olarak kızın evine gider, dünür gelme günü için tarih isterler. Tarih alındıktan sonra erkek tarafı aile büyükleri ve köyün önde gelen kadın ve erkeklerini de alarak kız evine dünürlüğe gidilir, buraya damat götürülmez (K.K:26).

5. Erkeğin ana ve babası adına heyetin en yaşlısı kızı ailesinden ister (K.K:68).
6. Kızın ailesi, Allah yazdıysa olsun, ne diyelim, hayırlı olsun, siz bilirsiniz, diye onaylama cevabını verir. Böylece kız isteme tamamlanmış olur, kahveyi gelin kız getirir, kahveler içilir, daha sonra diğer aşamalara geçilir. Seçim ve son karar hakkı kız ailesindedir ihtiyarlar ortayı bulmaya çalışırlar (K.K:56).
7. Kız evine kaz, tavuk, çay, bisküvi gibi çeşitli hediyeler götürülür, dua edilerek kız isteme işi tamamlanır (K.K:56).
8. Erkeğin anne ve babası kız evinden hâbe (heybe) getirmek için tekrar gün ister ve söz kesilme günü belirlenir (K.K:67).

Akdağmadeni köylerinde bu âdetler hâlâ devam etmektedir. Bu geleneklerin yok olmaması kültüre bağlılığın ve kız istemeye verilen değerın kutsallığına bağlanmaktadır. Eskiyle günümüz arasındaki fark ise artık kız ve erkeğin önceden tanışıp karar vermesi ve aileleri bu duruma zorlamasıdır.

2.1.2.2.3. Söz Kesimi, Tath Yeme ve Başlık

“Söz kesimi” yani dünürcülük, kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Dünürcülük yoluyla anlaşılan ailelerin, bu anlaşmalarını daha geniş bir çağrılı huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine “söz kesimi” ya da “söz kesme” denmektedir. Söz kesiminde başlık ve hediyeler de konuşulur, söze bağlanır (Örnek, 2000: 191).

Yozgat'ta başlığa “günsalık” denir. Verilen para ile kızın çeyizi hazırlanır. Evin bütün eşyalarını kız tarafı yapar. Kız tarafına yapılan hediyelere “yolluk” denir (Köktürk, 1971: 5879-5883; Özbaş, 1968: 4795).

Akdağmadeni köylerinde söz kesme ve başlıkla ilgili gelenekler şu şekildedir:

1. Söz kesimi günü iki aile arasındaki kararların alındığı en önemli ve ilk aşamadır (K.K:31).
2. Başlık parasının ne olacağı, nişanın ne zaman yapılacağı hatta düğünün belli olduğu gündür (K.K:49).
3. Kızın ailesine başlık parasının ne kadar ve nasıl olacağı sorulur (K.K:9).
4. Kaç tane altın yakılacağı ve çeşitleri kararlaştırılır (K.K:16).
5. Nişanın ne zaman yapılacağı kararlaştırılır (K.K:6).
6. Söz kesmeye yakın akrabalar dâvet edilir (K.K:51).
7. Erkek tarafı tarafından tatlılar, yiyip içilecek çeşitli hediyeler ve evdeki kişi sayısınca giyilecek eşyalar yani yolluk götürülür (K.K:46).
8. Kız evine damat da götürülür (K.K:15).
9. İmam eşliğinde ilk nikâh kıyımının yapılması söz kesmede olur (K.K:18).
10. Damat tarafından bir çift nişan yüzüğü götürülür ve kız ve erkeğe kurdeleyle takılır ve herkesin huzurunda nişan ilan edilir (K.K:18).
11. Herkes Allah hayırlı uğurlu olsun, diyerek kutlama yapar (K.K:18).
12. Damat adayıyla gelin adayı baş başa bırakılmaz, erkek yakınları kızı, kız yakınları da damadı iyice tanımış olur, kurdele takıldıktan sonra, damat kız evinden ayrılır (K.K:70).
13. Ailenin yakınları tarafından kız ve erkeğe saat ve kolye gibi hediye takılar takılır (K.K:64).
14. Erkekler ayrı bir bölüme, kadınlar ayrı bir bölüme toplanırlar, nişan için kararlar alınır, sohbetler yapılır (K.K:64).

Yapılan araştırmalarda bu âdetlerin hiç eksilmeden uygulandığı, eskiden nasılsa günümüzde de öyle olduğu tespit edilmiştir. Söz kesimi, yörede bir ahit olarak benimsenmektedir. Evlilik sürecinin olmazsa olmazı olarak görülmektedir. Hem dosta, düşmana karşı hem de kızı isteyecek olan başka kimselere karşı bir ilan anlamı taşımaktadır. Başlık parası verme geleneği tamamen bırakılmış, başlık parası istemenin artık ayıp olduğu görülmüştür.

2.1.2.2.4. Nişan

Söz kesiminden sonra gelen aşama nişan törenidir. Nişan töreni genellikle kız evi tarafından düzenlenir. Nişan elbisesini giyen kıza kayınvalidesi ile oğlanın yakınları tarafından “takı” denilen ziynet eşyası takılır. Özellikle kasaba ve kentlerde daha önceden yaptırılmış ya da hazır olarak satın alınmış yüzükler, bir büyük tarafından bu tür törenlerde âdet olduğu üzere kalıplaşmış söz ve dileklerle adayların sağ ellerinin nişan parmaklarına takılır (Örnek, 2000: 193).

Söz kesildikten sonra “beylik” adı verilen ve damat adayı tarafından seçilen kadınlar kız evine giderek kıza nişan takar. Nişanlar altın, gümüş vb. ziynet eşyalarıyla elbisedir. Söz kesiminde erkek tarafından kızın babasına veya kızın bir yakınına bir miktar para verilir. Bu parayla kızın eksik olan çeyizleri tamamlanır. Nişan töreninde durumu iyi olanların dâvet yapıp çalgı çaldırması âdettir (Yalgın, 1993: 214).

Akdağmadeni köylerinde uygulanan nişan âdetleri şunlardır:

1. Düğünden önce muhakkak nişan yapılır, nişanın masraflarını erkek tarafı karşılar, takılan altın ve paralar kız tarafında kalır (K.K:58).
2. Damadın ailesi kızın ailesini de alarak ilçeye giderler. Kızın ailesindeki çocuklardan yaşlılara kadar ne kadar kişi varsa hepsine giyim malzemesi alırlar (K.K:29).
3. Kız tarafı erkek tarafını maddi açıdan fazla zorlamaz (K.K:21).
4. Damat askerliğini yapmamışsa askerlikten önce nişan, asker dönüşünde de hemen düğün yapılır (K.K:43).
5. Nişan kız evinde yapılır. Kışın yapılırsa evin içinde, yazın yapılırsa evin bahçesinde yapılır (K.K:34).
6. Aynen düğünde olduğu gibi nişanda da eş dost köyün içindeki herkes dâvet edilir. Uzak akraba ve tanıdıklar düğün için bekletilirler (K.K:34).
7. Nişana gelen davetlilere muhakkak yemek ikram edilir, evin maddi durumuna göre kıymalı pide ya da döner ikram edilir (K.K:20).
8. Hem kız hem de erkek özel kıyafetler giyerek müzik eşliğinde davetliler arasına girer, ortaya girerlerken içerisinde demir paraların olduğu kuruyemiş gelinle damadın üzerine atılır (K.K:20).
9. Kızın üzerinde genellikle kırmızı şal olur (K.K:32).

10. Bütün hediyeler kız için takılır, erkeğe genellikle sadece para takarlar (K.K:8).
11. Kıza ilk takı, damadın babası ve annesi tarafından takılır, daha sonra yakın akrabalarla takılar takılır (K.K:32).
12. Nişandan sonra takılar hesaplanır, bir kâğıda yazılır kızın babasına teslim edilir (K.K:45).
13. Nişandan düğüne kadar geçen süre içerisinde eğer bayramlar varsa erkek tarafı kız görünümü veya bayramcalık denilen âdet için kız görmeye giderler, kıza çeşitli hediye götürürler, bu hediye altın olmak zorundadır (K.K:36).
14. Nişanla düğün arasında kızla erkek görüştürülmez. Damat kızın evinin yakınından bile geçemez ancak gizli saklı uzaktan görmeler olabilir (K.K:27).

Eskiden nişanların kış aylarına denk getirilerek yapıldığı ve nişanla düğün arası en az bir yıl olduğu görülmektedir. Evlenmelerde, nişan bir zorunluluk olarak tutulmaktadır. Artık nişan yapma geleneğinin günümüzde azaldığı anlaşılmaktadır. Buna neden başlıca etkenin ekonomik sebepler olduğu görülmektedir. Yapılan nişanlarda ise bu âdetlerin hepsi uygulanmaktadır.

2.1.2.2.5. Dâvet-Okuntu

Düğüne çağrı, Anadolu'nun birçok yerinde “okuntu, okuma” olarak adlandırılır (Akça, 2009: 72).

Yozgat köylerinde bir kadın ve bir erkek çağrıcı, “davetçi” olarak görevlendirilir (Köktürk, 1971: 5879-5883). Ergani'de oğlan evi davetlileri nişana çağırma için “yendekçi” adı verilen kadınları tutar. Yendekçiler evlere gider, dâvet ettiği kişiler, kadına para, bulgur, yazma verirler (Gülben, 1964: 3592-3593).

Akdağmadeni köylerinde düğüne dâvet etme geleneği şu şekilde yapılmaktadır:

1. Nişandan belli bir süre sonra düğüne karar veren erkek ailesi kız evine giderek Allah'ın izniyle biz bayrağımızı dikmek istiyoruz, der. Düğün zamanı için uygun bir zaman belirlenip karar alınır (K.K:5).
2. Düğünün köydeki işlerin bittiği, rahata kavuşulan kış aylarında yapılmasına karar verilir (K.K:11).

3. Düğünden önce uzak, yakın ne kadar tanıdık varsa detaylıca belirlenir (K.K:60).
4. Köyün içindeki kişilere yazma ya da eteklik bez veya gömlek hazırlanır (K.K:45).
5. Diğer köylerdeki kişiler için şeker hazırlanır (K.K:45).
6. Bu dâvetleri yapacak bir kişi belirlenir, bu kişiye yollukçu, hediyeye de yolluk denir. İlk önce köyün içine yazmaları veya gömlekleri dağıtarak düğünümüz var buyurun gelin, diyerek dâvet eder. Daha sonrada diğer köylere gider, şeker vererek tanıdıkları dâvet eder. Dâvet etme işine düğüne okuma denir (K.K:45).
7. Düğüne okuma işi tamamlandıktan sonra düğünden bir gün öncesi için çaya okuma yapılır. Hem erkek hem kız evinden bir çocuk seçilir, köyün içindeki evlere bu akşam düğün çayımız var, diyerek evin erkeğini düğün evine şeker vererek dâvet eder (K.K:10).
8. Çay gecesinde düğünde nelerin yapılacağı, görev paylaşımı gibi düğün öncesi yapılacaklar bütün köylüler tarafından belirlenir (K.K:20).
9. Toplantıda dağıtılan görevlerden biri çaycıdır. Çaycı belirlenir. Düğün boyunca çay dağıtımından çay malzemelerinden sorumludur (K.K:30).
10. Düğün kâhyası belirlenir. Kâhya düğünde takılan paraları toplamakla sorumludur (K.K:30).
11. Yiğit Başı belirlenir, görevi davul ve zurnacılarla birlikte düğüne gelen misafirleri karşılar, onları düğünde ağırlar (K.K:30).
12. Düğünler mübarek olduğu için cuma günü başlar ve pazar günü biter (K.K:70).

Okuntu, düğüne gelmeleri istenen kişilere verilen davetiyedir. Bu davetiyeler şeker, kart, gömlek gibi araçlarla sağlanmaktadır. Bu gelenek eskiden neyse günümüzde de devam etmektedir. Değişen tek şey bu dâvetlerin artık telefonlarla da sağlanıyor olmasıdır.

2.1.2.3. Düğün

Anadolu'nun pek çok yöresinde düğünden önce düğün ekmeği pişirilir. Yozgat'ta erkek evinin yaptığı ekmeğe "düğün ekmeği", kız evinin yaptığı ekmeğe "kına ekmeği" denir. Düğün ekmeğinde; hamur açıcı olarak güler yüzlü, güzel sesli kadınlar çağrılır. Def çalınarak, türkü söylenerek hamur yoğrulur. Açıcılar, bir

döküm ekmek açtıktan sonra ekmek tahtalarını kenara çeker, kalan bezeler etrafında halay çekerler. Damat geldiğinde ona yağlı bazlama pişirir, bahşiş alırlar. Düğün ekmeği, hamur az da olsa çabuk bitirilmez. Akşama kadar oyunlarla, mânilerle devam eder. Kız evinde yapılan ekmekte de oyunlar, şenlikler olur. Bolluk olsun diye gelin oynatılır. Damada yağlı bazlama gönderilir (Özbaş, 1962: 2650).

2.1.2.3.1. Bayrak

Milletler için nasıl bir bütünlük sembolü ve vazgeçilmezlik ise; toplumun temelini oluşturan aile ocağının ilk adımı olan düğünlerde de bayrağın birlik beraberlik sembolü olması o kadar vazgeçilmezdir. Evlilik kurumunun kurulması sırasında Anadolu'da yapılan evlenme töre ve törenlerinde küçük ayrılıklar dışında büyük benzerlikler vardır. Bu törenler sırasında kullanılan bayrak “Düğün Bayrağı” adını alır. Düğün bayrağı, ay yıldızlı Türk bayrağı olduğu gibi şah, nahıl, şimşir, gelbere, yom adları alan ve çeşitli süslerin takıldığı sııklara takılı çeşitli adlardaki ağaç dallarından oluşmaktadır (Bozyiğit, 1987: 70).

Akdağmadeni köylerindeki bayrak dikme âdetleri şu şekildedir:

1. Cuma günü cuma namazı çıkışında herkes düğün evinde toplanır. Düğün evinde imam eşliğinde dualar edilir, daha sonra misafirlere lokum ve bisküvi dağıtılır (K.K:49).
2. Köyün gençleri uzun ağaçları birleştirerek uzunca bir direk yaparlar, direğin ucu, üç çatal olur, her bir çatala elma ve soğan çakılır (K.K:21).
3. Bayrak direğini getirip evin kapısının yakınlara dikerler (K.K:45).
4. Açılan çukurun içine poşet içerisinde bir kilit veya bıçak gömülür, bayrak da direğe sarılarak dua edilip bayrak direği dikilir (K.K:32).
5. Bayrak dikildikten sonra ilk davul vurulur, bununla birlikte düğün başlamış olur, gençler tarafından halaylar çekilir (K.K:31).

İlçede yapılan düğünlerde bayrak dikme âdetlerinden sadece dua etme ve lokum dağıtma işlemi uygulanmakta, diğer âdetler uygulanmamaktadır. Köylerde yapılan düğünlerde ise bu uygulamaların tamamının uygulandığı gözlenmiştir.

2.1.2.3.2. Sağdıç

Sağdıç, düğün sırasında damadın sağından giderek ona kılavuzluk eden arkadaşı, güveyin arkadaşı; düğün sırasında gelinin sağından giderek ona yardım eden arkadaşı, yenge kadın (Doğan, 2003: 1127).

Sağdıç sözcüğü düğün esnasında geline veya damada kılavuzluk eden kişi anlamına gelir. Sağdıçlık geleneği, damadın gerdek gecesi yerine getirmesi zorunlu davranışların damada öğretilmesi ve düğün sürecinde damadı yalnız bırakmamayı amaçlar. Sağdıç düğün harcamalarına da katılır. Hizmette kusur etmemeye, önderlik ve düzenleme işlerini yerine getirmeye çalışır. Emeğini, gücünü ve parasını esirgemez (Ağcalar, 2009: 84).

Akdağmadeni köylerinde sağdıç seçimi ve sağdıçın görev ve âdetleri şunlardır:

1. Hem gelinin hem de damadın sağdıç olur, sağdıçlar en yakın arkadaşlardan seçilir, sağdıç seçiminde kişilerin evli olması gerekir (K.K:26).
2. Sağdıçların görevleri gelin ve damada düğün boyunca ne yapmaları konusunda bilgi vermek ve gerdek gecesi hakkında bilgi vermektir (K.K:37).
3. Hem kız hem de erkekler düğünün ikinci gecesini sağdıçın evinde geçirirler ve orada birtakım âdetler, oyunlar yapılır (K.K:61).
4. Düğünün ikinci gününde öğle vakti damat sağdıçın evine götürülür. Köyün bütün gençleri orada olur (K.K:34).
5. Sağdıca kız tarafından damatlık elbise; banyo yapması için iç çamaşırı, sabun, havlu, şampuan; gençlere dağıtılmak için kuruyemiş, kolonya ve sigara gönderilir. Bu olaya damat çimdirmeye denir. Aynı şeyler kız tarafında da kızın sağdıç tarafından uygulanır (K.K:11).
6. Damat banyodayken diğer gençler damadın ayakkabılarını sağdıçtan habersiz saklar ve para karşılığında sağdıca satar (K.K:24).
7. Banyosu yaptırılan damat giydirilir, hazırlanır, davul ve zurnalar eşliğinde damat evinden çıkarılarak köyün içinde gezdirilip damat evine doğru salavatlar getirilerek getirilir (K.K:67).
8. Damadın omzunda kırmızı, sağdıçta yeşil şal olur (K.K:50).
9. Köy meydanında her sokakta durularak

Harman yerinde kazlar

Kazlar kanadını düzler

Siz de bi salavat getirin

Elma yanaklı kızlar

Verelim Peygamber canına salavat sallolloooo Muhammed

Yumurtanın sarısı

Yere düştü sarısı

Büyüğünü everdik

Küçüğüne darısı

Verelim Peygamber canına salavat sallolloooo Muhammed

Ayvayı böldük ikiye

Gidiyoruz dikine

Köyün güzel kızını

Verdiler kör hacıya

Verelim Peygamber canına salavat sallolloooo Muhammed

denerek bu sözler topluca tekrarlanır (K.K:45).

10. Erkek evine gelen damat ve yanındakiler hep birlikte halay çekerler (K.K:40).
11. Damat ve sağdıç büyüklerin elini öper, ceplerine para konur. Daha sonra düğün evinden tekrar sağdıç evine geçilir (K.K:26).
12. Düğünün ikinci günü damat ve gelin sağdıç evlerinde kalır ve köyün gençleri onların yanına gider. Her iki tarafta da çeşitli oyunlar oynanır (K.K:30).
13. Damat ve sağdıç o gece misafirlerin emrindedir, söz söyleme ve istekte bulunma hakları yoktur, aksi halde gençler tarafından cezalandırılırlar (K.K:20).

14. Yüksük oyunu, arı vız oyunu, kemer oyunu, kabak oyunu gibi çeşitli oyunlar oynanır (K.K:20).
15. Herkesin gözü damadın üzerindeki yüzük kemer, ayakkabı, ceket veya çeşitli takılardadır, kim alırsa onları sağdıca parayla geri satar (K.K:30).

Sağdıç hem kıza hem de erkeğe düğün tamamlanana kadar birçok konuda yol gösteren kişidir. Günümüzde ilçede yapılan düğünlerde damat ve geline sadece arkadaşlık etmektedir. Köylerde yapılan düğünlerde ise sağdıç âdetlerinin sürdürüldüğü görülmektedir.

2.1.2.3.3. Çeyiz

Arapça “cihaz” dan gelen çeyiz; gelin için hazırlanan sandık eşyası; kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür. Geleneksel kültürümüzde, kız çocukları daha ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına başlanır. Çeyizin kızların yüz akı olduğu görüşü yaygındır, ilk hazırlananlar yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü vb. eşyalardır. Bunların kenarlarına dikilmek üzere oylar, danteller hazırlanır. Hazırlanan bez eşyaların tümü işlemelidir. Çevreler, yağlıklar, kenarları oyalanmış yazmalar, el örgüsü çoraplar çeyizin tamamlayıcı öğeleridir (Başçetinçelik, 1998: 167).

Trabzon’da düğünün yapılacağını çevreye duyurmak ve gelinin ne kadar çeyizi olduğunu sergilemek için çeyiz asma yapılır. Bu çeyiz asma şekli tamamıyla çizgi halinde çamaşır iplerinin üzerine beyaz örtülerin üzerine serilerek gelinin evinin bahçesinde yapılır (Güçlü, 2004: 134).

Akdağmadeni köylerinde çeyiz ile ilgili görülen uygulama ve âdetler şunlardır:

1. Çeyizi erkek tarafı karşılar (K.K:70).
2. Düğünden önce ilçeye gidilir, erkek tarafının maddi durumu da gözetilerek ev eşyaları, giyim malzemeleri, sandık içine konulacak malzemeler tedarik edilir (K.K:71).
3. Damat ve gelinin anne babasıyla evdeki varsa gelinler götürülür (K.K:238).
4. Kızın sandığı örgüler, oylar daha önceden kız tarafından hazırlanmıştır (K.K:46).

5. Düğünün ikinci gününde kız evinde özel bir odada kızın gençliğinde hazırladığı bütün çeyizlikler odanın her köşesine açılarak misafirlerin görmesi için sergilenir (K.K:33).
6. Siyah tül, iğne gibi malzemeler kullanılmaz (K.K:59).
7. Her kızın bir çeyiz sandığı olur (K.K:38).
8. Çeyiz besmeleyle açılır, besmeleyle tekrar yerlerine ve sandığa konur (K.K:31).

Akdağmadeni köylerinde bu âdetlerin hâlâ sürdürüldüğü görülürken şehir merkezinde bu âdetlerin uygulanmadığı görülmektedir. Fakat ilçe genelinde değişmeyen tek âdet gelin sandığı oluşturmak ve ona yüklenen anlamdır.

2.1.2.3.4. Kına Gecesi

Kına, düğünden önce kız evinde yapılan bir eğlencedir. Kına yakılması köy düğün geleneğinde nikâh kadar önemli ve etkili bir olaydır. Bundan dolayı her hangi bir sebepten düğün süresi kısaltılsa dahi, tek bir gün olsa da kına mutlaka yakılır (Soylu, 1987: 367).

Kına yakılmadan önce, genç kızlar çeşitli kılıklara girerek oyun çıkarırlar. Mâni atışırlar. Kına gecesinin son saatlerine doğru gelince kına yakılır. Kına yakılacağı zaman gelini bir sandalyeye oturtup yüzünü kırmızı greple örterler. Gelin bu sırada ağlamaya başlar. Eğer ağlamazsa kınanır, ayıplanır. Gelinin kinasını yengeler yakar. Kına yakmadan önce gelinin omzuna bir mendil koyarlar. Gelinin ellerine ve ayaklarına kına yakarlar. Gelinin ellerini, gelinin çeyiz sandığından çıkarılan oyalı kına bezleriyle sararlar. Kına yakılırken kızlar kına vurma türküsünü söylerler. Eğer gelin uzak bir yere gidiyorsa kına yakılırken hasretliği, gurbetliği anlatan türküler söylenir. Gelini kına için bağlanmış elleriyle oynatırlar. Kına yakılırken para yapıştırırlar veya gelinin avucuna para koyarlar (Artun, 1998: 4-28).

Akdağmadeni köylerinde kına gecesiyle ilgili yapılan âdet ve uygulamalar şunlardır:

1. Kına gecesi düğünün ikinci gecesinde erkek evinden kız evine topluca gidilerek yapılır (K.K:28).
2. Bu topluca gitme işine yenge gitme denir (K.K:28).

3. Kız tarafı erkek tarafına kapı kilitler. “Kapı kilitli açılmıyor”, diyerek para almadan eve almazlar (K.K:11).
4. Erkek tarafından kız tarafına giden heyette “tilki” adı verilen bir erkek misafir vardır. Tilki gelmezse kız tarafının erkekleri erkek tarafının misafirlerini eve almazlar (K.K:18).
5. Tilkiyi suya atarlar, damdan atlatırlar, ağır şeyler taşıtırlar, şaka yollu çeşitli oyunlar oynarlar (K.K:18).
6. Çeşitli oyunlar oynandıktan sonra kına yakılır, burada kız ağlatılır (K.K:20).
7. Kız ağlatmak ve kına yakmak için sesi güzel bir kadın seçilir,

Kına yakıyorlar ak ellerin içine

Kurban olam yavrum selvi boyuna

Nede güzel yakışmış gelinlik sana

Uğurlar olsun yavrum git güle güle

Daha düne kadar bebeğimdin

Büyüdün de oldun ellere gelin

Sen üzülme yavrum ağlama sakın

Sana düğün neşe, yas bana bugün

Davulla zurnalar muradın olsun

Anan gözyaşına kurbanlar olsun

Bakma sende benim ağladığıma

Her yürek dayanmaz bu ayrılığa

Bu gece misafir yarın yolcusun

Yasla başını da son kez sineme

Sana gelen dertler hep beni bulsun

Yolun açık olsun yavrum git güle güle

kına ağıtını okur (K.K:45)

8. Damatla gelin yan yana getirilir, önceden karılan kına gelinin elinin içine çeyrek altın konarak sürülür, anneyle kız yan yana getirilip

Kınalar yakılır ak ellerine

Örtün üzerini nazar değmesin

Giysin allı morlu eller gözünde

Yavrumun kınası şen olsun bugün

Gözler önündesin kaldır başını

Yaksınlar mumları olsun aydınlık

Cancığer paremin bu son gecesi

Yavrumun kınası şen olsun bugün

Diyorlar ki kuzun ne güzel olmuş

Gül gibiydi zaten sümbüle dönmüş

Canım üzerine hiç söz etmeyin

Yavrumun kınası şen olsun bugün

ağıtı söylenerek anne ve kız ağlatılır (K.K:65).

Bütün Anadolu'da olduğu gibi Akdağmadeni ve köylerinde de kına gecesi düğünün olmazsa olmazıdır. Kız evinde hüznün hâkimken erkek evinde neşe hâkim olmaktadır. Bu gelenek hem ilçede hem de köylerde bütün yönüyle değişmeden varlığını sürdürmektedir.

2.1.2.3.5. Gelin Alma

Erkek evi gelini almaya araba konvoyuyla gelir. Gelin evden çıkmadan öncen yüzüne kırmızı duvak örtülür. Gelinin bir koluna amcası, diğer koluna dayısı girerek evden çıkarlar ve gelini kayınpedere teslim ederler. Gelin arabaya binmeden önce de “Allah yerine yakıştırsın” diye temennilerde bulunulur (Taş, 2008: 60).

Akdağmadeni köylerinde gelin almayla ilgili yapılan uygulama ve âdetler şunlardır:

1. Düğünün üçüncü günü yani pazar günü sabahında köyün bütün erkek ve kadınları düğün evine sabah erkenden gelirler (K.K:1).
2. Kız evine gitmek için araçlar hazırlanır (K.K:62).
3. Araba sayısının fazla olması için eş dosta haber gönderilir (K.K:26).
4. Kız tarafına hazır olup olmadıkları sorularak gelin almak için izin istenir, davulcular da alınarak konvoy şeklinde önde damat arabası olmak şartıyla kız evine gidilir (K.K:13).
5. Ayrı bir araba çeyiz için erkenden gider, çeyizi yükler. Çeyiz yüklenirken sandığa sıra geldiğinde sandığın üzerine bir çocuk oturtulur. Çocuk para almadan sandıktan kalkmaz. Bu parayı düğün kâhyası verir (K.K:6).
6. Çeyizler yüklendikten sonra kızın yakınları ve erkek evinden gelen düğün kâhyası bir araya gelip çeyiz yazarlar. Bu işlem senet anlamına gelir. Köyün imamı ya da öğretmeni çağrılır. Bir kâğıda kız evinden erkek evine giden bütün eşyalara bir maddi bedel biçilerek karşılıklarına da değerleriyle tek tek yazılır. Kızın babasına ve oğlanın babasına şahitlerle birlikte imzalatılır. Eğer bir ayrılma durumu olursa altınlar ve diğer eşyalar kıza ödenmek için kayıt altına alınmış olur (K.K:6).
7. Kız, evden çıkarılırken damat kız evine alınmaz, köyün girişinde bekler, kız alındıktan sonra aynı yerde tekrar gelin arabasına biner (K.K:32).
8. Gelini babası veya kardeşleri kolundan tutarak çıkarır (K.K:7).
9. Gelin çıkmadan önce ona kırmızı kuşak bağlanır. Kuşak, abisi tarafından kızın beline bağlanır. Bu bağlama işi kızın ön tarafından beline doğru besmele çekilerek iki kere bağlar gibi yapılıp bırakılır, üçüncüye yine besmele çekilip bağlanır. Kızın kardeşine erkek tarafından para verilir (K.K:72).
10. Kız gelin arabasını yanına getirilir, imam eşliğinde dua edilir, ağıtlar eşliğinde kız arabaya bindirilir (K.K:72).

Akdağmadeni'nde düğünler artık salonlarda yapıldığı görülmektedir. Bu yüzden gelin alma âdetleri uygulanmamaktadır. Salondan alınan gelin konvoyla beraber damat evine götürülür, böylece düğün tamamlanmış olur. Ancak köylerdeki düğünlerde âdetlerin tamamının uygulandığı anlaşılmaktadır.

2.1.2.3.6. Gelin İndirme

Geleneksel kültürde kına gecesinin ertesi günü gelin alma günüdür. Gelin alma günü, düğün başladıktan sonra geçen üçüncü veya dördüncü güne rastlar. Bu gün genellikle pazar günüdür. Pazar sabahı erkenden kız evinde gelin çıkarma, damat evinde gelin alma hazırlıklarına başlanır (Başçetinçelik, 1998: 199).

Eski Türklerden günümüze kadar, Türk topluluklarında gelinin geldiği gün, başına “saçı” saçılır. Her devirde bu saç, topluluğun ürettiği mahsullerden olmuştur. Avcılık devrinde, avın kanı, yağı ve eti, çobanlık devrinde süt, kımız ve hayvanların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday ve çeşitli meyveler saç olarak kullanılmıştır. Saçı, yabancı bir soya mensup olan gelinin, kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayinin kalıntısıdır (İnan, 1995: 167).

Akdağmadeni köylerinde gelin indirmeyle ilgili yapılan âdet ve uygulamalar şunlardır:

1. Erkek evine getirilen gelin arabadan indirilmeden kapının önünde bekletilir (K.K:10).
2. İmam eşliğinde hep birlikte dua edilir (K.K:19).
3. Düğün kâhyası takı merasimi için ilk önce damadın babasından şu kadar altın, der ve uygulamayı başlatır. En yakınlarından başlanarak altın ve para takılma işlemi tamamlanır (K.K:57).
4. Davul çalmaya başlar, gelin ve damat eve alınır (K.K:48).
5. Gelin içeri girerken bereket için eşikte küp kırılır (K.K:19).
6. Gelin içeri girerken kapının köşesine huzurlu olmaları için yağ sürülür (K.K:72).
7. Gelin arabadan inince cömert olmaları için gelin ve damadın başına para saçılır (K.K:72).
8. Evlerine bağlı olsunlar diye eşiğe çivi çakılır (K.K:5).
9. Gelin güler yüzlü ve güzel olsun diye yüzüne ayna tutulur (K.K:32).
10. İlk çocuğunu erkek olması için gelinin kucağına erkek çocuk verilir (K.K:72).
11. Evinde gündelik işlerde çalışkan olsun diye geline ilk yemeği olan yumurta pişirtilir (K.K:20).

12. Damadın annesi ve babası ilk önce oynar, daha sonra misafirler oynar ve yemekler yenir (K.K:29).
13. Evin önündeki bayrak indirilir, bayrağın dibine gömülen kilit ve bıçak gençler tarafından çıkarılır, düğün sahibine satılır (K.K:15).

Gelin alma ve indirme genellikle düğünün son günü olan pazar günü yapılmaktadır. Düğünün sağlıklı bir şekilde tamamlanması için gerekli hazırlıklar erkenden yapılır. İlçe merkezindeki bir günlük salon düğünlerinde âdetlerin çoğu uygulanmazken köylerdeki düğünlerde değişmeden yaşatıldığı görülmektedir.

2.1.2.3.7. Nikâh ve Gerdek

Düğünden sonra damatla gelinin bir araya gelmelerine "gerdek" denir. Böylece, gelin ve güveyin evliliği yasa, din ve toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. Yasalarımız, ancak devletin bu işle görevlendirdiği yetkili memurun huzurunda ve usulüne uygun olarak kıyılan nikâhı evlilik için gerekli saymaktadır. Yasalara göre geçersiz olmasına rağmen, imam nikâhı denilen dinî nikâh, yaygınlığını sürdürmektedir. Kimi aileler, resmî nikâhın yanı sıra dinî nikâh da yaptırarak evlilik birliğini kutsamış olurlar (Örnek, 2000: 197).

Akdağmadeni köylerinde nikâh ve gerdek âdetleriyle ilgili uygulamalar şunlardır:

1. Gelin indikten sonra damat, sağdıç tarafından evden çıkartılır ya kendi evine ya da gezmeye götürülür (K.K:27).
2. Yatsı namazından önce sağdıç, damadı tekrar nikâh için eve getirir (K.K:12).
3. Nikâh kıymak için imam ve şahitler getirilir (K.K:49).
4. Gelin, odanın içinden çıkmadan kapı dibinden, damat ise şahitlerin ve imamın yanından imamın sorduğu sorulara cevap vererek nikâhları kıyılır (K.K:37).
5. Sağdıç ve arkadaşları damadı yumruklayarak gerdek odasına gönderirler (K.K:53).
6. Sağdıç o gece sabaha kadar damat evinin yanından ayrılmaz, uğursuzluk olmasın diye nöbette bekler (K.K:41).
7. Komşular duvak görmeye geleceği için sağdıç, ertesi sabah damadı alır ve kendi evine götürür (K.K:14).

Yörede eskiden dinî nikâhlar önemliydi ve resmî nikâhların beş-on yıl sonra bile yapıldığı görülmekteydi. Yapılan mülakatlarda resmî nikâhların çok daha sonraları, çocukların ortaokula başlamalarıyla bir zaruret gereği kısıldığı saptanmıştır. Artık günümüzde resmî nikâh daha önemli durumdadır. Düğünden önce resmî nikâh kısılmadan imam nikâhı yapılmamaktadır. Şehirlerdeki salon düğünlerinde sağdıçlar, evlenen çiftlere sadece arkadaşlık yapıp yanlarında durmaktadır. Ancak köy düğünlerinde âdetler her şekliyle yaşatılmaktadır.

2.1.2.4. Düğün Sonrası

Anadolu'da gerdeğin ertesi günü çeşitli adlarla anılır. İstanbul'da ve pek çok yerde "paça günü" adı verilen bu günde, o gün gelen konuklara paça ikram edilir. Bugünün adı Toroslar bölgesinde çarşaf; Mudurnu ve Çivril'de duvak; Hatay ve Kerkük'te suphe; Isparta'da gelin ertesi; Maraş ve Kütahya'da gerdek ertesi; Kastamonu ve Sinop'ta samet, samat, semet; Kayseri'de güvey başı; Yörüklerde kakülgünü'dür. Ondan sonraki günler gelin ve güveyin el öpme gezileri, erkek evi ile kız evinin karşılıklı ziyafetleri ve hediye alıp verme gelenekleri ile devam eder (Boratav, 1984: 188).

2.1.2.4.1. Duvak

Bu gelenek her bölgede farklı tanımlanır. Nitekim Sivas'ın Şarkışla ilçesinde, Afyon'a bağlı Sandıklı ilçesinin Yavaşlar köyünde, Mânisa'ya bağlı Demirci kasabasının Kılavuzlar köyünde, Eskişehir'in İnönü yöresinde, Tarsus'ta, Ödemiş'in Demirci köyünde, Çankırı'ya bağlı Bozkuş köyünde "duvak" adıyla bilinen bu gelenek Kütahya'da "paça günü"; Niğde'ye bağlı Kemerhisar yöresinde "yüz açma", Tunceli' de "yüz açımı"; Rize'ye bağlı Çayeli kasabasının Uzundere köyünde "Magar safrası"; Çanakkale'nin Ezine ilçesine bağlı Arasanlı köyünde "Cuma günü"; İzmir'in Torbalı ilçesinde "duvak açma"; Trabzon'da "cumalık"; Denizli'ye bağlı Zeytinköy'de "Gelin ertesi"; Hatay Yayladağı yöresinde "Süpha günü"; Balıkesir'in Bandırma ilçesinde "Kahve içmesi"; Edirne'nin Keşan ilçesinde "duvak indirme"; Afyon ve Denizli merkezde ise "gelin sabahı" diye bilinmektedir (Köse, 2003: 95).

Akdağmadeni köylerinde görülen duvak görme geleneği şu şekildedir:

1. Damadın annesi komşulara duvak görme dâveti yapar. Köyün kadınları hem gelinin hamaratlığını hem de gelini görmek için gelirler (K.K:59).

2. Kız tarafından hazırlanan yemeniler, onu görmeye gelenlere hediye edilir. Bu güne “duvak açma, duvak görme” denir (K.K:22).

Duvak görme geleneğinin hem ilçede hem de köylerde artık uygulanmadığı görülmektedir.

Geçiş dönemi kültürlerimiz arasında en kapsamlı ve uzun süren halk kültürü ürünlerimizin başında evlenme âdetleri gelmektedir. Akdağmadeni köylerinde etnik yapı çeşitlilik göstermektedir. Buna rağmen köyler yakınlık derecesine göre birbirlerinden çok etkilenmiştir. Kimi köylerin mesafeleri bir kilometreye kadar düşmektedir. Bu da âdetlerin aynı olmasına neden olmaktadır. Farklılıklara bakıldığında düğünler salonlarda olmaya başlamıştır. Köyler de kendilerine düğün salonu yaptırmaktadır. İmkânı olmayan köyler ise okullarda yapmaktadır. Kız kaçırma ve ekonomik yardımlaşmayla yapılan evlilikler hâlâ devam etmektedir. Görücü usulü evliliklerin azaldığı, sadece belli bir yaşa gelmiş ancak evlenememiş erkek ve kızlar için devam ettiği görülmüştür. Akraba evlilikleri ailenin ekonomik durumuna bağlı olarak değişmektedir. Aileye yabancı kimseleri sokmamak için ve malvarlığının bölünmemesi için bu gelenek hâlâ devam etmektedir. Başlık geleneği tespit edilememiştir. Yapılan araştırmada başlık parası teklif etmenin dahi ayıp olduğu anlaşılmıştır. Beşik kertmesi uygulaması tamamen kalkmış ve günümüzde bahsedilmesinden biler rahatsız olduğu gözlemlenmiştir.

Eş seçimi çiftlere bırakılmıştır. Nişan yapma geleneği önceden şart iken günümüzde çok azaldığı gözlemlenmiştir. Eskiden düğünler kışın yapılırken artık yaz aylarında yapılmaktadır. Bunun sebebi ise aşırı göçle eş ve dostların yaz aylarında izne gelmesine bağlanmaktadır. Okuntular önceden şeker veya yazmalarla yapılırken günümüzde kartlarla yapılmaktadır. Bayrak dikme geleneği tamamen ortadan kalkmıştır. Evin önüne bayrak asılmasıyla yeterli bulunmaktadır. Kına ve çeyiz âdetleri aynen devam etmektedir, sadece gelinin düğünün ikinci gecesinde odasına çeyizlerini sergileme uygulaması kalkmıştır. Düğün yemeği yapma âdetleri uygulanmayıp sadece köfte yapılmaktadır. Daha pratik olduğu için döner veya kavurma yapılmaktadır. Kaynak kişilerle görüşmelerde geleneklerdeki bu azalmayı yenedünya şartlarına ve insanların zamanının daha kısıtlı hale gelmesine bağlamaktadırlar.

2.1.3. Ölüm

Ölüm, somut olarak insan yaşamının sona ermesidir. Bu olay, insan topluluklarının tören ve inanışlarında, doğum ve düğün gibi bir geçiş aşaması olarak görülmektedir (Boratav, 1997: 194).

Diğer varlıklar için düşünülmeyen, sadece zamanı gelince yaşanan bir hadise olan ölüm, insan için ötesiyle beraber ciddiye alınması gereken bir olgudur. Çünkü insan, geçmiş ve geleceği ile mücehhez bir varlıktır. Bir yönüyle geçmişle yüzleşen insan, diğer yönüyle de geleceği ile alakadar olabilmektedir. Ölümde insanın baki hayatının bir başlangıcı olduğu düşünülürse üzerinde durulmayı fazlasıyla hak eden bir konu olduğu daha iyi anlaşılır (Deniz, 2005: 136).

Bir geçiş töreni olarak ölümün çevresinde meydana getirilen âdet ve inanışlardan bazıları, özellikle ölenin öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, onun geride bıraktıklarının gözünde ve gerekse öteki dünyada saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlama amacına yöneliktir. Ölünün arkasından yapılan işlem ve pratiklerden bir kısmı da doğrudan doğruya ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engelleme amacıyla gerçekleştirilmektedir (Çobanoğlu, 2003: 201).

2.1.3.1. Ölüm Öncesi

İnsan yaşamının kaçınılmaz sonu olan ölümü engellemek, geciktirmek ya da önceden bilebilmek bireyin düşüncesini hep meşgul etmiştir. Bunun için birtakım önlemler almış, kimi davranışlarda bulunmaktan kaçınmıştır. Kimi zaman da çevresinde gördüğü veya duyduğu kimi nesnelere ya da olayları ölümün habercisi saymış, onlardan uzak durmaya çalışmıştır (Başçetinçelik, 2009: 329).

2.1.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Birtakım olaylar, sesler, rüyalar, alışılmamış durumlar ölüm işareti, ölümün ön belirtisi olarak yorumlanır (Artun, 2005: 171).

Akdağmadeni köylerinde ölümü düşündüren ön belirtiler şunlardır:

1. Öleceği düşünülen kişi ömrünün son anlarında ummadık kişilerle helalleşmeye başlıyorsa ölümü yakınlaşıyor demektir (K.K:66).
2. Hasta olan kişi son anlarında doğup büyüdüğü yerlere gitmek istiyorsa toprak çekiyor anlamına gelir, ölümü yaklaşmış olur (K.K:53).

3. Hasta, yatağında yatariken mevsimlere uygun olmayan yiyecek meyve isterse ölümü yaklaştı demektir (K.K:32).
4. Yatağında aniden yanında olmayan veya ölmüş kişilerle konuşmaya başlarsa son anı geldi demektir (K.K:7).
5. Burnu dikleşip rengi solar, gözleri de aynı yere dikilmişse ölüm geldi demektir (K.K:22).
6. Evin çatısına baykuş konması o evden bir ölü çıkacak demektir (K.K:52).
7. Kişi son zamanlarında umulmadık yardımlar ve iyilikler yapıyorsa o kişiye ölüm malum oldu demektir (K.K:70).
8. Ay ve güneş tutulması olduğunda köyden bir kişinin öleceğine inanılır (K.K:6).
9. Hasta, gurbetteki çocuklarının yanına gelmesini ısrarla istiyorsa kendi ölümünü biliyor anlamına gelir (K.K:25).

Ölümlle ilgili âdet ve uygulamalar, geçiş dönemi uygulamaları içinde en ciddi ve eksiksiz yapılanların başında gelmektedir. Yaşantımızın İslâm inancı gerçeğine uygun olması, gencinden yaşlısına kadar herkeste ayrı bir öneme sahiptir. Evin çatısında baykuşun ötmesine, ay ve güneş tutulmasına verilen anlam eski Türk âdetlerinin sürdürüldüğünü göstermektedir, diğer inanmalar ise İslâm inancıyla örtüşmektedir. Görüşmelerde bu inanmaların tamamının devam ettiği görülmektedir.

2.1.3.2. Ölüm Sırası

2.1.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler

Bir hastanın yanına gelenleri tanımaz hale gelmesi, yüzünün sararması, soğuk soğuk terlemesi, gözlerinin tavana dikilmesi, ayaklarının şişmesi, vücudunda “hasbir” adı verilen kırmızı beneklerin oluşması, sayıklaması, ayağının soğuması, dilinin tutulması ölüm anının yaklaştığının belirtileridir. Can çekişme acısını hafifletmek için ağzına zezem suyu damlatılır. Başında Kuran okunur. Hasta çok can çekişirse, sevdiği birini beklediğine inanıldığından, uzaktakilerin resmî gösterilir (Yardımcı, 1993: 547).

Akdağmadeni köylerinde ölüm sırasında uygulanan âdetler ve uygulamalar şunlardır:

1. Ölümün gerçekleştiği son anda evin büyükleri ve köyün yaşlıları kişinin yanına gelirler, vasiyetini sorarlar (K.K:55).
2. Çocukları gurbetteyse hemen çocukları ve en yakınlarına haber verilir (K.K:13).
3. Dudaklarına bir bezle su damlatılır (K.K:72).
4. Yanında yüksek sesle konuşulmaz (K.K:38).
5. Şehadet getirilmesi sağlanır (K.K:23).
6. Ölüm kolay olması için ayağını altına bal çalınır (K.K:6).
7. Ölünün yanına çocuklar yaklaştırılmaz, imam veya okumayı bilen biri sürekli Kur'an okur (K.K:60).
8. Yüzü gülüyorsa cennetlik olduğuna inanılır (K.K:65).
9. Alnından ter akıyorsa ölümü zor oldu anlamına gelir (K.K:32).

Eskiden bu uygulamaların tamamı yapılırken günümüzde farklılıklar görülmektedir. Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde, köyün yaşlıları tarafından ölümünün yaklaştığı düşünülen hastanın hemen hastaneye kaldırıldığını, hastanede de zaten yanında olmadıklarını, ani ölümlere ise yorumlar yapılamadığı cevapları alınmıştır. Buradan da anlaşılıyor ki bu tahminlerden kimisi uygulanırken kimisi de uygulanmamaktadır.

2.1.3.2.2. Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler

Ölümden hemen sonra yapılan işlemlerin bir bölümü doğrudan cesetle ilgiliyken bir bölümü de ceset çevresinde toplanmaktadır. Ölümün öte dünyaya gönderilişine ön hazırlık niteliğindeki bu işlemlerin kimilerin temelinde ölene "canlı" gözüyle bakmanın ve ondan korkmamanın tipik belirtileri yatarken kimlerinde de hijyenik endişeler ve dinsel gelenekler rol oynar (Örnek, 2000: 214).

Akdağmadeni köylerinde ölüm olayından sonra yapılan uygulamalar ve inanışlar şunlardır:

1. Ölünün kolları ve ayakları düzgün bir şekilde getirilip hemen çenesi bağlanır (K.K:8).
2. Yıkanıncaya kadar kimse yanına alınmaz, eski elbiseleri hazırlanır, fakirlere dağıtılır (K.K:67).
3. Serin bir odaya alınır, üzerine beyaz bir örtü çekilerek göğsünün üzerine de bıçak konur (K.K:11).

4. Varsa vasiyetleri yerine getirilir (K.K:26).
5. Hemen sala verilir, diğerk köylere haber yollanıp sala vermeleri istenir (K.K:42).

Son dönemlerde her köyde cenaze aracı bulunmaktadır. Cenazelerin defnedileceğı güne kadar bu araçlarda cenaze sahibinin evinin önünde bekletilmektedir. Bunun sonucunda da kimi âdet ve uygulamaların yapılamadığı anlaşılmaktadır.

2.1.3.2.3. Ölünün Bekletilmesi

Geleneksel kültürde ölünün bekletilmemesi, hemen gömülmesi gerekir. Bu nedenle ölü, Çubuk ve Lalahan'da kokmasın diye; Ayaş'ta, öte dünyaya bir an önce gitsin, hesap versin diye; Sivas'ta beyni soğumasın, sorgucu meleklerle daha iyi cevap verebilsin diye; Nallıhan'da çilesi daha fazla sürmesin diye; Kayseri'de şişmesin diye; Balören'de acı bir an önce unutulsun diye; Kayseri'de bir an önce toprağına kavuşsun diye bekletilmek istenmez ve hemen gömülür (Örnek, 2000: 215).

Akdağmadeni köylerindeki ölünün bekletilmesi ile ilgili uygulamalar şunlardır:

1. Ölünün bütün yakınlarının ve uzaktakilerin gelmesi için bir gece bekletilir (K.K:47).
2. Ölünün kimi kimsesi yoksa bekletilmez (K.K:70).
3. Bekletildiğı odaya kimse alınmaz, şişmemesi ve kokmaması için serin bir yerde tutulur (K.K:18).
4. Ölünün yanında dönüşümlü beklenir, ruhunun orada olduğı düşünülür (K.K:6).

Yörede, yaşlıların büyük oranla tek başlarına yaşadıkları gözlenmiştir. Vefatlarından sonra yakınlarının uzak yerlerden gelmesi zaman almaktadır. Bu sebeple cenazenin mecburen bekletildiğı görülmüştür. Ölünün bekletilmesi artık birçok köyde bulunan taşınabilir morglarda yapılmaktadır. Ölünün ruhunun orada olduğuna inanıldığı için sabaha kadar morgun yanında beklenmektedir.

2.1.3.2.4. Cenaze Yıkama ve Kefenleme

Cenazenin yıkanması dinen farz-ı kifaye; bir an önce yıkanması, kefenlenip hazırlanması ve kabirlerine konulması ise müstehaptır (Bilmen, 1990: 249).

Kefenlemenin dinî boyutu şöyle ifade edilmektedir: Ölen erkek veya kadın her Müslüman'ı bedenini örtecek şekilde bir giysi ile kefenlemek farzdır (Bilmen, 1990: 251).

Alevi olmayan kesimlerde ölüyü erkek ya da bu işten anlayan biri ılık su ile yıkar. Annenin erkek evladını yıkadığı da görülmektedir. Amasya'da cenazenin yıkanma işlemi tamamlandıktan sonra, yakınları cenazenin üzerine birer tas su dökerler. Bu yörede ayrıca su salasıda verilir. Su salası uygulaması Afyon, Saraykent, Çekerek ve Aydın'da da vardır. Kocaeli' de cenazenin yıkanma suyundan içen alkoliğin tedavi olacağına inanılmaktadır. Adana'da cenazenin yıkandığı evdeki bütün sular dökülür (Kalafat, 1998: 247).

Ölünün kefenleme işlemi İslami geleneklere göre yapılır. Kefenlik bezin rengi beyazdır. Beyaz renk imanın belirtisi olarak kabul edilir. Erkek kefeni, üç parça olarak; omuzdan ayağa kadar örtülen bez (gömlek), baştan ayağa kadar örtülen bez (izâr) ve yine baştan ayağa kadar örtülen bez (lifâfe) den ibarettir. Kadın kefeni ise beş parça bezden yapılır. Bunlar, başa örtülen bez (himâr), göğse konulan bez (dîr), göğüsten göbeğe ya da diz kapağına kadar örtülen geniş bez (hırka), izâr ve lifâfeden oluşur. Halk arasında öldüğü zaman başkasına yük olmasın, kefen telaşı olmasın ya da kendi helal parasından olsun düşünceleriyle kişinin sağlığında kefenini alıp bir köşeye saklaması ya da bunun için para ayırması âdetine rastlanır. Hac ziyareti yapanlardan çoğunun zemzem suyu ile ıslatılmış ve kurutulmuş kefenliklerini beraberlerinde getirdikleri ya da gidemeyenlerin Hacca gidenlere kefen ısmarladıkları görülür (Örnek, 1971: 52-54).

Akdağmadeni köylerinde yıkama ve kefenlemeyle ilgili uygulamalar şunlardır:

1. Tamamen İslami kurallar uygulanır. Birden fazla imam çağrılır (K.K:39).
2. Ölüler dışarıda yıkanır, hazırlanan odunlarla ocağa büyük bir ateş yakılır. Yunak kazanlarıyla su kaynatılır (K.K:21).
3. Ölü kadınsa kadınlar yıkar, cenazenin etrafı kimse görmesin diye örtülerle çevrilir (K.K:25).
4. Ölü eğer erkekse imamlar yıkar, örtü çekilmeye gerek duyulmaz tahtadan yapılmış bir yıkama yerinde yıkama yapılır, çocuklar ve kadınlar uzaklaştırılır (K.K:25).

5. Cenaze yıkanırken ölünün yetişkin çocukları yanında bulunur (K.K:49).
6. Ölü suyu kaynayınca kimse elini suya sokmaz. Su ve odunlar ölü evinden karşılanır (K.K:14).
7. Kefenleme işi yapılır ve tabuta alınır, ölü yıkanırken kadınlar ağıtlar yakar (K.K:67).

Bütün Anadolu’da olduğu gibi araştırma alanında da benzer bu uygulamalar devam ettirilirken çok az değişikliklerin olduğu görülmektedir. O da yıkama işleminin artık her köyde bulunan taşınabilir morglarda kapalı alanda yapılmasıdır. Diğer uygulamalar aynen devam etmektedir. Bu durumda dinsel inanmaların etkili olduğu görülmektedir.

2.1.3.2.5. Cenazenin Taşınması

Ölünün kefenlendikten sonra içine konularak taşındıkları sandığa tabut denir. Tabut en çok çam ve kavaktan yapılır. Seyrek olarak meşe, gürgen, çınar, ceviz ve ardıçtan da yapıldığı olur. Kimi özel durumlarda ağaç yerine maden kullanıldığıyla da tenekeyle kaplandığı da görülmektedir. Tabutun üzerine örtülen örtü varsa ölü evinden, komşulardan, yoksa câmilerden alınır. Bu amaçla Hac’dan da getirilmiş örtüler de vardır. Genellikle yeşil renkli olan ve üzerinde Arapça yazılı dualarla kutsal kişilerin adları bulunan bu örtülere “tabut örtüsü”, “Kâbe örtüsü”, “cenaze örtüsü”, “sal örtüsü” denmektedir. Bu örtülerin yerine tabut üstüne halı, kilim, battaniye, kumaş vb. örtüldüğü de olur; ölen, sağlığında vasiyet etmişse bunlar sonradan câmilere hediye edilir (Örnek, 2000: 218).

Akdağmadeni köylerinde ölünün taşınmasıyla ilgili uygulamalar şunlardır:

1. Tabut ağır ise günahların çok olduğuna inanılır (K.K:58).
2. Tabuta konan cenaze evden câmi önüne götürülür (K.K:63).
3. Cemaat tarafından cenaze namaz kılınır, cenaze dışarıda bekletilir (K.K:50).
4. Cemaat namazdayken ölünün yakınları namaza gitmez, cenazenin yanında bekler (K.K:44).
5. Namaz kılındıktan sonra cenaze sırtlanır, ölünün evine götürülür, evin ahali ve akrabalarla helalleştirilir. İmam, hakkınızı helal edin, der ve kadınlar helal olsun, der ve cenaze erkekler tarafından mezarlığa götürülür (K.K:37).

6. Tabut sırasıyla cemaat tarafından omuzlanır (K.K:34).

Cenazeler köylerde cenaze evinden câmiye oradan da mezarlığa omuzlarda taşınmaktadır. İlçe merkezlerinde bu işlemler araçlarla yapılmaktadır. Ölünün, defnedilmeden önce helalleştirilmek için kendi evine getirilmesi geleneğinin hâlâ devam ettiği görülmüştür.

2.1.3.2.6. Cenaze Namazı

Cenaze namazının kılınması için ölünün Müslüman olması, İslâmi kurallara göre yıkanmış olması, cemaatin olması, cemaatin tabutun önünde olması, ölünün vücudunun tabutun içinde olması, namazı kıldırarak imamın Kibleye karşı, yere yakın bir yere konmuş olan tabut içindeki ölünün göğsü hizasında, durması gerekir. Cenaze namazı dört tekbirden meydana gelir. Cenazenin önünde imam, imamın arkasında cemaat sıralanır. Cenazenin kadın, erkek, erkek çocuk ve kız çocuk oluşuna göre namazda okunması gereken dualar değişir. Cenaze namazı ile namazı kılınan ölü hakkında bir çeşit “aklama” yapılır (Örnek, 1971: 54).

Akdağmadeni köylerinde cenaze namazında yapılan uygulamalar şunlardır:

1. Cenaze, mezarlığa getirilir, salaca taşına konur (K.K:21).
2. İmam, cemaate dönüp namazı nasıl kılacaklarını hatırlatıp ölüye haklarını helal etmeleri için üç kez telkinde bulunur (K.K:14).

Bütün Anadolu ve İslâm coğrafyasında icra edildiği gibi bu uygulamanın da dinin bir gereği olarak hiç değişmeden yapıldığı görülmüştür.

2.1.3.2.7. Cenaze Gömme ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler

Türklerde özellikle ölünün gömülmesi ve gömülmeye hazırlanması ile ilgili çeşitli inanmalar vardır. Eski Türklerin çoğu Şamanlık düşünce ve inançlarına bağlı, ölü gömme âdetlerine ait ilk bilgileri Çin kaynaklarında buluyoruz. Bu konuda daha ayrıntılı bilgiler Göktürlere aittir. M.Ö. 3. yüzyılda yazılmış bir Çin kaynağından aktarılan bilgilere göre: “Hunlar ölülerini tabut içine koyarlardı. Bu tabut iki katlı olup, iç ve dış tabutlardı. Bu tabutları altın ve gümüş işlemeli kumaşlarla örterlerdi. Ağaç dikilmiş mezarları ve matem elbiseleri yoktu. Ölü ile beraber öldürülen yüz, hatta yüzden fazla olurdu.” Eski Türklerde ölü toprağa gömülmekle birlikte, 8. Yüzyıla kadar Yakutlarda, Kırgızlarda ise İslâmiyet’i kabul edene kadar tabutlara konarak ağaca asılmıştır (İnan, 1986: 177-182).

Akdağmadeni köylerinde cenaze gömme ve mezarlıkta yapılan işlemler şunlardır:

1. Ölü gömülürken yanında ölünün çocukları bulunur (K.K:21).
2. Çocukları mezarın içine girer ve cenazeyi yerine yerleştiren kişilerin içinde bulunur (K.K:41).
3. Ölünün gömüldüğü yerde üzerine tahtalar yerleştirilir, bunları çocukları yerleştirir (K.K:18).
4. İlk toprağı en yakınları atar, daha sonra herkes kürekle toprak atar (K.K:26).
5. Kapatılan mezarın üstüne boydan boya su dökülür (K.K:52).
6. Mezarın baş tarafına ölünün ismi ve doğum, ölüm tarihi yazan tahta dikilir (K.K:40).
7. İmam ve Kur'an okumayı bilen diğer kişiler tarafında sureler okunur, dualar edilir (K.K:48).
8. Mezarlıkta herhangi bir mezar parmakla işaret edilmez, uğursuzluk sayılır (K.K:33).
9. Mezar kolay kazıldıysa ölünün çok günahı olduğuna inanılır (K.K:62).
10. Mezarların üzerinden geçilmez, mezarlığa ait bir şey dışarıya çıkarılmaz, günah sayılır (K.K:36).

Eskiden mezarı eş ve dostların kazması bir âdetken son dönemlerde iş makineleriyle kazıldığı görülmüştür. Çocuklar ve kadınlar mezarlıklara gelmezler. Günahlarının affı ve kabirde rahat olması için cenazenin başında defin işlemi bitene kadar Kur'an-ı Kerim okunur.

2.1.3.3. Ölüm Sonrası

Ölümden hemen sonra yapılan işlemlerin bir bölümü doğrudan cesetle ilgiliyken bir bölümü de ceset çevresinde toplanmaktadır. Ölümün öte dünyaya gönderilişine ön hazırlık niteliğindeki bu işlemlerin kimilerin temelinde ölene "canlı" gözüyle bakmanın ve ondan korkmamanın tipik belirtileri yatarken kimlerinde de hijyenik endişeler ve dinsel geleneksel rol oynamaktadırlar (Örnek, 2000: 214).

2.1.3.3.1. Cenaze Evi

Ölü gömüldükten sonra, ölünün sahipleri ve yakınları cenaze evine gelirler. Ölünün evden çıktığı gün Bulgaristan Türklerinde ve Anadolu'nun kimi yörelerinde evde yağ kokutulur. Bu amaçla, helva pişirilir, helvayı yiyenlerin hayır duası alınır (Tacemen, 1995: 615).

Balıkesir'de ölünün ardından bir bardak suya "40 Yasin" okunur. Ayrıca ölünün yıkandığı yere gece gelebileceği düşüncesinden hareketle mum yakılırken abdest alması için bir ibrik su konulur. Bursa'da cenazeler yıkanmadan başucunda Kur'an-ı Kerim okunmaz (Kalafat, 1998: 252).

Akdağmadeni köylerinde cenaze evinde yapılan uygulamalar şunlardır:

1. Mezarlıktan dağılan cemaat cenaze evinde tekrar toplanıp ölü yakınlarına başsağlığında bulunur (K.K:20).
2. Başsağlığı dileyenler başınız sağ olsun, takdiri ilahi, herkesin başına gelecek, ölüm Allah'ın emri, sizin canınız sağ olsun gibi sakinleştirici tesellilerde bulunur (K.K:56).
3. İlk gün yemekler cenaze evine komşuları tarafından getirilir (K.K:71).
4. Cenaze sahibinin bütün işlerini köylüler imece usulü yaparlar (K.K:10).
5. Cenaze sahipleri evden çıkmazlar ve taziyeye gelen herkes dualar okur (K.K:65).
6. Misafirlere yemekler köylüler tarafından yapılır (K.K:50).
7. Köylüler bütün işlerini bırakıp o gün sadece cenaze ve misafirlerle ilgilenirler (K.K:27).
8. Hem cenaze evinde hem de köylülerin evinde radyo ve televizyon açılmaz (K.K:7).
9. Ölü yakınlarından erkekler uzunca bir süre tıraş olmazlar ve sakalları uzayınca bir komşusu gelir ve onu tıraş eder (K.K:31).

Cenaze evinde yapılan uygulamalar, toplumsal yardımlaşmanın bir gereği, cenaze sahiplerinin acılarını yatıştırmak olarak algılanmaktadır. Eş ve dostlar bir araya gelerek yas tutanlara tesellide bulunurlar.

2.1.3.3.2. Belirli Günler ve Ölü Yemeği

İslâmiyet öncesi Türk topluluklarında ölünün belirli günlerinde ölü aşı verilmekte, aş töreni (yuğ töreni) yapılmaktadır. İslâmiyet öncesi Türk

topluluklarında ölen kişinin öldükten sonraki üçüncü günü çadırın güneyine bir sofraya kurulur. Bu aşya fazla kalabalık toplanmaz. Hazırlanan yemek ve içkilerin yarısı, ölünün ruhu için ateş ruhuna kurban edilir. Ölünün yedinci günü, bütün oba ve köy halkı kadın erkek mezarlığa gidilir. Mezarın sağ tarafında bir ateş yakılır. Getirilen yemek ve içkilerden mezarın üstüne konur. Sonra yemeye ve içmeye başlanır. Yeme içme töreni bittikten sonra, mezar üstündeki rakı ve yemekleri ateşe atarlar. Tören böylece sonra erer. Yedi gün ölünün evinden hiçbir şey çıkmaz. Yirminci günü, evde yine aş verilir. Ateşe rakı ve yemek serpilir. Kırk gün mezarlığa gidip, yirminci günü yapılan töreni, tekrarlarlar. En büyük aş töreni ölünün yıl dönümünde bütün akraba ve dostlara yapılır (İnan, 1995: 189).

Akdağmadeni köylerinde belirli günler ve ölü yemeğiyle ilgili uygulamalar şunlardır:

1. Cenaze gömüldükten sonra haftası geçmeden ölü yemeği, mevlit okutulur (K.K:29).
2. Cenazenin sahipleri bütün çevre köy ve uzak yerlerdeki tanıdıkları câmilerden yapılan salalarla ve anonlarla imamlara dâvet ettirir (K.K:10).
3. Mevlit cuma gününe denk getirilir ve câmide mevlit okutulur (K.K:48).
4. Mevlit okutmayanlar toplum tarafından kınanır (K.K:32).
5. Genellikle kıymalı pide yaptırılır, aile zenginse etli yemekler yaptırılır (K.K:61).
6. Aile fakirse lokum ve bisküvi dağıtılır (K.K:20).
7. Ölünün kırkıncı gününde, kırkıncı gün yemeği verilir (K.K:7).
8. Ölümün elli ikinci günü etle kemiğin birbirinden ayrıldığı gün olduğuna inanılır, elli ikinci gün yemeği verilir (K.K:45).

Türklerin eski inançlarından olan ölü yemeği verme geleneği, İslâmiyet'in kabulüyle de devam ederken günümüzde mevlit okutma inancı altında varlığını sürdürmektedir. Eski uygulamalarla kıyaslandığında, bu yemek daha önceleri aylar sonra da verilmekte iken günümüzde ölü yemeği verme uygulaması, cenazenin defnedilmesinden sonraki iki, üç gün içerisinde yapılmaktadır. Kırkıncı ve elli ikinci güne yapılan uygulamalar sadece aile içerisinde yapılmaktadır.

2.1.3.3.3. Ölünün Eşyaları

Şamânizm’de bazı toplumlarda görülen ölen kişinin giysileri ve eşyalarıyla gömülmesi, mezarına yemesi için yiyecek bırakılması, günümüzde ölünün elbiselerini giydirildikten sonra gömülmesiyle devam etmektedir (Çağınlar, 2002: 85).

Ölünün eşyaları ile ilgili işlemlerin oluşmasının temelinde, ölenin geri geleceği korkusu ile ölünün anısını yaşatma isteği görülür. Ölünün giysileri yıkanarak veya su serperek veya ayazlandırılarak arınma işleminden geçirildikten sonra evden uzaklaştırılır, başkalarına verilir (Örnek, 1971: 75).

Akdağmadeni köylerinde ölünün eşyalarına yapılan uygulamalar şunlardır:

1. Ölüye ait eşyalar ona mezarda yük olacağı için hemen fakirlere dağıtılır (K.K:72).
2. Vasiyet ettiği bir eşyası varsa hemen o eşya sahibine iletilir (K.K:72).
3. Eşyaları çöpe atılmaz, çok eskiyse harman yerinde yakılır (K.K:5).
4. Bazı eşyaları hatıra olsun diye yakınları arasında pay edilir (K.K:62).

Ölünün eşyaları dünyalık olarak bilinir ve ahirette ona yük olarak düşünülür. İslâmi durumun bir gereği olarak da eşyalar evde tutulmaz. Mal varlığı dağıtılır, maddi değer taşımayan eşyaları ise hâtıra olarak yakınları tarafından alınır.

2.1.3.3.4. Devir-İskat

Ölenin yaşından, erkekse on iki, kadınsa dokuz yıl, indirilerek hesaplanan para bir çıkın içinde halka halinde hazır bulunan yoksullardan birine, ölenin mirasçılarından ya da vekillerinden biri eliyle verilir. Yoksul kimse parayı aldıktan sonra “aldım, kabul ettim” diyerek geri verir. Bu işlem ölenin oruç borcu bitinceye kadar sürdürülür. Ardından aynı işlem ölenin namaz borcu ve söz verip de yerine getiremediği yeminler için de para verilen yoksullar değiştirilerek yapılır (Örnek, 1979: 59).

Akdağmadeni köylerinde uygulanan devir-iskat ve vasiyet uygulamaları şunlardır:

1. Cenazenin yakınları kendi arasında toplanır, Kur’an okuyan imamlara, mezarı kazan kişilere ne kadar para vereceklerini kararlaştırıp ücretlerini öderler (K.K:8).

2. Eğer vasiyet varsa hemen yerine getirirler, vasiyet verilmemişse yüklü bir miktar para köydeki fakirlere para dağıtılır (K.K:59).
3. İmamlara, ölünün kılmadığı namazlar, yapamadığı ibadetleri söylenir, karşılığında ne dağıtılması gerektiğini söylerler. Buna göre imamdan alınan cevaplar yerine getirilir (K.K:42).

Devir-iskat işlemi bölgede imam kontrolünde veya dinî yönden büyük kabul edilen kimseler tarafından yapılmaktadır. Gerekenler söylenir, ölünün yakınları da bu söylenenleri son bir görev olarak yaparlar. Temelinde dinsel uygulamaların olduğu bu geleneğin değişmeden devam ettiği görülmektedir.

2.1.3.3.5. Yas Tutma ve Ağıt Söyleme

İslâmiyet'ten önceki Türklerin ölüleri gömme sırasında yaptıkları törenlere, "yuğ töreni" denmekteydi. Eski Türklerde ölen kişi çadırının içinde yere yatırılır. Bütün akrabası birer koyun, at ya da sığır kesip çadırın önüne serer ve bunları kurban ederler. Sonra hepsi atların üzerinde feryatlar kopararak çadırın etrafını yedi kez dönerler ve kapıya gelince yüzlerini bıçakla yarıp kanatırlar. Kan gözyaşlarına karışır. Ölüyü gömmek için en uygun zaman beklenir. Kişi eğer ilkbaharda veya kışın ölmüşse yapraklar dökülünceye kadar, sonbaharda veya kışın ölmüşse yapraklar yeşerinceye kadar beklenir. Ölünün atı yakılır ve külü ölüye ait diğer eşyalarla birlikte gömülür. Cenaze merasiminin icrası gününde, ölünün ilk vefat gününde olduğu gibi akrabaları bir kurban keserek atla koşarlar ve yüzlerini çizerler. Gömülme merasiminden sonra mezarın yakınına taşlar konulur ve bir kitabe dikilir. Dikilen taşların adedi, ölünün hayatı boyunca öldürdüğü düşman sayısına eşittir. İnanca göre ölünün atının, eşyalarının, öldürdüğü düşmanlarının öbür dünyada ona hizmet edeceğine inanılır (Köprülü, 1985: 15-16).

Akdağmadeni köylerinde yas tutma ve ağıt söyleme gelenekleri şunlardır:

1. Yas tutmanın ilk haftası en yoğun olan zamandır, gelen ve giden çok olur (K.K:28).
2. Bu haftada cenaze yakınlarını komşular ve akrabalar yalnız bırakmaz (K.K:14).
3. Cenazenin gömüldüğü ilk gün ağıtların en çok olduğu gündür, erkekler pek ağlamaz ancak kadınlar çok ağlar (K.K:23).

4. Köyde cenazelerde ağıt yakan kadın hemen gelir ve milleti ağlatacak
ağıtlar söyler, bu kadına diyeşetçi denir. Diyeşetçi kadın,

Nasıl yatacağın kara toprakta
Yılanlar çıyanlar varmış orada
Yolmaz mıyım böyle günde saçımı
Seni musallaya koyduğum anda

Oy oy ben öleydim
Vay vay bittim tükendim
Yıktın dünyamı benim başıma
Götürmeyin nolur Allah aşkına

Derince kazın bana da bir mezar
Onsuz yaşamamın ne anlamı var
Neler varsa geldi sanki üstüme
Seni musallaya koyduğum anda

Oy oy ben öleydim
Vay vay bittim tükendim
Yıktın dünyamı benim başıma
Götürmeyin nolur Allah aşkına

Babam babam canım babam
Kara topraklar almaz anam
Koyman beni burada
Ak kefenine kurban olam

ağıtlarını okuyarak herkesi ağlatır (K.K:72).

5. Oradaki herkes genç yaşı bağırarak ağlarlar, kimileri ölüye, kimileri kalan yakınlarına, kimileri de kendi derdine başından geçen bir olaya ağlar (K.K:38).
6. Köyün erkekleri kadınların yanına gelir ve onlara kızarak ağlayanları susturmaya çalışırlar (K.K:23).

Kişinin ölümünden defnine kadar yapılan işlemlerin içinde en yoğunu ve duygusal anı, ölünün başında ağıtların yakıldığı zamandır. Kadınlar arasında yoğun, şiddetli biçimde topluca ağlaşmalar görülür. Erkekler arasında sessizlik hâkimdir. İslâm dininin telkin edici özelliği gereği, ölüye saygısızlık olmaması için erkeklerin kadınlara, ağıtı kesmeleri, yüksek sesle ağlamamaları gerektiği söylenir.

2.1.3.3.6. Mezar Ziyaretleri

Türk boyları arasında en eski ve köklü inançlardan biri “atalar kültü” dür. Eski Türklerde, atanın öldükten sonra ruhunun birtakım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede ailesine yardım edebileceği inancı vardır. Korku ve saygı karışık bir duyguyla ataların ruhlarına kurbanlar sunulur, mezarları kutsal kabul edilirdi (Ocak, 1992: 10).

Akdağmadeni köylerinde mezar ziyaretleriyle ilgili uygulamalar şunlardır:

1. Cenazeden sonraki ilk bayramdan başlamak üzere bütün dini bayramlarda bayram namazından hemen sonra ilk iş mezar ziyaretine gitmektir(K.K:37).
2. Bayramlardaki ziyaretlere sabahları erkekler, öğleden sonraları da kadınlar gider, orada dualar okunur (K.K:54).
3. Mezarın üzeri düzeltilir, saçı solu temizlenir, mezarın üzerine su dökülür (K.K:28).
4. Durumu iyi olanlar mezar taşı yaptırır (K.K:55).
5. Mezarın yanından geçerken konuşulmaz, şarkı söylenmez, geceleri mezarlık yakınlarından geçilmez (K.K:6).
6. Ziyareten sonra çocuklara şeker dağıtılır (K.K:47).

İslâm inançlarında mezara bir kıymet verilmez. Türklerin eski geleneklerinde ise mezarlıklara süslenir, süslü taşlar yapılır. Bölgede mezarlıkları

süsleme ve süslü mezar taşları yaptırma uygulaması Türlerin eski uygulamalarıyla örtüştüğünü göstermektedir.

İlçe ve köylerinde, geçiş dönemi uygulamaları içinde dinsel ve büyüsel inanmaların en yoğun hissedildiği ve ciddiyetle uygulandığı halk kültürü ve uygulaması, ölüm olayı olarak tespit edilmiştir. Hiçbir uygulamada değişme olmamasının temelinde, İslâm inancı ve gereklerinin yapılmasının farz olduğu gerçeği yatmaktadır.

Tüm insanların toplandığı ağıt yakma anında, kimi kişilerin ölüye değil de kendi yakınına, kaderine, bahtına ağladığı tespit edilmiştir. Eski Türkler, ölülerinin kıymetli eşyalarını ölüyle beraber gömerlerken, araştırma bölgemizde bu inancın ve uygulamanın tamamen yok olduğu görülmektedir. Ayrıca ilçemizde Bozhüyük, Ardıçalan, Veziralan, Hüyükülalan, Çerçialan, Çağlayan, Kızılcaova, Yazılıtaş ve Sıtma köyleri Alevi oldukları için bu uygulamalarda farklılıklar görülmektedir.

2.2. Bayram, Tören ve Kutlamalar

2.2.1. Dinî Bayramlar

Bayram kavramı ilk defa Kaşgarlı Mahmud'un XI. yüzyılda yazdığı "Divan"da görülür. Kaşgarlı, kelimenin aslının "bedhrem" olduğunu, bu kelimeyi Oğuzların "beyrem" şekline çevirdiklerini belirtir. Kaşgarlı Mahmud'a göre bayram "eğlenme, gülme ve sevinme günüdür." (Artun, 2011: 1).

Bayram, bir sıra gösterilerden meydana gelir; onların biçimlerini, kurallarını gelenek belirlemiştir. Dinî bayramlarımız olan Ramazan ve Kurban Bayramlarının başlıca özelliği dostların, hısım ve akrabanın karşılıklı ziyaret gezileridir. Gençler yaşlıların ellerini öperler, onların hayır dualarını alırlar. Çocuklara para ya da ufak hediyeler vermek de töredendir (Boratav, 1984: 204-207).

Dinî bayramlar insanların sosyal hayatını canlandırmakta, insanları bir araya getirmektedir. Uzak yakın tüm akrabalar, tanıdıklar ve komşular bayram vesilesi ile görüşüp bayramlaşır ve özlem giderirler. Dinî bayramlarda çalışmaya ara vermek, resmî tatillerin olması sonucu insanlar yakınları, komşuları ile sosyal ilişki kurma, birlikte vakit geçirme imkânına sahip olurlar. İnsanlar bir araya gelerek bir yandan geleneklerini, örf-âdetlerini yerine getirirken bir yandan da olumlu sosyal ilişkiler

kurarak sosyalleşme ve toplumsal yaşama ilişkin katkılarda bulunurlar (Yüksel, 2011: 19).

Akdağmadeni köylerinde dinî bayramlarda yapılan uygulamalar şunlardır:

1. Her bayramdan önce ev temizliği yapılır (K.K:15).
2. Bayramlık yemekler hazırlanır, bayramlık giyecekler alınır (K.K:5).
3. Bayramlık tatlı ve börek başta olmak şartıyla çeşitli yemekler önceden hazırlanır (K.K:39).
4. Bayram sabahı erkekler câmiye gider, kadınlar erkeklerin dönüşü için evdeki hazırlıkları yapar (K.K:7).
5. İlk bayramlaşma câmi çıkışında köyün erkekleri arasında yapılır (K.K:56).
6. Erkekler mezarlıklara ziyarete gider (K.K:56).
7. Erkek eve geldiğinde önce evdeki büyüklerinin elini öper, daha sonra diğerleriyle bayramlaşır, en son erkeğin eşi kocasının elini öperek bayramlaşma tamamlanır (K.K:15).
8. Evdeki erkekler sırasıyla diğer evlere bayramlaşmaya gider (K.K:65).
9. Kadınlar öğleden sonra bayramlaşmaya çıkarlar (K.K:17).
10. Bayramlaşmada yaş sırası takip edilir, küçükler büyükleri gezerler (K.K:22).
11. Küskün olanlar varsa komşular devreye girer, yaşça küçük olan büyük olanın evine götürülür, barıştırılır (K.K:31).
12. Nişanlılar varsa aileler tarafından kızın evine altın takmaya gidilir, buna bayramcalık alma denir (K.K:66).
12. Kurban Bayramı'nda câmiden çıkıp mezarlık ziyaretine gidenler eve gelince evdekilerle bayramlaşır. Daha sonra ilk iş olarak kurban keserler (K.K:15).
13. Akrabalar ve köylülerle bayramlaşma işi, kurban kesilip eti yenildikten sonra yapılır (K.K:15).
14. Kurban etleri İslâmî usullere göre pay edilir (K.K:15).

15. Bayramlar cuma gününe denk gelirse iki hutbe okunur. O gün sabah erkenden köydeki pınardan su doldurulur. Bu suyun zemzem suyu olduğuna inanılır (K.K:15).

16. Bayram cuma gününe denk geldiğinde cuma namazına bir ağaç parçasından çubuk götürülür, namazdan sonra tekrar eve getirilir. Bu çubuğun uğur getireceğine inanılır (K.K:15).

17. İnancımız gereği bayram namazına gitmeyiz (K.K:3).

18. Köyümüzde câmi yok (K.K:1).

Nüfus azlığı sebebiyle yok olma tehlikesi yaşayan köyleri canlı tutan en büyük faktörün dinî bayramlar olduğu görülmektedir. Yapılan görüşmeler esnasında bayramlar hâlâ eski âdet ve inanmalara göre devam etmektedir. Halk, teknolojinin vermiş olduğu faydayla birbiriyle sürekli irtibat halindedir. Kurban kesemeyen ailelere zenginler tarafında kurbanlık paraları gönderilmektedir. Uzak yerlerden gelemeyenler telefon hatta görüntülü konuşmalarla bayramlaşma geleneklerini hiç azaltmadan sürdürmektedir. Bozhüyük, Ardıçalan, Veziralan, Hüyükülalan, Çerçialan, Çağlayan, Kızılcaova, Yazılıtaş ve Sıtma köyleri Alevi oldukları için bu uygulamaları yapmazlar ancak bayram kutlamalarında halkla bütünlük sağlamaktadırlar.

2.2.2. Millî Bayramlar

Şehir ve kasabalarda bir şenlik havası içinde kutlanan ulusal bayramların (30 Ağustos, Cumhuriyet Bayramı, Kurtuluş Bayramları), askeri geçitler, fener alayları gibi “resmî” gösterilerinde geleneklik tek öge; seğmenler, zeybekler vb. gibi bugün artık yaşamayan eski kuruluş temsilcilerinin özel kıyafetleriyle katılmalarıdır. Ama bu bayramlar vesilesiyle resmî gösteriler bittikten sonra, kimi yerlerde geç vakitlere kadar işçilerin, esnafların kendi aralarında, hükümet ya da belediye meydanında, düzenledikleri eğlenceler, bu şenliklere öteki bayramların yerli renklerini verir (Boratav, 1984: 256).

Akdağmadeni köylerinde millî bayramlar şu şekilde uygulanır:

1. Millî bayramlar okullarda yapılır (K.K:7).
2. Okul ve bahçesi bayraklarla süslenir (K.K:55).

3. Çocuklar bayram için öğretmenleri tarafından önceden hazırlanır (K.K:55).

4. Çocuklar köy içinde bir sıra halinde gezdirilerek çeşitli şiirler okutulur (K.K:35).

5. Bayram günü bütün köylü, yaşlı genç okula giderler (K.K:41).

6. Köy halkı, çocukların kutlamalarını ve oyunlarını izlerler, yarışmalarda birinci olan çocuğa ödülleri verirler (K.K:20).

Köylerde okullar, nüfus yetersizliği yüzünden kapanmış durumdadır. Taşınmalı eğitime geçilmiş olup yedi sekiz köyün öğrencileri servislerle tek bir köye toplanmaktadır. Bu yüzden bayram kutlamaları çoğu yerlerde yapılmamaktadır.

2.2.3. Kandiller

Recep ayının ilk gecesi Regaib Gecesi, 27. gecesi de Miraç Gecesi'dir. Şaban ayının 15. gecesi Berat Gecesi ramazanın 27. gecesi de Kadir Gecesi'dir. Bundan dolayıdır ki halkımız bu aylar ve günlere ayrı bir önem vermiştir (Şentürk, 2003: 331-332).

Müslümanlarca mübarek sayılıp kutlanan özel geceler, Osmanlı padişahı II. Selim Dönemi'nde câmiler aydınlatılıp minarelerde kandiller yakılarak kutlandığı için bu gecelere kandil geceleri denmiştir. Bunlar Mevlid, Regaib, Berat ve Kadir Geceleri'dir (Bozkurt, 2001: 300-301).

Akdağmadeni köylerinde kandil gecelerinde yapılan uygulamalar şunlardır:

1. Kandil gecelerinde köyün erkekleri câmiye giderler (K.K:18).

2. Evde gece geç saatlere kadar ibadet edilir (K.K:32).

3. Evli olanlar cinsel ilişkiye giremez (K.K:65).

4. Fakirlere sadaka yardımında bulunulur (K.K:70).

5. O gün oruç tutulur (K.K:60).

6. Akşamları kahveye gidilmez (K.K:9).

7. Kandil gecelerinde herhangi bir şey yapmayız (K.K:3).

Temeli İslâm inancına dayanan halkın bu kutsal günlere öteden beri değer verdiği görülmektedir. Yapılan araştırmaya göre yapılan uygulamalarda herhangi bir azalma olmayıp aksine yeni uygulamaların eklendiği tespit edilmiştir. Önceleri

gidilmezken günümüzde kadınlar da bu gecelerde câmiye gitmektedir. Kandil gecelerine has kandil simitleri alıp hediyeleştikleri görülmektedir. Bozhüyük, Ardıçalan, Veziralan, Hüyükülalan, Çerçialan, Çağlayan, Kızılcaova, Yazılıtaş ve Sıtma köyleri Alevi oldukları için bu uygulamalar yapılmamaktadır.

2.2.4. Hacı Uğurlama ve Karşılama

Türk halk kültüründe bireyi bir sosyal konumdan bir başka sosyal konuma geçiren geçiş dönemlerinden birisi de dinî bir görev olan hac ile ilgilidir. Hacı adayının memleketinden ayrılıp yola çıkması, gerekli işlemleri yerine getirdikten sonra geri dönüşü ve sosyal konum değiştirmesi kültürümüzde törenlerle kutlanır (Artun, 2012: 296).

Akdağmadeni köylerinde hacı uğurlama ve karşılamayla ilgili uygulamalar şunlardır:

1. Hacca gidecek kişinin maddî durumunun iyi olması gerekir (K.K:25).
2. Bekâr çocuğu olmaması gerekir (K.K:25).
3. Kimseye bir borcun olmaması gerekir(K.K:31).
4. Hacca gitmeden önce mevlit okutulur(K.K:39).
5. Hacca gidecek kişiyi uğurlamaya gelenler, gidecek olan kişinin cebine gücünün yettiği kadar harçlık koyar (K.K:48).
6. Bir dileği olanlar hacı adayından kendisi için dua etmelerini isterler (K.K:53).
7. Hacca gidecek kişi, hacca gitmeden küs olduğu kişilerden helallik ister (K.K:36).
8. Hacdan geldiğinde mutlaka mevlit yaptırır (K.K:39).
9. Hacı olan kişi hacdan genellikle tespah, misvak, yüzük, hurma, zemzem suyu, seccade, takke, misk gibi çeşitli hediyelerle döner ve herkese bu hediyelerden dağıtır (K.K:25).
10. Hacıyı ziyarete gelenlere besmele çekerek ilk önce hurma ve zemzem suyu verilir (K.K:62).
11. Zemzem suyu kibleye dönülüp sol el kalbin üstüne konularak üç yudumda ayakta içilir (K.K:42).

12. Zemzem suyu bidonlar içerisinde evin tavanına asılır (K.K:42).

13. İnançımızda hacca gitmek yoktur (K.K:13).

İlçede Bozhüyük, Ardıçalan, Veziralan, Hüyükülalan, Çerçialan, Çağlayan, Kızılcaova, Yazılıtaş ve Sıtma köyleri Alevi oldukları için hac geleneği bulunmamaktadır. Akdağmadeni halk kültürleri içerisinde değişmeyen ve kaybolmayan tek kültür hacı uğurlama ve karşılama geleneğidir.

2.2.5. Sünnet ve Kirvelik

Türkiye’de çocukla ilgili geleneksel işlemlerden biri de sünnettir. Sünnet sözcüğü Arapça kökenlidir ve terim anlamıyla “işlek yol” demektir. Daha geniş anlamındaysa: Tanrı’nın yoluna ya da insanın âdet durumuna soktuğu iyi ya da kötü davranışı anlatır. Sünnet operasyonu, üreme organının uç tarafını kapayan derinin keskin bir araçla çepeçevre kesilip atılmasından ibarettir. Oldukça yaygın olan bu pratiğin doğuşunun ve ortaya çıkışının nedenlerini açıklamaya çalışan değişik nitelikte görüşler vardır. Pratiğin çok yönlü bir işlevi olması bu konudaki değişik görüşlerin ortaya atılmasına yol açmıştır (Örnek, 2000: 172-173).

Sünnette en önemli olan kirvedir. Kirvelik; “Bir erkek çocuğun sünnet töreninin külfet ve masraflarını, başka bir aile büyüğünün üzerine alması ile iki aile grubu arasında kurulan sanal akrabalığa verilen addır. Bu akrabalık özünde karşılıklı ilişkidir.” Kirvelik kurumunun doğurduğu akrabalıkta gerçek ve soydan gelen bir akrabalık ilişkisi yoktur. Çocuğun sünnet edilmesinde onu kucağında tutan kirvenin “eteğine kanın dökülmesi” kan akrabalığından daha da yakın ve yasaklayıcı bir akrabalık vardır. Kirve, çocuğun babası yerine geçmektedir. Çocuğun kanının kirvenin eteğine bulaşması olayı, kirveler arasında kız alıp verme yaşağını da beraberinde getirmektedir. Bu yaptırım durumu, kirvelik kurumuna özel bir anlam yüklemekte ve onun pekişmesini sağlamaktadır (Şahin, 1991: 118).

Akdağmadeni köylerinde sünnet ve kirvelikle ilgili uygulama ve âdetler şunlardır:

1. Köylerde sünnet bahar aylarında yapılır (K.K:15).

2. Sünnet, çocuk ilkokula başlamadan yapılır (K.K:15).

3. Sünneti yapanlara abdal denir. Kırşehir’den gelen abdallar köyün içinde saz çalar, köçek oynatırlar, köyün her yerini gezerler (K.K:21).

4. Sünnet çağı gelmiş çocuklar sünnet için hazırlanır, sırasıyla çocuklar sünnet edilir (K.K:15).

5. Sünnetten kaçan çocuklar yumurta verilerek kandırılır (K.K:53).

6. Sünnetten sonra dans eden köçek,

Oldu da bitti Maşallah

Nazar değmez İnşallah

Yumurtanın sarısı

Gitti bizimkinin yarısı

diyerek ağlayan çocuğu susturmaya çalışır (K.K:40).

7. Sünnet olan çocuğa etek giydirilir, yarası kuruyana kadar üzerinde durur (K.K:3).

8. Komşuların evine gittiğinde komşuları çocuğu kapçıklı diye sever ve ona hediye olarak yumurta verir (K.K:12).

9. Kirveliği çocuğun amcası ya da diğer yakın dostları yapar (K.K:63).

10. Kirve, çocuk sünnet olurken başında durur, çocuğa harçlık verir, abdalların parasını öder (K.K:15).

11. Sünnette kesilen parça eğer tek çocuksa annesi tarafından saklanır, gerek duyulmazsa atılmaz, gömülmek durumundadır (K.K:36).

12. Sünnetlik elbiseler saklanır, annenin çeyizine bırakılır (K.K:50).

Günümüzde köylerde dışarıdan sünnetçi gelmemektedir. İlçe Sağlık Ocağı köylerde gerekli bilgileri vererek sünnetlerin hastanelerde yapılması gerektiğini belirterek halkı bilinçlendirmektedir. Sünnetçi gelmemesinin diğer nedeni gelişen teknolojiyle halkın bilinçlenmesi ve eğitim seviyesinin artmasına bağlanmaktadır. Eskiden sünnet düğünü yapılmadığı gözlemlenirken Artık sünnet düğünleri yapılmaktadır. Çocuk, sünnet edildikten sonra konvoylarla dolaştırılıp evine getirilir, orada takı törenleri yapılır. Ayrıca, sünnet düğünün sebeplerinden en önemlisi düğünde para ve altın toplamaktır. İlçe köylerinde kirvelik tamamen ortadan kalkmış, bütün âdet ve uygulamaların çocuğun babası tarafından yapıldığı gözlemlenmiştir.

2.2.6. Askerlikle İlgili Âdet ve İnanmalar

Türk halkı askerliği kutsal bir görev sayar. Askerlik çağına gelmiş olan gencin askere uğurlanması, karşılanması bir gelenektir. Bir eğitim yuvası olarak görülen, hayatın dönüm noktası kabul edilen askerlik bir erkek için çok önemlidir. Askerliğini yapmayan delikanlı yarım sayılır (Artun, 2006: 211).

Seydişehir’de askere gidenleri uğurla üzerine şu uygulama yapılmaktadır: Kadınlar gidecek delikanlıya azık olarak yaptığı çöreği üçe bölerler; bir bölümünü, kurda kuşa yem olsun diye suya atarlar; bir bölümünü, delikanlının bir gömleğine sararak sandıkta saklarlar; bir bölümünü de azıklık olarak kendisine veririler. Sandıkta saklanan çörekten bir parça, her izinli geldiğinde, askere yedirilir (Boratav, 1984: 190).

Akdağmadeni köylerinde askerlikle ilgili âdet ve inanmalar şöyledir:

1. Askere gidecek genç, son aylarında hiçbir işte çalıştırılmaz (K.K:68).
2. Askere gideceği yer belli olunca babasına müjde verilir (K.K:57).
3. Son haftalarda başta akrabaları olmak üzere komşular tarafından akşam yemeğine dâvet edilir (K.K:63).
4. Misafir eden aile cebine harçlık koyar (K.K:48).
5. Askere gidecek olan kişi bütün yaşlı akrabalarını gezerek helallik ister (K.K:48).
6. Arkadaşlarıyla birlikte köyün yüksek bir tepesine Türk bayrağı asarlar, bu bayrak askerden gelene kadar orada asılı durur (K.K:44).
7. Askere gideceği gün akrabalar ve eş dost asker uğurlamaya gelir, burada herkes askerin cebine harçlık koyar (K.K:43).
8. Son gecesinde annesi tarafından, evliyse eşi tarafından eline kına yakılır ve kurbanlık adanır (K.K:6).
9. Kirli elbiseleri o gelene kadar yıkanmaz (K.K:54).
10. Askere gideceği gün arkadaşları tarafında asker düğünü yapılır, köyün harman yerinde büyük bir ateş yakılır, asker ağlatma oyunu yapılır ve

Ağlasın ağlasın asker anası

Eline yaksınlar asker kınası

Verin yavrusunu sarsın bağına

Sayılı gün biter üzüme boşa

Karalar bağlayıp dökme gözyaşı

Geldi mi ayrılık dinmez sancısı

Böyle olur yiğitlerin yazısı

Sayılı gün biter üzüme boşa

Sen ağlarsan ağlar yavrun ardından

Kına gecesinde sevinmez düşman

Böyle yazılıdır ezelden ferman

Sayılı gün biter üzüme boşa

Kaçış hiç olur mu bu kutlu yoldan

Haberi geldikçe uzak diyardan

Asker anasına söylenmez yalan

Sayılı gün biter üzüme boşa

şiiirleri okunur (K.K:45).

11. Çabuk gidip gelmesi için arabanın arkasından su dökülür (K.K:15).

Askerlikler ilgili uygulamalar günümüzde de olduğu gibi devam etmektedir. Uygulanan değişikliğin sadece, askere gidecek kişinin konvoylarla günlerce çeşitli marşlar ve çalınan kornalar eşliğinde eğlenceler düzenlenmesi olduğu görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALK MUTFAĞI

Dünyada hemen hemen her mutfağın temel sayılacak bazı özellikleri söz konusudur. Bunlar o mutfağı ötekilerden ayıran özellikler olarak tanımlanır. Çoğu zaman bunlar din ve inanışların kısıtlamaları, bölgeye özgü hayvan varlığı ve bitki varlığı ile sınırlıdır (Şavkay, 2000: 11).

“Kültürel veya yerel kimliğin aktarılması, öğretilmesi, kabul edilmesi, açıklanması, pekiştirilmesi, sürdürülmesi ve tanıtılması, yemek sofralarının iletişimsel sistemiyle (kodlamalar, mesajlar, anlamlandırmalar / çözümlenmeler) sağlanmaktadır. Özetle yemek ve içecek, dil gibi, giysi gibi farklı bir iletişim biçimidir.” (Özdemir, 2005: 177).

Anadolu coğrafyası birçok uygarlığın din, inanç sistemlerinin bulunduğu kültürlerin ortak kaynağı olmuştur. Türkler Anadolu'ya gelince getirdikleri Orta Asya Türk kültürünün yanı sıra İslâmiyet ve Anadolu kültürüyle tanışmıştır. Türk kültürü Anadolu'da günlük hayatın uygulama ve değer yargılarıyla yeni bir içerik ve nitelik kazanmıştır. Bir yemek sistemine özellik kazandıran başlıca öğeler yemekte kullanılan malzemeler ve yemeğin yapılış biçimi kadar yapılma nedenidir. Törenler, inançlar, inanmalar ve bunlara bağlı pratikler yaşamda önemli yer tutar. Bu törenler için özel yemekler hazırlanır. Bu törenler şu başlıklar altında toplanılabilir. 1) Doğum ve doğum âdet ve inanmalarıyla ilgili yemekler. 2) Evlenme ve evlenme törenleriyle ilgili yemekler. 3) Ölüm ve ölüm âdet ve törenleriyle ilgili yemekler. 4) Dinî bayramlar ve bayram törenleriyle ilgili yemekler. 5) Özel günlerle ilgili yemekler. 6) Adak ve ziyaret yerleriyle ilgili yemekler. 7) Çeşitli törenlerle ilgili yemekler vd. (Artun, 2001: 27-28).

Bu bilgiler ışığında yörede çok sayıda çeşitlilik içeren yemeklerin, özeli ve özel günlere ait olanları Erman Artun'un tasnifine göre sıralanmıştır.

3.1. Doğum Âdet ve İnanmalarıyla İlgili Yemekler

Anne ve babanın saygınlığını artıran doğum aileye mutluluk getirir. Doğum ile ailede fert sayısı artar. Ailede fert sayısı artıkça kendilerini güçlü ve dayanıklı

hissetmektedirler. Aynı zamanda her çocuk soyun devamını sağlamaktadır (Artun, 2010: 134).

Yemek-1

Diş hediği

Malzemeler: Buğday, nohut, fasulye.

Yapılışı: Önce buğday bir miktar suda kaynatılır. Daha sonra sırasıyla nohut ve fasulye de içine eklenip bir süre yine kaynatılarak tamamlanır. Tüketilirken üzerine tuz atılır (K.K:16).

3.2. Evlenme Törenleriyle İlgili Yemekler

Evlenme, aile kurmak için yasal olarak kadın ve erkeğin birleşmeleridir. Evlilikle yeni yeni akrabalıklar gelişir. Kadın ve erkeğe yeni roller vererek aile kurmasını sağlar. Böylece sosyalleşmenin önü açılmış olur. Toplumların tarihi ve ekonomik yapıları, yerleşim şekilleri, üretim şekilleri ve gelenekleri evlenme biçimlerini belirtmektedir (Artun, 2010: 157).

Yemek-2

Köfte yuvarlaması

Malzemeler: Kıyma, soğan, bulgur, reyhan, pul biber, karabiber, tuz, su.

Yapılışı: İlk önce kıyma, soğan, bulgur, tuz ve biberler büyük bir kabın içine boşaltılır. Daha sonra bulgurun sertliği gidene kadar iyice yoğrulur. Köftenin suyu çekilmeye başlayınca bir miktar su eklenir. Bulgurlar iyice yumuşadıktan sonra reyhan ilave edilir. Biraz daha yoğrulduktan sonra işlem tamamlanır. Bundan sonra köfte misket büyüklüğünde yuvarlanır ve bir tepsiye doldurulur. Daha sonra ayrı bir kazan içerisinde salça, yağ ve soğan iyice eritilir, ardından su ilave edilir. Su kaynadıktan sonra, yuvarlanan köfteler suyun içine atılır. Biraz daha kaynadıktan sonra üzerine reyhan ilave edilir ve tamamlanır (K.K:54).

1. Köfte yuvarlaması, köyün gençleri tarafında köftenin yapıldığı evde toplanılarak yapılır (K.K:17).
2. Bazen köfte yoğuran gençler bazen de onların yanına gelen ihtiyar kadınlar onlara mâniler söyler, bu eğlence geç saatlere kadar sürer (K.K:54).

Soku başında bulgur
Döverek hamur olur
İşin zevki orada
Oğlan kıza vurulur

Bir odaya dolarız
Leğenlere böleriz
Sanki ödül var gibi
Köfteyi ovalarız

Köfte yuvarlıyoruz
Doldu taslar kazanlar
Elde yuvarlamanın
Doyum olmaz tadına (K.K:46).

3.3. Ölüm Âdet ve Törenleriyle İlgili Yemekler

Cenaze törenleri yüzyıllar boyunca önemli değişikliklere uğramış olup ve değişmeyen kurallara bağlı kalmamıştır. Cenaze törenleri, sosyal sınıfa, kültüre, dinsel etkiye ve kişilerin arzularına göre değişmiştir (Raux, 2011: 274).

Yemek-3

Un helvası

Malzemeler: Margarin yağı, un, şeker, su, ceviz.

Yapılışı: Önce cevizler yağda eritilir. Sonra bunun üzerine un eklenir. Un kızarıp kıvamına gelince önceden kaynattığımız şerbet yavaş yavaş unun üzerine eklenir. Daha sonra çiğ köfte şeklinde tabaklara dizilir (K.K:17).

3.4. Dinî Bayramlar ve Bayram Törenleriyle İlgili Yemekler

İlçede Kutsal bayramlarımızın hiçbirinde farklılık görülmeden hem Kurban hem de Ramazan Bayramı'nda aynı yemekler yapılmaktadır. Yemekler tazeliğini koruması için arife günü yapılmaktadır.

Yemek-4

Su böreği

Malzemeler: Un, tuz, yumurta, yağ, su, maydanoz, çökelek.

Yapılışı: Un, tuz, yumurta ve yağ bir kap içinde karıştırılır. Üzerine su eklenip hamur şeklinde yoğrulur. El büyüklüğünde parçalara ayrılarak tepsi genişliğinde inceltilerek bir bez üzerine serilir. Açılan bezeler büyük bir kazanda kaynayan suyun içine batırılıp kaynatılır ve ezilip dağılmadan geri çıkarılıp tepsinin içine yerleştirilir. Bu işlem devam eder, bir tepsi beş altı kattan oluşur. Her katın arasına çökelek ve maydanoz karıştırılıp konur. Tepsinin en üst katına yağ sürülür. Hazırlanan tepsiler fırına verilerek pişirilir (K.K:46).

3.5. Özel Günlerle İlgili Yemekler

Özel gün yemeklerinin, genellikle bayanlar arasında yapılan kadınlar günü yemekleri ve özel misafirleri ağırlamak üzere yapıldığı gözlemlenmiştir.

Yemek-5

Köfte giliği

Malzemeler: Kıyma, soğan, bulgur, reyhan, pul biber, karabiber, tuz, su.

Yapılışı: İlk önce kıyma, soğan, bulgur, tuz ve biberler büyük bir kabın içine boşaltılır. Daha sonra bulgurun sertliği gidene kadar iyice yoğrulur. Köftenin suyu çekilmeye başlayınca bir miktar su eklenir. Bulgurlar iyice yumuşadıktan sonra reyhan ilave edilir. Biraz daha yoğrulduktan sonra işlem tamamlanır. Bundan sonra el büyüklüğünde yuvarlak yassı bir biçime getirilir. Bir soba üzerinde veya alevi sönmüş köz üzerinde altı ve üstü çevrilerek pişirilir (K.K:54).

Yemek-6

Gabil

Türklerde bitkisel malzemelerden hazırlanan tatlılara helva denilirdi (Ögel, 1991: 223). Helvanın un ve yağın kavrulmasıyla oluşan hammaddesine kavut denilir ve üzerine bal, pekmez veya şeker dökülerek yenilirdi (Ögel, 1991: 403).

Malzemeler: Un, pekmez, su, tereyağı, tuz.

Yapılışı: Tencerede bir miktar su kaynatılır. Üzerine önce tuz atılır. Tuz eridikten sonra yavaş yavaş un ilave edilir. Lapa olmaması için kısık ateşte ve hızlı bir şekilde bir müddet karıştırılır. Kıvamını aldıktan sonra geniş bir kaba boşaltılır. Piramit şekline getirilip ağız kısmına bir çukur açılır. Çukurun içine önceden

eritilmiş tereyağı ve pekmez doldurulur. Kaşıkla hamurun kenarından alınıp çukurun içindeki tereyağlı pekmeze batırılarak yenir (K.K:5).

Yemek-7

Kısır

Malzemeler: Düg (ince bulgur), salça, soğan, maydanoz, marul, limon, sıvı yağ, pul biber, karabiber, tuz.

Yapılışı: Önce düğ bir suda ıslanır. Düg kabardıktan sonra sıvı yağ, tuz, salça, biber ve baharatlar eklenip karıştırılır. Sonra yeşil malzemeler doğranıp eklenir ve karıştırılarak tamamlanır (K.K:43).

Yemek-8

Bişi

Malzemeler: Un, maya, tuz, su, yağ.

Yapılışı: Önce un, su, tuz ve maya ile hamur yoğrulur. Mayalanan hamurlar bezeler (el büyüklüğündeki top şekli) haline getirilir. Daha sonra bezeler, tavanın büyüklüğüne göre açılarak yağın içindeki tavaya bırakılarak ters yüz edilip kızartılır (K.K:65).

3.6. Adak ve Ziyaret Yerleriyle İlgili Yemekler

İlçe köylerinde adaklığa ait özel bir yemek bulunmamaktadır, ayrıca ziyaret yerlerinde de böyle bir kültür görülmemektedir.

3.7. Çeşitli Törenlerle İlgili Yemekler

Bu törenler köylerimizde mevlit adı altında bilinmekte ve yapılmaktadır.

Arapça kökenli olan mevlit kelimesi, ismi zaman ve ismi mekân olup doğum, doğum yeri ve herhangi birinin doğduğu zaman anlamına gelmektedir. Terim olarak ise Hz. Muhammed'in doğum yeri ve zamanı; Hz. Peygamber'in doğumu münasebetiyle yapılan merasimler ve bu merasimlerde okunan metinler için kullanılan özel bir ad olmuştur (Pekolcay, 1997: 1).

Türklerin İslâm'ı kabulüyle birlikte siyasî ve sosyal hayattaki değişiklikler, bütün sanatlar içinde daha da hızlı ve etkili biçimde en önce kendisini edebiyatta göstermiştir. Bu vesileyle Hz. Muhammed, ortaya çıkan yeni edebî anlayışın merkezine oturmuş ve İslâm medeniyeti dairesinde başlangıçtan itibaren meydana

getirilen her tür ve biçimdeki eserde temel kaynaklardan biri olmuştur. Hz. Muhammed'e duyulan samimi sevgi, bağlılık ve şefaatine nail olma düşüncesiyle doğumu, büyümesi, evlenmesi, peygamberliği, mucizeleri, miracı, gazaları ve vefatı kısacası hayatının her safhası asırlar boyunca edebiyatımızın temel konularından olmuştur. Bu çerçevede Hz. Peygamber'le ilgili bir edebiyatın teşekkül ettiğini görmekteyiz (Çelebioğlu, 1998: 357).

Yemek-9

Tarhana

Orta Asya'dan günümüze kadar gelmiş olan en önemli çorbalardan biri de tarhanadır. Önemli bir besin olarak tüketilen tarhana birkaç şekilde hazırlanırdı. Kışın hazırlanan ve Kurut denen bir çeşidinin içine bir tür peynir, tuz, un ve kurutulmuş et konulurdu (Ögel, 1991: 399-400).Güler ise ilgili bir çalışmasında "kurut"un, yoğurdun kurutulmuş kışın yenmek üzere saklanan bir yiyecek olduğunu söylemektedir (Güler, 2010: 25).

Malzemeleri: Yoğurt, salça, domates, pul biber, tuz, un.

Hazırlanışı: Bütün malzemeler makede çekilir. Bütün malzemeler karıştırılır, yoğurtla tekrar karıştırılarak mayalanmaya alınır. İki üç gün mayalandıktan sonra kabardıkça inmesi için karıştırılır. Daha sonra parça parça edilip ufalanarak bir bez üzerine serilir. Kuruması için sürekli karıştırılır. Kuruduktan sonra elekten elenir. Daha sonra tekrar kurutulup kavanoz veya torbalarla saklanır.

Yapılışı: Tencerenin içine yağ konur. Yağ eridikten sonra salça konur. Salça da eridikten sonra zerine su ilave edilir. Hazırlanan tarhana da eklendikten sonra kaynatılarak pişirilir (K.K:31).

3.8. Diğer Yemekler

Orta Asya'da Türkler, tahıl ürünlerinden umaç (oğmaç, omaç) adı verilen bir tür çorba yaparlardı. Bu çorbanın ana maddesi, genellikle yuvarlak kesilen erişte idi (Ögel, 1991: 375).

Yemek-10

Omaç

Malzemeler: Yufka ekmeği, tereyağı, yumurta.

Yapılışı: Tereyağı tavada eritilir. Yufka ekmeği küçük parçalara ayrılıp yağa eklenir. Üç dört dakika kavrulur. Kıvamını aldıktan sonra yumurta eklenerek tekrar kavrulur. Daha sonra da yufka ekmeği arasına sarılarak yenilir (K.K:54).

Küçük çocuklara bu yemeğin adı bir şiir ile öğretilir (K.K:39).

Yufka ekmeği doğranır

Tere yağda ıslanır

Yumurta olmazdır

Adına omaç denir (K.K:61).

Yemek-11

Madımak

Malzemeler: Madımak, yağ, çemen, su, bulgur, soğan, sarımsak, pul biber, tuz.

Yapılışı: Önceden tencerede kaynayan suya madımaklar atılır. Pişmeye devam ederken tuz ve bulgur eklenir. Ayrı bir tavada yağ, soğan, sarımsak kavrulur. Kızardıktan sonra üzerine pul biber ve çemen eklenir. Pişen madımağın üzerine ilave edilir, hepsi biraz daha pişer ve tamamlanır (K.K:59).

1. Madımak bahar aylarında harman yerlerinde yetişir. Genç yaşlı herkes madımak toplamaya gider (K.K:71).
2. Bu aylarda her evde madımak pişirilir, kadınlar ve köyün genç kızları harmanda madımak toplarken kendi aralarında mâniler söylerler (K.K:65).

Madımak hastasıyım

Pişir yârim kazanla

Yoğurda sarımsağa

Fazla takılı kalma

Madımak topluyorlar

Goca goca garılar

Gözleri kızlarından

Ayrılamaz bunların

Sulu yemek denince

Pişer madımak aşısı

Yufka ekmek yanında

Uzun boylu boyunca (K.K:43).

Yörede birçok yemek çeşidi bulunmaktadır. Bunlar arasından önem derecesine göre bazıları seçilmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde günümüzle kıyaslamalar yapıldı ve şu sonuçlar tespit edildi. Diş hediği, köfte yuvarlaması, un helvası, madımak, bişi, börek, köfte giliği, kısır eskiden nasıl uygulanıyorsa günümüzde de aynen devam etmektedir. Gariban yemeği olarak tabir edilen omaç, Orta Asya Türk geleneğindeki adıyla aynen devam etmektedir. Malzemeler de aynı ancak Orta Asya Türk geleneğinde çorba olarak yapılmaktaydı. Köylerde çobanların vazgeçilmez pratik yemeği olan omaç, kısmen de olsa varlığını sürdürmektedir. Gabil yemeği eskiden özel misafirlere yapılırken günümüzde artık yapılmamaktadır. Tarhananın ise yapımının zor olması ve yeni nesillerin hazır çorbalara yönelmesi sebebiyle çok az yapıldığı tespit edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OYUN VE EĞLENCE

Genel anlamıyla oyun, sonucu düşünülmeden herhangi bir amaca ulaşmaktan çok, zevk almak amacıyla girilen, görünürde pratik bir sonucu olmayan etkinlik olarak tanımlanmaktadır. Daha dar anlamıyla, önceden belirlenen kurallara göre yürütülen ve yarışmacıların gücüne, becerisine veya şansına bağlı olarak bir sonuca ulaşan etkinlik anlamına gelmektedir. Oyun; bireysel, kendiliğinden ve imgelem gücüne dayanan etkinliklerden grup içinde ve kurallarla düzenlenen yarışma tipindeki etkinliklere doğru bir gelişme göstermektedir (Özdemir, 2006: 21-30).

Çocukların ve daha az ölçüde büyüklerin günlük geçim didinmelerinden ayırabildikleri boş zamanlarında herhangi bir üretim çabasını ya da başka çeşitten bir hizmeti zorunlu kılmadan, sadece eğlenme yolu ile dinlenmelerini sağlayan eylemdir (Boratav, 1999: 232).

Oyun oynama ihtiyacı, çocuk büyüdükçe biçim değiştirerek sürer. Oyun; öğrenme, yaratma, deneyim kazanma, iletişim kurma ve yetişkinliğe hazırlanma aracıdır. Oyun sırasında çocuk pek çok şeyi kendi kendine deneyerek öğrenir. Çocuğu geleceğe hazırlayan bir etkinlik olarak oyun, çocukların neşe kaynağı olma, yaratıcılığı geliştirme, başarıyı tanıma fırsatı verme gibi vasıflar kazanmasına ve sosyal hayata hazır hale gelmesine yardımcı olur (Şimşek, 2005: 175).

Tarihi süreç içerisinde gerek çocukların gerekse yetişkinlerin vazgeçilmez olan oyunların tanımlarından ziyade bir de halk arasında çeşitli görevleri vardır. Bu görevleri de Metin Ekici şu şekilde belirlemektedir:

1. Eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi 2. Toplumsal kurallara ve törenlere destek verme işlevi 3. Eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması işlevi 4. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi (Ekici 2011: 124-125).

Köylerden derlenip hâlâ oynanmakta olan veya unutulmuş oyunların belli başlıları şunlardır:

4.1. Çocukların Oynadığı Oyunlar

Oyun-1

Aygördüm

Oyun iki gruptan oluşur. Köy meydanında güneş battıktan sonra oynanır. Gruplardaki kişi sayısı ne kadar çok olursa o kadar uzun sürer. Her grubun bir ebesi olur. Ebe grubundan sorumludur. Ebeler adımlaşır, kimin adımı kimin ayağının üstüne gelirse oyuna onlar başlar.

Köy meydanında bir taş seçilir. O, ebe taşıdır. Otuza kadar sayılır, oyuna başlayan grup köyün içine dağılır ve saklanır. Diğer grubun arkası dönüktür zaten saklananları göremezler.

Kaçan grubun ebesi tamam der, bu saklandık anlamındadır ve diğer grup saklananları aramaya başlar. Biri saklanana gördüğü anda ona aygördüm, diyerek oyunun ilk başladığı yere koşar. Onunla birlikte saklanan kişi de koşar, aygördüm taşına saklananları arayan kişi elini diğerinden önce vurabilirse oyun biter, sıra diğer gruba geçer. Eğer vuramazsa oyun tekrar başa döner (K.K:6).

Oyun-2

Çiğdem oyunu

Bahar aylarında çiğdemlerin çıktığı anda oynanır. Köyün çocukları sabah erkenden çiğdem toplamaya çıkarlar. Topladıkları çiğdemleri bir araya getirirler. Daha sonra taşıyabilecekleri boyutta korkuluğa benzeyen çeşitli ağaçlardan bir çocuk yaparlar. Ona çeşitli elbiseler giydirip gerçeğine benzetirler. Oyuncağın adı “çiğdem çocuğu” dur. Çok sayıda çocuklardan oluşan grup bu bebeği boylarından yukarıda tutup ev ev dolaşarak

Çiğdem çiğdem çiçekcik

Çekirdeği ufacık

Yağ verirsen kız olsun

Tuz verirsen oğlan olsun (K.K:6)

dörtlüğünü hep birlikte söylerler (K.K:6). Ev sahipleri onlara yağ, bulgur gibi çeşitli yiyecekler verir. Her ev gezildikten sonra toplanan erzaklar bir eve götürülür. Evin sahibi, çocuklara önceden toplanan çiğdemleri de ekleyerek bir

pilav yapar. Bu pilava “çiğdem pilavı” denir. Artan malzemelere çocuklara pay edilir (K.K:44).

Oyun-3

Çelik oyunu

Oyun iki âdet uzun değnek, bir tane kısa ve düzgün ağaç parçasıyla oynanır. Bu kısa parçaya çelik denir. Köy harmanında toplanılır. Oyun iki kişiyle oynanır. Oyuna başlamadan önce ebe seçilir. Ebe seçmek,

Bir adım attım

İki adım attım

Üç adım attım

Dört adım attım

Beş adım attım

.....

Ben bastım.

şeklindeki tekerlemeyle yapılır. En son adımda kim kimin ayağına basarsa oyuna o başlar. Ebe, çeliği değneğin üzerinde üç kez sektirip dördüncüde hızlıca vurur. Çelik ne kadar uzağa giderse o kadar iyi olur çünkü ebe daha önceden belirlenen futbol topu büyüklüğündeki taşı çelikten korumak zorundadır. Ebe çeliği uzağa gönderdikten sonra diğer kişi elinde değnekle çeliği yerden kaldırır, tek seferde ebenin yanındaki taşa doğru çeliği göndermeye çalışır. Uzağa giden çeliği düştüğü yerden bir daha aynı şekilde elindeki değnekle kaldırır ve vurur, amaç ebenin yanındaki taşa çeliği vurmaktır. Taşın yanındaki kişi ise taşa gelen çeliği değnekle karşılamaya çalışır. Havada çeliği karşılayıp tekrardan uzağa gönderirse oyunu kazanma şansı artar. Çeliği taşa değdiren kişi oyunu kazanmış olur (K.K:68).

4.2. Büyüklerin Oynadığı Oyunlar

Oyun-4

Conguluz

Kış mevsiminin iyice sertleştiği şubat, mart aylarında oynanır, köyün yaşlısı, gencini tamamını etkiler. Köyün erkekleri bir evde toplanır. Kadın ve erkek olmak üzere eskimiş, kullanılmayan kıyafetler toplanır. Bu kıyafetlerden bir kişiye

kadın, iki kişiye de erkek kıyafeti tasarlarlar. Tasarlanan kıyafetler korkunç olmalıdır, aynı zamanda kimsenin o kıyafeti giyen kişiyi tanımaması lazımdır. Kıyafetlerin üzerine hayvanlara takılan çan takılır. Çanlar fazla olmalı ve çok ses çıkarmalıdır. Özellikle çocuklar ve kadınların korkmaları için kişinin sırt tarafı kambur hale getirilir. Bir bayan ve iki erkekten oluşan bu korkunç kişiler ellerine sopalar alarak köydeki evleri tek tek gezmeye başlarlar. Eve girerken kapıya hızlıca vururlar, aniden bir baskın yapar gibi oturma odasına kadar girerler. Evin çocuklarını ve genç kızları kaçırmaya tehdidinde bulunurlar. Ellerinde iğneler vardır. Bu iğneleri evin erkeğine batırarak onu korkutmaya başlarlar. Çocuklar çıkan seslerden dolayı korkup kaçarlar. Conguluz, evin erkeğine:

Kış bitti sanma

Gelmezler diyenlere inanma

Şu iğneyi yemeden

Hadi bizi besle, balla (K.K:18).

diyerek evdekileri tehdit eder. Ev ahalisi artık evde ne varsa onlara vermeye başlar. Bunlar yağ, pekmez, meyve gibi evde ne varsa yerine göre pazarlık da yapılarak onlara verilir.

Erzaklar alındıktan sonra üzerlerindeki çan seslerinin eşliğinde çeşitli oyunlar oynayıp o evden ayrılırlar. Bu işlem bütün köy evlerini gezerek tamamlanır. Sonra toplanan erzaklarla köyün bütün gençleri o gece yer, içer, eğlenir, kalanlarını da aralarında pay ederler (K.K.18).

Oyun-5

Deve oyunu

Deve oyunu düğünlerde oynanır. İlk önce bir deve yapılır. Ortası merdiven sırt kısmı ve kafası çeşitli ağaçlardan ve kullanılmayan eski örtülerden oluşur ve bu şekilde bir deve tasarlanır. Devenin içine yani merdivenin altına iki kişi girer, biri önde biri arkada deveyi kullanır. Devenin iki tane koruması olur, bir tane devenin sahibi olan kişi bir tane de kız olur. Kız aslında bayan giysileri giyen erkektir, dans eder. Kimsenin tanımamasına dikkat edilmelidir. Korumalar normal giyinirler, ellerindeki palaskayla kızı korurlar. Devenin sahibi ise uzun sakalları ve kambur görümlü ihtiyar bir kılığa girer. Elinde devenin ipi vardır, deveyi gezdirir. Bu

şekilde oluşan deve ve yanındakiler yavaş yavaş düğün sahibinin evine giderler. Erkek evinin olduğu tarafta gerçekleşir.

Elinde ipi ve devesiyle, yanında ekibiyle ve köyün tüm gençlerini de arkasına takan deve heyeti düğün sahibinin yanına gider. Deveci başı ihtiyar:

Deve başı çekerim

Yambul yambul giderim

Diyar diyar gezerim

Bugün size misafirim

Eğlenelim gülelim (K.K:6).

Deveme dokunmayın

Uzaktan seyir eyleyin

Düğün devesiz olmaz

Ey ağalar paşalar

Bahşişi bol gönderin (K.K:32).

diyerek bahşiş alır. Bahşişten sonra oyun meydanına gelir. Davul eşliğinde ortada oynayan kızı köyün gençleri kaçırmaya çalışır. Korumalar kızı kaçırmaya çalışanlara palaskayla hızlı bir şekilde vurur. Kız ne zaman kaçırılsa deve oyunu da o zaman tamamlanır. Daha sonra oyun havasıyla deve ortada dans eder ve bu şekilde ileriki saatlerde oyun tamamlanır (K.K:32).

Köylerde azalan nüfus ve teknolojinin gelişmesiyle köy oyunlarında da değişimler olmuştur. Oyunlardan sadece deve oyunu oynanmaktadır. Bunun sebebi de düğünlerin şenlikli geçmesi amacının güdülmesidir. Oyunu icra edenler de köydeki yaşlılardır. Diğer oyunlardan olan çiğdem oyunu, conguluz, aygördüm ve çelik oyununun artık oynanmadığı görülmüştür.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AKDAĞMADENİ HALK EDEBİYATI

5.1. Manzum Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri

5.1.1. Türkü

Düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirlere “türkü” denir (Boratav, 1969: 163).

Türküler şekil yönünden kıtalar biçiminde, duraklı veya duraksız, 7-15 heceli kalıplarla söylenmişlerdir. Türkülerde kıtalar yapı bakımından iki bölümden oluşur. Birinci bölüm türkülerin asıl sözlerinin bulunduğu bent adı verilen bölümdür. İkinci bölüm ise bendin sonunda tekrarlanan nakarattır. Bu bölüme bağlama ya da kavuştak da denir. Türküler, hece ölçüsünün bütün kalıplarıyla söylenebilir ancak türkülerde genellikle yedili, sekizli ve on birli hece ölçüsü kullanılmıştır (Artun, 2004: 130).

Akdağmadeni köylerinde derlenen türküler şunlardır:

Türkü-1

Çaldı davul zurna dikildi bayrak

Bir dileğin vardı nazlını almak

Neyineydi senin tabanca sıkmak

Muradın gözünde kaldı ya gardaş

Karıldı kınan hazırda bekliyor

Cansız bedenine kimse sürmüyor

Nazlın nişanlıkla hazır bekliyor

Kalkıp da yanına dursana gardaş

Bir oyalı mendil vardı elinde
Aldırmadı nazlın kaldı seninle
Burada deęilmiř senin dūęünün
Boynumuzu bükük bıraktın gardaş

Evimizin gülü bir nazlı çiçek
Yemiyor içmiyor her ne söylesek
Gördüm gelinlikten kefen biçiyor
Maşşere sözünü tutuyor gardaş (K.K:45).

Türkü-2

Kader kaza bizim için
Diyemedim diyemedim
Lanet olsun şansım sana
Eller gibi gülemedim

Dayı senin ciğerini
Yaktım ben kendi elimle
Kör kurşun diye buna
Diyorlarmış bilemedim

Dayı kurbanın olayım
Vur beni de kurtulayım
Ben bu vicdan azabıyla
Söyle nasıl yaşayayım

Yemin olsun günah olmaz

Ben her şeye razıyım

Aynı mezara yatırın

Can ciğer sarılayım

Gel ecelsen al canımı

Girmeyim ben günaha

Kara bahtıma kalırsa

Süründürür yıllarca

Çifte kurban olur mu hiç

Bir tek dikili bayrağa

Sende bir şey deme yârim

Neye yarar bundan sonra (K.K: 45).

Türkü-3

Ben çektim gurbetin hep çilesini

Ne duydun ki benden oldun el gibi

Şimdi gözlerimden sanki sel gibi

Döktün vicdansız haberin olsun

Yeterdi bir haberin yakıp yıkmama

Unut yazmasaydın ne olurdu bana

Okurken döktüğüm gözyaşlarımla

Unutacağım vicdansız haberin olsun (K.K:62).

Türkü-4

Üzülme desende canım yanarım
Bir köşeye çekilip de ağlarım
Kara taşa sarılıp avunurum
Sen gelip elimden alana kadar

Gidiyorsun karaları bağlarım
Yokluğunda saçlarımı yolarım
Uçan kuşa bile seni sorarım
Sen gelip elimden tutana kadar

Kalmadı ki okunmadık mektuplar
Dindiremez hasretini anılar
Ne allar giyerim nede karalar
Sen gelip belimden sarana kadar (K.K:48).

Türkü-5

Gurbete geldik de ne oldu sanki
Yüzümüze gülerken olduk el gibi
Daha fidan iken solduk gül gibi
Son nefesi köyde verelim gardaş
Dert tasa bilmez idik biz köyde
Soğan ekmek yerdik bal gibiydi bize
Şimdi türlü varda sanki zehir gibi
Son nefesi köyde verelim gardaş (K.K:45).

Türkü-6

Bizim dedelerimiz omuz omuzaydı
Bir uçtan bir uca zırhtan duvardı
Üç beş kalleş çıkmış menfaat için
Böleriz sanıyorlar canım vatanı

Uyan artık ulus derin uykudan
Ümmet kan ağlıyor doğudan batıdan
Aziz atamıza sözümüz olsun
Bu yoldan dönersek yazıklar olsun

Bir yiğit inin dedi geldik meydana
Yediden yetmişine girdik kol kola
Ne yaparsanız yapın alçak oğlu alçaklar
Ölmek var dönmek yok bu davadan

Ne sabrın varmış taşmadın vatan
Bayrağıma renk katıyor giden her aslan
Bana da ya Rab şehitlik makamından
Ben böyle öğrendim aziz atamdan (K.K:50).

Türkü-7

Köyüm senden ayrılmaz idim
Çekilecek çilem varmış gurbette
Dağına taşına kurban olduğum
Kim diyor erkekler ağlamaz diye

Oturdum bir köşeye ağlıyorum anne

Hele yağmur günü ben çok ağlarım

Karışsın gözyaşım coşsun ırmağın

Acı haberine yürek dağlarım

Kim diyor erkekler ağlamaz diye

Oturdum bir köşeye ağlıyorum anne

Bitirdin Ali'yi hey zalim gurbet

Mutlu olan varmış sor bir bakalım

Uzağım diye köyüm kesme selamın

Kim diyor erkekler ağlamaz diye

Oturdum bir köşeye ağlıyorum anne

Biz bu yaban elde olduk el gibi

Ne tez doldun mezarlık sanki dün gibi

Bir bir soluyoruz gonca gül gibi

Kim diyor erkekler ağlamaz diye

Oturdum bir köşeye ağlıyorum anne

Kapıya kilidi vuranların oldu

Yuvasız kuşlara dönenler oldu

Selamı sabahı kesenler oldu

Kim diyor erkekler ağlamaz diye

Oturdum bir köşeye ağlıyorum anne

Bilmem ölüm bana ne şekil ile
Bitiriyorsun herkesi acı zulmünle
Durdurdun kalpleri krizin ile
Kim diyor erkekler ağlamaz diye
Oturdum bir köşeye ağlıyorum anne (K.K:45).

Türkü-8

Hadi kalkın yerinizden
Oturmaya mı geldiniz
Halay tutun horon tutun
Şenlensin düğünümüz
Dost dediğin böyle günde
Çıkar meydana sallanır
Atar kendini yerlere
Düşmanlarını çatlatır (K.K:32).

Türkü-9

Yeter artık bu nazların
Kaçamak cevapların
Bir gün söyle ya da bir ay
Söyle ne zaman ne zaman
Bekliyorum görüyorsun
Sebepsiz oyalıyorsun
Tam zamanı biliyorsun

Söyle ne zaman ne zaman (K.K:18).

Türkü-10

Ansızın düşürdün çöle
Kapıldım boş bir hayale
Bilmem bu kaçınıcı çile
Yaktın beni ne olduysa

Bir ben miyim çölde gezen
Bir ben miyim dağlar delen
Bir ben miyim içten yanan
Darda koydun ne olduysa

Gel etme eyleme aman
Boşa geçti bunca zaman
Bilerek gönül verdiysem
Yıktın beni ne olduysa

Bir ben miyim Ferhat olan
Bir ben miyim Mecnun olan
Bir ben miyim Kerem olan
Yaktın beni ne olduysa (K.K:6).

Türkü-11

Kına yakıyorlar ak ellerin içine
Kurban olam yavrum servi boyuna

Nede güzel yakışmış gelinlik sana
Uğurlar olsun yavrum git güle güle

Daha düne kadar bebeğimdin
Büyüdün de oldun ellere gelin
Sen üzülme yavrum ağlama sakın
Sana düğün neşe yas bana bugün

Davulla zurnalar muradın olsun
Anan gözyaşına kurbanlar olsun
Bakma sende benim ağladığıma
Her yürek dayanmaz bu ayrılığa

Bu gece misafir yarın yolcusun
Yasla başını da son kez sineme
Sana gelen dertler hep beni bulsun
Yolun açık olsun yavrum git güle güle (K.K:45).

Türkü-12

Sürmeli gözlerin kınalı elin
Düğün gecemizde neydi ki derdin
Bilemedim suçum nasıldı benim
Yıktın hayalimi saçtın kenara

Kader dostum oldu felek yoldaşım
Cezasız kalmasın diyor muradım

Gelinliğin oldu artık sırdaşım

Unutma bunu da yazdım kenara

Ellerin sözüyle mutluluk olmaz

Senin bu yaptığın vicdana sığmaz

Merak etme ahım yanına kalmaz

Unutmam her şeyi attım kenara (K.K:26).

Derlenen türkülerin çoğunluğu dört dizeden (Türkü-1, Türkü-2, Türkü-3, Türkü-4, Türkü-5, Türkü-6, Türkü-8, Türkü-9, Türkü-10, Türkü-11, Türkü-12), bir tanesi de beşli dizeden oluşmaktadır (Türkü-7). Nakaratlı türkü bir tanedir (Türkü-7, Türkü-9). Uyakları düzensiz olanlar (Türkü-1, Türkü-2, Türkü-7, Türkü-5, Türkü-11), düz uyaklı olanlar (Türkü-3, Türkü-4, Türkü-10, Türkü-12), mâni tipi uyakla yazılanlar (Türkü-6, Türkü-9) çapraz uyakla yazılanlar (Türkü-8) dir. Beş tane türkü 11’li heceyle (Türkü-1, Türkü-3, Türkü-4, Türkü-5, Türkü-12), dört tane 8’li heceyle (Türkü-2, Türkü-8, Türkü-9, Türkü-10), üç tane türkü de düzensiz hece ölçüsüyle yazılmıştır (Türkü-6, Türkü-7, Türkü-11). Çoğunluğu lirik konularda yazıldığı görülen türkülerden sevda ile ilgili yazılanlar şunlardır (Türkü-3, Türkü-4, Türkü-9, Türkü-10). Ölümle ilgili olan bir tanedir (Türkü-1). Kader ve talihe sitem bir tanedir (Türkü-2). Gurbetle ilgili iki tanedir (Türkü-5, Türkü-7). Ağıtlarla ilgili iki tanedir (Türkü-11, Türkü-12). Oyunlarla ilgili bir tanedir (Türkü-8). Konusunu kahramanlıktan alan türkü ise bir tane tespit edilmiştir (Türkü-6). Yöredeki insanların çoğunluğu gurbette yaşamaktadır, gurbete gitmeyenlerin de muhakkak bir yakını gurbettedir. Sevdalılarının, sevdalanıp bir şekilde kavuşamayanların hatta sonu ölüm veya ayrılıklarla neticelenen hayatların ayrıca millî hassasiyetlerin bölgenin kaderi olduğu bir gerçek olarak görülmektedir. Bu sebeple türkülerde de aynı duygu ve yaşantıların yaşadığı görülmektedir. Ayrıca türkülerin hiçbiri TRT repertuarında geçmemektedir.

5.1.2. Mâni

Mâni kelimesine “Kutadgu Bilig” de rastlanmaktadır. Bu nazım şekli, çeşitli Türk ülkeleri arasına kuvvetle yaşamaktadır. Mâniye, Kazak- Kırgızları “Aytipa”

veya “Kayım ülenek”; Step- Kırım Tatarları “Çinik” veya “Çinig”; Özbekler “Aşula” veya “Koşuk” demektedirler (Köprülü, 1985: 273).

Anonim halk şiirinin en küçük nazım biçimi olan mâni genellikle yedi heceden oluşan dört dizelik bir türdür. Bir tek dördlük içinde bir anlam bütünlüğü gösterir. Genellikle anlamın ağırlığı üçüncü ve dördüncü dizelerdedir. Mânilerde anlamın dört dizeye yayılması, ilk iki dizede çizilen tablo mâniyi estetik bir yapıya kavuşturur. İlk iki dize mâninin dış dünyayla bağıdır. Üçüncü ve dördüncü dizede duygu ve düşünce ortaya konur (Boratav, 1984: 185).

Diğer halk kültürü ürünleri gibi toplumu ayakta tutan dinamikleri belirlemekte önemli bir rolü olan mânilerde, Anadolu insanının dünyaya bakışının yanı sıra estetik modelleri de temsil edilir (Artun, 2008: 111).

Mânilerin sınıflandırılması şu şekildedir:

1. Sevda mânileri
2. Şehir mânileri
3. Cinsel konulu mâniler
4. Ramazan mânileri
5. Millî hislerle söylenmiş mâniler
6. Mektup mânileri
7. Hayvanlarla ilgili mâniler
8. Askerlik mânileri
9. Gelin-kaynana mânileri
10. Tatlılarla ilgili mâniler
11. Öğüt mânileri
12. Sosyal konulu mâniler
13. Felek için söylenmiş mâniler
14. İsimlerle kurulu mâniler
15. Gurbet mânileri
16. Anne için söylenmiş mâniler

17. Sünnet mânileri
18. Meslek mânileri
19. Mezar taşı mânileri
20. Kabadayı mânileri
21. Nazarla ilgili mâniler
22. Kardeş mânileri
23. Irmak mânileri
24. Politik mâniler
25. Fotoğraf arkası mâniler (Kaya, 1999: 61-81).

Bu başlıklar arasında bölgede tespit edilen mâniler şunlardır:

5.1.2.1. Sevda Mânileri

Mâni-1

Pancarlar sıra sıra

Çapa vurduk yan yana

Tut elimden sevdiğim

Nazar değmesin sana (K.K:45).

Mâni-2

Arpalar deste deste

Bülbül öter kafeste

Köyün en güzel kızı

Yol tutmuş gider bize (K.K:45).

Mâni-3

Halay başı çekerim

Gözaltından süzenim

Getir mendili yârim

Belli olsun sevdiğim (K.K:45).

Mâni-4

Erikten baston olmaz

Çirkinden garı olmaz

Alacaksan güzel al

Tadına doyum olmaz (K.K:45).

Mâni-5

Küpe değdim devirdim

İnemedim aşağı

Başıma bela oldun

Zalım Ağa'nın kızı (K.K:7).

Mâni-6

Birileri yazıyor

Birileri bozuyor

Arpa boyu yol almak

Şansımıza düşüyor (K.K:14).

Mâni-7

İşte ilkbahar geldi

Bağ bahçeler şenlendi

Gel buluşak sevdiğim

Her taraf yeşillendi (K.K:17).

Mâni-8

Öyle canımı yaktın
Ölümüne severken
İnsan düşmana yapmaz
Seven bir kalp taşırken (K.K:26).

Mâni-9

Benim yârim su gibi
Gözün içi nur gibi
Ben yârime söyledim
Akşam gelecek gibi (K.K:26).

Mâni-10

Al mendili eline
Geç halayın başına
Gören maşallah desin
Başı çeken yârime (K.K:42).

Mâni-11

Rüzgâr esti sallandım
Yağmur yağdı ıslandım
Cilve zamanı yârim
Yandım dondum üşüdüm (K.K:43).

Mâni-12

Pencereden içeri

Çekip aldı yar beni
Bu kadar acelen ne
Sanki ölecek gibi (K.K:62).

Mâni-13

Ayrık aldı yürüdü
Dedi kodu bürüdü
Bu tarla biter bitmez
Nişan sözüm var sana (K.K:45).

Mâni-14

Gece yarısı oldu
Rengin sarardı soldu
Bütün herkes uyurken
Samanlık seyran oldu (K.K:70).

Mâni-15

Karanfil demet demet
Gel iste beni Memet
Vermez iseler beni
Sözümüz olsun senet (K.K:45).

Mâni-16

Karanfil ustasıyım
Bu işin hastasıyım
Nerde bir güzel görse

Başının belasıyım (K.K:45).

Mâni-17

Çiğköfteyi yoğurdum

Acı ile doldurdum

Karşı köyde bir kıza

Ben yürekten vuruldum (K.K:43).

Mâni-18

Çiğköfteyi yiyorlar

Limonu sıkıyorlar

Bizim köyün gençleri

Eğlenip coşuyorlar (K.K:43).

Mâni-19

Çakıllı tarla olmaz

Sebze meyve dikilmez

Senin gibi güzelden

Kolay kolay geçilmez (K.K:61).

Mâni-20

Mektup attılar tuttum

Açmadan hemen yırttım

İçinde yazıyordu

Kara kız sana vurgun (K.K:50).

Mâni-21

Kiraz dalına çıktım

Pencereyi taşladım

Yanlış anlama baldız

Ben yârime göz attım (K.K:11).

5.1.2.2. Hayvanlarla İlgili Mâniler

Mâni-22

Dağda keklik ağladım

Üzüntüden ağladım

Keklik kurban olayım

Eşin varmış görmedim (K.K:32).

Mâni-23

Horoz çıkmış yükseğe

Avaz avaz ötüyor

İNme horoz aşağı

Cellatların bekliyor (K.K:45).

Mâni-24

Yârimin horozu bu

El vuranı yakarım

Ben bu horoz için

Mapuslarda yatarım (K.K:45).

Mâni-25

Saksıya diktim çiçek
Yedi bitirdi böcek
El sözüne güvenme
Yaza düğünü edek (K.K:24).

Mâni-26

Rüzgâr eser sert olur
Kurdu kuşu bol olur
Sis olur duman olur
Saklar sevdalıları (K.K:65).

5.1.2.3. Sosyal Konulu Mâniler

Mâni-27

Dağda çiçek toplarken
Çevirdiler yolumu
Senin ormancı baban
Bağlattırdı kolumu (K.K:25).

Mâni-28

Çıktım yüce dağlara
Senin için yarışa
Alageyik vurursam
Baban verecek bana (K.K:25).

Mâni-29

Söğüt seni keserim
Dallarını dikerim

Bu sene de yaprak aç
Kalk yârime gidelim (K.K:11).

Mâni-30

Söğüdüme göz gerek
Gölgesine yaş gerek
Bu sene de tutmazsan
Seni budamak gerek (K.K:11).

Mâni-31

Dibi çorak tarlaya
Sebze meyve ekilmez
Senin gibi güzelden
Kolay kolay geçilmez (K.K:16).

5.1.2.4. Tathırlarla İlgili Mâniler

Mâni-32

Bahçenizde vişneyi
Teker teker topladım
Söyle baldız yârime
Reçeline doymadım (K.K:25).

Mâni-33

Bağlar dolu üzümle
Gördüm seni gözümle
Bana el sallıyordun
Pekmezi ezerkene (K.K:14).

Mâni-34

Biber ekmiş saksıya
Olmuşlar fındık gibi
Kız biberin bataydı
Zehirledin ya beni (K.K:3).

5.1.2.5. Felek İçin Söylenmiş Mâniler

Mâni-35

Arayıp da bulamadım
Yazıyı ben yazmadım
Felek gözün kör olsun
Kaderime razıyım (K.K:33).

5.1.2.6. Gelin Kaynana Mânileri

Mâni-36

Kuşburnu çok dikenli
Vermez yenilerini
Gel bir kere öpeyim
Annemler gelir şimdi (K.K:64).

5.1.2.7. Öğüt Mânileri

Mâni-37

Yaz gününde bal vermez
Süt dağda pişirilmez
Yılan akrebe dostum

Hayatta güvenilmez (K.K:1).

Mâni-38

Bülbül çırpınıp durma

Başını kafese vurma

Senle kaderim aynı

Düşürdüler tuzağa (K.K:1).

5.1.2.8. Ramazan Mânileri

Mâni-39

Gözümüzün ilacı

Ruhumuzun gıdası

On bir ayın sultanı

Sensin Ramazan ayı (K.K:18).

Mâni-40

Gökten saf saf inerler

Bütün eve girerler

İnsanlığın huzuru

Ramazan'da gelirler (K.K:18).

Mâni-41

O ay yenmez içilmez

Hiç günaha girilmez

Bütün senene bedel

Ramazan'dan geçilmez (K.K:27).

İlçe köylerinde yapılan araştırma sonucunda, halk edebiyatı nazım biçiminde yazılan ürünlerden olan mâninin, en çok kullanılan biçim olduğunu tespit edilmiştir. Hemen her konuda ve duyguda ele alınabilen mâni, gencinden yaşlısına herkesin dilinde bütün canlılığıyla yaşamaktadır. Konusuna göre en çok sevda mânileri kullanılmaktadır. Derlenen mânilerin tamamı dörtlüklerle yazılmıştır ve ölçüsü de 7'li hece ölçüsüne göre yazılmıştır. Bazı mâniler düz uyak şeklindedir (Mâni-3, Mâni-22). Bazı mânilerin uyak şekli mâni tipi uyak olan (aaxa) şeklinde değildir (Mâni-3, Mâni-5, Mâni-8, Mâni-10, Mâni-13, Mâni-15, Mâni-20, Mâni-22, Mâni-23, Mâni-24, Mâni-25, Mâni-26, Mâni-27, Mâni-7, Mâni-31, Mâni-32, Mâni-33, Mâni-34). Mânilerdeki bazı sözcükler yöresel ağızla söylenmiştir (Mâni-5, Mâni-7, Mâni-15, Mâni-33, Mâni-24, Mâni-25).

5.1.3. Ninni

Anonim halk edebiyatında çocukları uyutmak için kadınlar tarafından söylenen manzum veya mensur türkülere ninni denilmektedir (Artun, 2004: 179). Anadolu sahası dışında ninniler laylay, elle, nenne, eldiyi, leyley, leyley, leyley, ayya, nanıy, allay vb. adlarıyla söylenir (Çelebioğlu, 1982: 11). Çocuk emzirilip kundaklandıktan sonra salıncakta, beşikte veya kucakta sallanıp uyutulmaya çalışılırken birden beşe doğru söylenen ninniler çocuğun ağlamasının durması veya uyuması ile nihayet bulur. Muhtelif türkü, mâni, ilahi, destan ezgilerinin yardımı veya irticalen meydana getirilen ölçülü, ölçüsüz söz ve tekerlemelerle çocuğu oyalayan ninniler, hece vezni ve sade bir dille söylenirler. Genelde dört mısralık bir bütün teşkil eden ninnilerin sonu bir bakıma nakarat özelliği gösteren “ninni yavrum ninni”, “uyusun da büyüsün ninni”, “e, e, e, ey” vb. sözlerle biter (Elçin, 2010: 271).

Akdağmadeni köylerinde tespit edilen ninniler şunlardır:

Ninni-1

Ne dedin de ben sana vermedim

Bu zamana kadar bekledin

Sabaha ekine gidilecek

Uyuyup da zıbarsana ninni (K.K:16).

Ninni-2

Uyusun da büyüsün ninni

Tıpış tıpış büyüsün ninni
Ninni benim yârime ninni
Abilasının canına ninni (K.K:16).

Ninni-3

Bebeğim değdi yaşına
şapka da ister başına
Anası da gurban olsun
Bu yavruyu yaradana (K.K:4).

Ninni-4

Asmaya astım oyuncak
Eline de verdim oyuncak
Benim yavrum uyuyacak
Uyuyup da büyüyecek nenni (K.K:65).

Ninni-5

Dandini dandini dastana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı
Eeeeeeeeeeeee...
Uyusun da büyüsün ninni
Tıpış tıpış büyüsün nenni (K.K:65).

Ninni-6

Dandini dandini kınalı bebek
Elleri kolları kınalı bebek
Benim yavrum cicili bebek

Uyusun da büyüsün nenni (K.K:65).

Ninni-7

Dandini dandini kınalı bebek

Anası da soğan babası kelek

Benim yavrum kınalı bebek

Uyusun da büyüsün nenni (K.K:65).

Ninni-8

Beşik yaptım camdan

Salladım da uyuttum

Yavrucuğum ben seni

Ne zorlukla büyüttüm ninni (K.K:35).

Ninni-9

Lahana bizim malımız

Bebek bizim canımız

Uyusun da büyüsün ninni

Tombul tombul yürüsün ninni (K.K:35).

Ninni-10

Yavrumun boncukları

Işıl ışıl parlıyor

Uyu da çabuk büyü

Daha neler bekliyor seni

Eeeeeeeeeee (K.K:23).

Ninni-11

Uyu baban gelecek
Büyüdüğünü görecek
Ellerinden tutup da
Parklara götürecek
Eeeeeeeeeee (K.K:23).

Ninni-12

Yavrumun beşiği
Bir ileri bir geri
Uyusun da büyüsün ninni
Hayatımın şekeri ninni (K.K:19).

Ninni-13

Gelecekte babası
Neler neler alacak
Çabuk uyu bebeğim
Ninnilerim bitecek
Eeeeeeeeeee (K.K:4).

Ninni-14

Hey ağalar beyler
Yavrum durmadan ağlar
Uykusu hiç gelmiyor

Annesi karalar bağlar (K.K:33).

Ninni-15

Eeeee e bebek

Uyu da büyü bebek

Dedesinin varisi

Ebesinin bir gülü

Annesinin nur gülü

Böyle güzellik olmaz

Her kula nasip olmaz

Eeeeeeeeeee (K.K:31).

Ninni-16

A bebek nazlı bebek

Gözler sürmeli bebek

Ak sütüm helal olsun

Uyu da büyü bebek (K.K:31).

Ninni-17

Kollarıma aldığım

Ak kundağa sardığım

Yemedim yedirdiğim

İçmedim içirdiğim

Canına can verdiğim

Öpmeye doymadığım

Kokusunu aldığım

Ak göğsümün üstünde
Sıcağına yandığım
Gül kokan nefesini
Ciğerime sardığım nenni (K.K:65).

Ninni-18

Uykuları böldüğüm
Karnın acıkmış diye
Koynuma aldığım
Az üşümüştün diye
Sana kurban keserim
İyi ki oldun diye
eeeeeeee ninni de bebeğim neni (K.K:65).

Ninni-19

Baban handan gelecek
E eee e yavrum
Dağı taşı aşarak
Nen nenen yavrum
Sana neler verecek
Uyu da büyü yavrum (K.K:70).

Ninni-20

Mama koydum ocağa
Yavrum kurbanım sana
Çifte kurban sözüm var

Seni bana verene eeeee e

Yavrum kurban olsun

Bu canım nen nenen kuzum (K.K:46).

Ninni-21

Kuzum emekleyecek

Koşup yürüyecek

Babasıyla gezecek

Annesi kıskanacak

Anlayıp üzülecek eeeee

Eee yavrum

Gözümün nuru kuzum (K.K:46).

İlçede ninni söyleme geleneği hâlâ devam etmektedir. Derlenen ninnilerin çoğu dörtlük nazım biriminden oluşmaktadır (Ninni-1, Ninni-2, Ninni-3, Ninni-4, Ninni-6, Ninni-7, Ninni-8, Ninni-9, Ninni-12, Ninni-14, Ninni-16). Nakaratı “ e,e,e,e...” ile sağlanan ninniler dokuz tanedir (Ninni-5, Ninni-10, Ninni-11, Ninni-13, Ninni-15, Ninni-18, Ninni-19, Ninni-20, Ninni-21). Mâni tipinde iki tane ninni yazılmıştır (Ninni-3, Ninni-16, Ninni-14). Belirli bir hece ölçüsüne göre yazılan dört tane ninni yazılmıştır (Ninni-2, Ninni-3, Ninni-16, Ninni-17). Üç tane ninni “ aaaa” şemasıyla yazılmıştır (Ninni-2, Ninni-12, Ninni-17). Üç tane ninni “aabb” şeklindedir (Ninni-3, Ninni-6, Ninni-7). İki tanesi de “aabb” şemasıyla yazılmıştır (Ninni-8, Ninni-9). Sevgiliden bahseden ninni dört tanedir (Ninni-2, Ninni-3, Ninni-13, Ninni-19). Sosyal yaşam konularını içeren ninniler ise şunlardır (Ninni-8, Ninni-9, Ninni-14, Ninni-17, Ninni-18).

5.1.4. Tekerleme

Tekerleme, çeşitli Türk boylarında şu adlarla bilinir: Azerbaycan Türkleri âşık edebiyatında, “tekerleme”, çocuk folklorunda, “sanama” , Dobruca Tatarları masallarında; “tekerleme”, Gagauzlarda; “tekerleme, sayılmak, badaşmak” , Kazak Türklerinde; “ölen (hayvan tekerlemeleri için), tekerleme” , Kırgız Türklerinde “canılmaç” , Kıbrıs ve Makedonya Türklerinde; “tekerleme” , Özbek Türklerinde;

“bala koşukları, sanaş, sanak” , çocuk folklorunda; “sayılmak” ve Türkmenistan'da “sanavaç” (Kaya, 1999: 546).

Tekerlemeler, masalda olmayacak şeyleri komik bir şekilde olmuş gibi göstermek suretiyle dinleyiciyi o ortama hazırlayan kafiyeli sözler şeklindedir. Ayrıca kahramanları hayvan veya insan olan, hayale dayanan, şaşırtıcı olan çeşitli maceralar kimliğindeki masal metinleri de tekerleme özelliği gösterir. Tekerlemede amaç, söz cambazlığına başvurarak dinleyeni şaşırtmak ve eğlendirmektir. Tekerleme söylenirken dil kurallarına pek uyulmadığı gibi mantık da aranmaz (Erşahin, 2005: 265-266).

Tekerlemelerin kaynağını aklın kanunları dışında hayali, uydurma söz ve vakalarla gerçek maceralar teşkil eder (Elçin, 2001: 590).

Tekerlemeler geçtikleri yerlere göre dört bölümde incelenebilir (Artun, 2004: 212-214).

- a. Masal tekerlemeleri
- b. Oyun tekerlemeleri
- c. Tören tekerlemeleri
- d. Bağımsız tekerlemeler

Bu tasnife göre bölgeden derlenen tekerlemeler şunlardır:

5.1.4.1. Masal Tekerlemeleri

Tekerleme-1

Gökten üç elma düşmüş. Biri anlatanın, biri dinleyenlerin, biri de Elif'in başına düşmüş (K.K:57).

Tekerleme-2

Onlar ermiş muratlarına, biz çıkalım kerevetine (K.K:57).

Tekerleme-3

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal iken, pireler berber iken, babam eşikte, anam beşikte iken ben annemin beşiğini tıngır mıngır salları iken (K.K:31).

5.1.4.2. Oyun Tekerlemeleri

Tekerleme-4

Üşüdüm üşüdüm

Daldan elma düşürdüm

Elmamı yediler

Bana cüce dediler

Ben cüce değilim

Cücelikten çıktım

Ablama gittim

Ablam pilav pişirmiş

İçine fare düşürmüş

Bu fareyi ne yapmalı

Minareden atmalı

Minarede kuş var

Kanadında gümüş var

Eniştemin cebinde

Türlü türlü yemiş var (K.K:15).

Tekerleme-5

Birim bilme

İkilim ilme

Üçlüm ülme

Dörtlüm bölme

Beşlim belme

Altılım alma

Yedilim yelme

Sekizim selme

Dokuzum durak
Onlum orak
Çelme çelik
Çek bir ayak (K.K:531).

Tekerleme-6

Portakalı soydurdum
Başucuma koydurdum
Ben bir yalan uydurdum
Duma dumadum
Kırmızı mum (K.K:31).

Tekerleme-7

Ooo piti piti
Karemalı sepeti
Terazi lastik jimnastik
Biz size geldik bitlendik
Hamama gittik temizlendik
Dik dik dik
Anne çorabımın kenarını dik (K.K:20).

Tekerleme-8

Kim osurdu?
Bit osurdu
Nereye gitti?
Hana gitti

Ne zaman gelecek?

Yazın gelecek

Yazılası büzülesi

Yanağından asılası

Tas tuz tömbercik pıs (K.K:36).

Tekerleme-9

Huuhuu komşu

Oğlun geldi mi?

Geldi.

Ne getirdi?

İnci boncuk.

Kime kime?

Sana bana.

Daha kime?

Kara kediye.

Kara kedi nerde?

Ağaca çıktı.

Ağaç nerde?

Balta kesti.

Balta nerde?

Suya düştü.

Su nerde?

İnek içti.

İnek nerde?

Dağa kaçtı.

Dağ nerde?

Yandı bitti

Kül oldu gitti (K.K:43).

Tekerleme-10

Bir adım attım

İki adım attım

Üç adım attım

Dört adım attım

Beş adım attım

.....

Ayağına bastım

Bunu gören kaçsın

Görmeyeni sinek kapsın

Kaç...(K.K:68)

5.1.4.3. Tören Tekerlemeleri

Yörede tören tekerlemesi bulunamamıştır.

5.1.4.4. Bağımsız Tekerlemeler

Tekerleme-11

Süpaneke

Sümbül teke

Anan eke

Baban çöke (K.K:32).

Tekerleme-12

Elemtere fiş

Kem gözlere fiş (K.K:72).

Tekerleme-13

Mıstafa Mıstık

Kapıya astık

Üç mum yaktık

Keyfine baktık (K.K:65).

Yapılan araştırmalarda tekerlemelerden sadece masalarda anlatılanların kullanımının azaldığını görülmektedir (Tekerleme-1, Tekerleme-2, Tekerleme-3). Tekerlemeler varlığını daha çok, ilkökul öğretmenlerinin çocuklara tekerleme öğretmesiyle sürdürmektedir. Diğer bir varlık sebebi de çocuk oyunlarındaki ebe seçimleridir. Derlenen tekerlemelerin kafiye şemasının, hece ölçüsünün ve nazım birimlerinin düzensiz olduğu görülmektedir. Sadece iki tekerlemede mazım birimi dörtlüktür (Tekerleme-11, Tekerleme-13). Bir kısım tekerleme sayıșmaca şeklindedir (Tekerleme-4, Tekerleme-5, Tekerleme-8, Tekerleme-9, Tekerleme-10). Bazı tekerlemeler içeriğinde bir olay örgüsü vardır (Tekerleme-4, Tekerleme-6, Tekerleme-8, Tekerleme-9). İki tane tekerleme oyunlarda ebe seçimi için söylenmektedir (Tekerleme-5, Tekerleme-10). Bazı tekerlemeler soru-cevap şeklindedir (Tekerleme-8, Tekerleme-9).

5.2. Manzum-Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri

5.2.1. Bilmece

Batı Türkçesinde kullanılan bilmece kelimesi, bilmek fiilinde türetilmiş birisimdir. Bilmece karşılığı olarak Azeriler ve Kerküklüler “tabmak” fiilini ve bu kökten türetilen “tabmaca, tappaca” kelimelerini, Kaşgarlılar “tabzuğ”, Altay Türkleri “tapkır”, “tavısak”, Kırgızlar ise “tapcangımah” kelimelerini kullanırlar. Ayrıca bilmece yerine Türkmenlerde “matal”, Kırgızlar, Kazaklar, Karakalpaklar Başkurtlarda “cumbak, yumak” kelimeleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Bazı köy ve kasabalarda da dilimizdeki bilmece kelimesi yerine yöresel özellik taşıyan “ masal, mesel, hikâye, metal, bulmaca, söz, dele, fıcık, gazelleme” gibi kelimeler kullanılmaktadır (Kaya, 1999: 464).

Bilmeceler tabiat unsurlarıyla bu unsurlara bağı hadiseleri, insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı, akıl, zekâ veya güzellik nevinden mücerret kavramlara dinî münasebetler, çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir (Elçin, 1986: 607).

Bilmeceleri şu şekilde gruplandırabiliriz:

1. Cevabı tek olan bilmeceler
2. Cevabı birden çok olan bilmeceler
3. Bilgi ölçen bilmeceler
4. Kelime parçalarının özellikleri üzerine kurulan bilmeceler
5. Şaka, alay üzerine kurulan bilmeceler
6. Cevabı soru içinde olan bilmeceler (Artun, 2004: 201).

Akdağmadeni köylerinde derlenen bilmeceler şunlardır:

5.2.1.1. Cevabı Tek Olan Bilmeceler

Bilmece-1

Bilmece bildirmece el üstünde kaydırmaca (kaşık) (K.K:27).

Bilmece-2

Yol üstünde kilitli sandık(mezar) (K.K:18).

Bilmece-3

Bel üstünde karayılan (kemer) (K.K:27).

Bilmece-4

Ben çekerim, o kısalır (sigara) (K.K:35).

Bilmece-5

İki yanı duvar, içinde binler var. (radyo) (K.K:10).

Bilmece-6

Al duvar üstünde beyaz güvercin (diş) (K.K:43).

Bilmece-7

Altı göl, üstü gül (gaz lambası) (K.K:43).

Bilmece-8

Bilmece bildirmece el üstünde kaydırmaca (sabun) (K.K:70).

Bilmece-9

Yeşil ektim, al bitti (kına) (K.K:56).

Bilmece-10

İki kaşık, duvara yapışık (kulak) (K.K:56).

Bilmece-11

Ben dövdükçe o dökülür(elek) (K.K:62).

Bilmece-12

Şekere benziyor, tadı yok; gökte uçuyor, kanadı yok (kar) (K.K:15).

5.2.1.2. Cevabı Birden Çok Olan Bilmeceler**Bilmece-13**

Hangi tastan su içilmez (kafatası- sefertası) (K.K:36).

Bilmece-14

Çıt demeden çalıya düştü (güneş- gölge) (K.K:36).

Bilmece-15

Yük üstünde yarım çörek (ay- yay) (K.K:6).

Bilmece-16

Üstü tahta, altı taş; sekiz bacak, iki baş (düven- öküz) (K.K:43).

Bilmece-17

Bir kalbur cevizim var, saya saya tüketemedim (yıldız- nar) (K.K:50).

Bilmece-18

Dağ yamacına pamuk serdim(kar- bulut) (K.K:65).

Bilmece-19

Ben giderim, o gider, yanımda tıngır mıngır eder (gölge-kalp-davul)
(K.K:15).

Bilmece-20

Bayram olur gelir, bizi mutlu eder (kurban- misafir) (K.K:39).

Bilmece-21

Sesi olur, canı olmaz, konuşur ama ağzı olmaz (radyo-televizyon)
(K.K:24).

5.2.1.3. Bilgi Ölçen Bilmeceler**Bilmece-22**

Hangi macunla diş fırçalanmaz (lahmacun) (K.K:55).

Bilmece-23

Hangi meslekte çalışanlar çalışırken sigara içemezler(dalgıçlar) (K.K:12).

Bilmece-24

Bir atın başı kuzeyi gösterirse kuyruğu nereyi gösterir (yeri) (K.K:66).

Bilmece-25

Her yağmura şapka çıkarır (mantar) (K.K:66).

Bilmece-26

Ben giderim o gider arkamda tin tin eder (gölge) (K.K:70).

5.2.1.4. Kelime Parçalarının Özellikleri Üzerine Kurulan Bilmeceler

Bu başlıkla ilgili bilmece tespit edilememiştir.

5.2.1.5. Şaka, Alay Üzerine Kurulan Bilmeceler**Bilmece-27**

Beyler, paşalar bayılır, düşer (Azrail) (K.K:2).

Bilmece-28

En çok hap nerede satılır (Ağrı) (K.K:2).

Bilmece-29

Bakarsan bağ olur, bakmazsan nolur (Bakmazsan göremezsün ki)
(K.K:61).

Bilmece-30

Elmalar partiye niçin gitmiş (kurt dökmek için) (K.K:31).

Bilmece-31

Karnı aç file ne denir(sefil fil) (K.K:38).

Bilmece-32

Davulcunu en sevdiği fiş nedir(bahşiş) (K.K:16).

Bilmece-33

Küçük suya ne denir (sucuk) (K.K:16).

Bilmece-34

Adamın biri geceleyin yatağında koşuyormuş. Niçin? (Uykusu kaçmış da onu kovalıyormuş.) (K.K:15).

Bilmece-35

Hangi kalemle yazı yazılmaz (kontrol kalemi) (K.K:32).

5.2.1.6. Cevabı Soru İçinde Olan Bilmeceler

Bilmece-36

Mit nerede yaşar (kiremit) (K.K:68).

Bilmece-37

Altı boş, üstü boş, fiziği yok, kimyası yok (su) (K.K:70).

Bilmece-38

Hiç kimsenin okuyamadığı yazı hangisidir (alinyazısı) (K.K:11).

Bilmece-39

Kim inanır (Kadir İnanır) (K.K:13).

Bilmece-40

Yer altında hangi köy (tahtalıköy) (K.K:20).

Bilmece-41

Hangi havada kar yağmaz (oyun havası) (K.K:20).

Bilmece-42

Kele ne denir (heykel) (K.K:62).

Akdağmadeni köylerinde bilmece geleneği daha çok çocuklarda bir oyun, eğlence unsuru olarak görülmekte ve bu doğrultuda sürdürülmektedir. Kısmen de kadınlar arasında tarlada çalışırken vakit geçirmek için icra edilmektedir. Kullanılan tüm bilmecelerin cevaplarının somut varlıklar olduğu görülmektedir. Bazı bilmecelerin (Bilmece-26, Bilmece-19) cevapları aynıdır. Bazı bilmecelerin cevapları cümle şeklindedir (Bilmece-29, Bilmece-34). Kimi bilmecelerin de sorusunun aynı fakat cevaplarının çoğunun farklı olduğu görülmektedir (Bilmece-1, Bilmece-8).

5.2.2. Atasözü

Dilin billurlaşmış ifadeleri olarak kabul edebileceğimiz atasözleri, farklı milletlerde ‘kanatlı söz’, ‘nasihat’, ‘cevherli söz’, ‘ibret verici söz’, ‘ altın söz’, ‘dilın güzârı’, ‘halk mektebi’, ‘halk hikmeti’, ‘ruhun tabibi’, ‘aklın gözü’ gibi gayet veciz ifadelerle adlandırılmaktadır (Çobanoğlu, 2004: 3).

İlk söyleyeni belli olmadığı, unutulduğu veya pek çok kişi tarafından aynı biçimde söylenme imkanına sahip oldukları için halkın ortak malıdır. Bu yönüyle vecizeden (söyleyeni belli söz) ayrılır. Eski dönemlerden itibaren sav, mesel (darb-ı mesel), tabir, makal, tapma, hikmet, kelâm-ı kibar, oranlama, samah, ulular sözü, atalar sözü gibi adlar altında sözlü gelenekte nesilden nesile aktarılan atasözleri, anonim halk edebiyatı ve folklorumuzun da en önemli malzemelerindendir (Pala, 2002: 4).

Atasözlerimiz arasında, hayat ve medeniyet tarihimiz kadar eski ve uzun ömürlü olanları pek çoktur. Büyük Türk bilgini Kaşgarlı Mahmut’un dokuz yüz yıl önce, bütün Türk boylarını yıllarla dolaşarak derleyip tasnif ettiği Divanü Lûgat-it-Türk adındaki Türkçeden Arapçaya sözlük kitabında kaydettiği üç yüze yakın atalar sözü (sav) vardır ki bu savların her halde binlerce yıllık uzun bir ömre sahip oldukları bir gerçektir. Bunlardan birçoğu, asırların türlü olayları arasından süzülüp geçerek asılları bozulmaksızın bugünlere kadar gelebilmişlerdir. (Dilçin, 2000: 15-16).

Akdağmadeni köylerinde sıklıkla kullanılan atasözleri aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

Atasözü-1

Düşmanı mal ile yıkarsın (K.K:55).

Atasözü-2

Başa gelen mala gelsin (K.K:5).

Atasözü-3

Düşman vurmayla bitmez, iş ile biter (K.K:55).

Atasözü-4

Ağır otur, batman kaldır (K.K:16).

Atasözü-5

Erken kalkanın nasibi ayağına gelir (K.K:41).

Atasözü-6

Sakla samanı, gelir zamanı (K.K:41).

Atasözü-7

Elkızının yası çekilmez (K.K:13).

Atasözü-8

Ağaca dayanma, kurur; insana güvenme, ölür (K.K:25).

Atasözü-9

Besmelesiz çıkma, yola; başa gelir, türlü türlü bela (K.K:25).

Atasözü-10

El sana taşla gelirse sen ona aşla git (K.K:25).

Atasözü-11

Yaş ilerledikçe akıl sulanır (K.K:65).

Atasözü-12

Eli bok olmayanın karnı tok olmaz (K.K:65).

Atasözü-13

Görmediğin oğlu olmuş, tutmuş çükünü kesmiş (K.K:6).

Atasözü-14

Ağasının malı gider, uşağının canı gider (K.K:65).

Atasözü-15

Abdalın karnı doyunca gözü yolda kalır (K.K:36).

Atasözü-16

Acele işe şeytan karışır (K.K:36).

Atasözü-17

Acı patlıcanı kırağı çalmaz (K.K:11).

Atasözü-18

Perşembenin gelişi, çarşambadan bellidir (K.K:27).

Atasözü-19

Yavaş kuzu, dokuz koyunu emer (K.K:27).

Atasözü-20

Akıl veren çok ama ekmek veren yok (K.K:40).

Atasözü-21

Yitik bulununca emek boşa gitmez (K.K:40).

Atasözü-22

Acele giden ecele gider (K.K:30).

Atasözü-23

El elin eşeğini ıslık çalarak ararmış (K.K:1).

Atasözü-24

Bekar gözü ile kız alınmaz (K.K:1).

Atasözü-25

Başa gelmeyince bilinmez (K.K:6).

Atasözü-26

İki kişi ortak olursa üçüncüsü Allah olur (K.K:6).

Atasözü-27

Yel eserken harmanını savur (K.K:50).

Atasözü-28

Gönülsüz yapılan iş, ya kelle koparır ya da diş (K.K:8).

Atasözü-29

Her gördüğün sakallıyı deden sanma (K.K:8).

Atasözü-30

Haram yemeyen zengin olmaz (K.K:42).

Atasözü-31

Yaş ilerledikçe akıl sulanır (K.K:42).

Atasözü-32

Arsıza yüz versen astar ister (K.K:37).

Atasözü-33

Herkesin yükü kendi ayağına göre (K.K:5).

Atasözü-34

İnsan ölür, eseri kalır; merkep ölür, semeri kalır (K.K:5).

Atasözü-35

Başa gelen çekilir (K.K:24).

Atasözü-36

Ateşle barut aynı yerde durmaz (K.K:24).

Atasözü-37

Rüzgâr eserken arpanı savur (K.K:56).

Atasözü-38

İste komşunun tavuğunu, Allah versin kazını (K.K:62).

Atasözü-39

Ürümelerini bilmeyen it, sürüye kurt getirir (K.K:19).

Atasözü-40

Aklı olan kefil olmaz (K.K:9).

Atasözü-41

Kaynayan kazan kapak tutmaz (K.K:47).

Atasözü-42

Altın, pas tutmaz (K.K:67).

Atasözü-43

Altının kıymetini sarraf bilir (K.K:67).

Atasözü-44

Un, tembel avratların bahanesidir (K.K:67).

Atasözü-45

Aman diyene el kalkmaz (K.K:67).

Atasözü-46

Allah'ın bildiği kuldan saklanmaz (K.K:67).

Atasözü-47

Kütük olmazsa dalın ne kıymeti olur (K.K:67).

Atasözü-48

Leylek kocamış, saksağan kıçına yuva çalmış (K.K:3).

Atasözü-49

Minareyi çalan kılıfını hazırlar (K.K:45).

Atasözü-50

Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur (K.K:50).

Atasözü-51

Semer, eşeğe ağır gelmez (K.K:35).

Atasözü-52

Bilmediğin işe karışma, bilmediğin yoldan gitme (K.K:29).

Atasözü-53

Arife tarif gerekmez (K.K:1).

Atasözü-54

Toyken oynamayan, at olmaz (K.K:70).

Atasözü-55

Ne verdi ki elime ne çalayım yüzüne (K.K:70).

Atasözü-56

Avcı avında, yolcu yolunda gerek (K.K:31).

Atasözü-57

Öfke gelir, göz kızarır; öfke gider, yüz kızarır (K.K:4).

Atasözü-58

Aç ayı oynamaz (K.K:4).

Atasözü-59

Buğdayım var deme, ambara girmeyince (K.K:4).

Atasözü-60

Aç gözünü, açarlar gözünü (K.K:6).

Atasözü-61

Aç ayı fırın yıkar (K.K:34).

Atasözü-62

Adam olana bir söz yeter (K.K:34).

Atasözü-63

İnsana bir kez derler (K.K:34).

Atasözü-64

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır (K.K:10).

Atasözü-65

Başa gelmez iş olmaz, ava gelmez kuş olmaz (K.K:10).

Atasözü-66

Adın çıkacağına canın çıksın (K.K:48).

Atasözü-67

Akşamın hayrından sabahın şerri yeğdir (K.K:48).

Atasözü-68

Akşamın işini sabaha koyma (K.K:40).

Atasözü-69

Alacağın olsun, vereceğin olmasın (K.K:7).

Atasözü-70

Çağrılmayan yere gitme (K.K:7).

Atasözü-71

Görmedikten borç alma (K.K:7).

Atasözü-72

Alma mazlumun ahını, çıkar, aheste aheste (K.K:3).

Atasözü-73

Kapıda dişi it bulundurma (K.K:31).

Atasözü-74

Ana gibi yar olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz (K.K:31).

Atasözü-75

Anasına bak, kızını al; kenarına bak, bezini al (K.K:31).

Atasözü-76

Kurt bildiği dereye kaçır (K.K:20).

Atasözü-77

Araba devrilince yol gösteren çok olur (K.K:20).

Atasözü-78

Akıl verme, para ver (K.K:20).

Atasözü-79

Huylu huyundan vazgeçmez (K.K:66).

Atasözü-80

Arayan Mevla'sını da bulur, belasını da (K.K:61).

Atasözü-81

Baba malı tez tükenir (K.K:61).

Atasözü-82

Armudu say da elmayı soy da ye (K.K:60).

Atasözü-83

Okuyan çocuk gözünden belli olur (K.K:55).

Atasözü-84

Arpa eken buğday biçmez (K.K:55).

Atasözü-85

Oğlan everirsen güzün, düğün edersen yazın (K.K:55).

Atasözü-86

Arpa, unun yok ise tatlı dilinde mi yok (K.K:24).

Atasözü-87

Arpa unundan kadayıf olmaz (K.K:24).

Atasözü-88

Balık baştan kokar (K.K:12).

Atasözü-89

At ölür nalı kalır, yiğit ölür namı kalır (K.K:12).

Atasözü-90

Ava gelmedik kuş olmaz, basa gelmedik iş olmaz (K.K:12).

Atasözü-91

Körün yanında yatan şaşılı kalır (K.K:12).

Atasözü-92

Ava giden avlanır (K.K:12).

Atasözü-93

Avratla atı emanet verme (K.K:12).

Atasözü-94

Kızını dövmeyen dizini döver (K.K:12).

Atasözü-95

Az veren candan, çok veren maldan (K.K:12).

Atasözü-96

Ağaca balta vurmuşlar, neyleyim sapı bendendir, demiş (K.K:12).

Atasözü-97

Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur (K.K:57).

Atasözü-98

Zenginin malı züğürdün çenesini yorar (K.K:18).

Atasözü-99

Aza kanaat etmeyen çoğu bulamaz (K.K:4).

Atasözü-100

Bağa bak üzüm olsun, yemeye yüzün olsun (K.K:4).

Atasözü-101

İtle çuvala girilmez (K.K:3).

Atasözü-102

Bakan göze yasak konmaz (K.K:64).

Atasözü-103

Bakmakla usta olunsa köpekler kasap olurdu (K.K:47).

Atasözü-104

Arı, konacak çiçeği bilir (K.K:52).

Atasözü-105

Bal bal demekle ağız tatlanmaz (K.K:41).

Atasözü-106

Ateş olmayan yerden duman çıkmaz (K.K:41).

Atasözü-107

Baş başa vermeyince iş bitmez (K.K:11).

Atasözü-108

Ağır giden yol alır (K.K:28).

Atasözü-109

Tilki tilkiliğini bildirene kadar, post elden gider (K.K:6).

Atasözü-110

Bedava sirke baldan tatlıdır (K.K:6).

Atasözü-111

Öküzün büyük olsun da yük çekmezse çekmesin (K.K:44).

Atasözü-112

Benim adım Hıdır, elimden gelen budur (K.K:44).

Atasözü-113

Elkızının yası çekilmez (K.K:44).

Atasözü-114

Besledik büyüttük danayı, görmez oldu anayı (K.K:60).

Atasözü-115

İki kişiye bal börek, üçüncünün neyine gerek (K.K:36).

Atasözü-116

Bilinmedik aş, ya karın ağrıtır ya baş (K.K:36).

Atasözü-117

Söz, kalbin aynasıdır (K.K:52).

Atasözü-118

Bir elin verdiğini öbür elin duymasın (K.K:16).

Atasözü-119

Acından ölsen de kimsenin evinde aç olduğunu belli etme (K.K:65).

Atasözü-120

Hırsız hiçbir şey bulamazsa evinin önündeki çöpü çalar (K.K:24).

Yörede de kullanılan atasözlerinden bazıları bir yargılıdır (Atasözü-1, Atasözü-2, Atasözü-5, Atasözü-7, Atasözü-11, Atasözü-12, Atasözü-15, Atasözü-16, Atasözü-17, Atasözü-18, Atasözü-19, Atasözü-21, Atasözü-22, Atasözü-23, Atasözü-24, Atasözü-25, Atasözü-26, Atasözü-27, Atasözü-29, Atasözü-30, Atasözü-31, Atasözü-32, Atasözü-33, Atasözü-35, Atasözü-36, Atasözü-37, Atasözü-38, Atasözü-39, Atasözü-40, Atasözü-41, Atasözü-42, Atasözü-43, Atasözü-44, Atasözü-45, Atasözü-46, Atasözü-47, Atasözü-48, Atasözü-49, Atasözü-51, Atasözü-53, Atasözü-54, Atasözü-56, Atasözü-57, Atasözü-60, Atasözü-61, Atasözü-62, Atasözü-63, Atasözü-66, Atasözü-68, Atasözü-70, Atasözü-71, Atasözü-76, Atasözü-83, Atasözü-84, Atasözü-85, Atasözü-88, Atasözü-89, Atasözü-102, Atasözü-103, Atasözü-104, Atasözü-105, Atasözü-106, Atasözü-107, Atasözü-110, Atasözü-113, Atasözü-114, Atasözü-115, Atasözü-117, Atasözü-118). Bazı atasözleri çok yargılıdır (Atasözü-3, Atasözü-4, Atasözü-6, Atasözü-8, Atasözü-10, Atasözü-13, Atasözü-14, Atasözü-20, Atasözü-28, Atasözü-34, Atasözü-50, Atasözü-52, Atasözü-55, Atasözü-58, Atasözü-59, Atasözü-64, Atasözü-119, Atasözü-72, Atasözü-74, Atasözü-82, Atasözü-91, Atasözü-94, Atasözü-95, Atasözü-120, Atasözü-98).

Geniş zaman kipiyle çekimlenen atasözleri şunlardır (Atasözü-1, Atasözü-3, Atasözü-5, Atasözü-7, Atasözü-11, Atasözü-12, Atasözü-14, Atasözü-15, Atasözü-16, Atasözü-17, Atasözü-18, Atasözü-19, Atasözü-21, Atasözü-22, Atasözü-24, Atasözü-25, Atasözü-26, Atasözü-27, Atasözü-30, Atasözü-31, Atasözü-32, Atasözü-34, Atasözü-35, Atasözü-36, Atasözü-37, Atasözü-39, Atasözü-40, Atasözü-41, Atasözü-45, Atasözü-49, Atasözü-50, Atasözü-51, Atasözü-53, Atasözü-57, Atasözü-62, Atasözü-63, Atasözü-74, Atasözü-79, Atasözü-80, Atasözü-83, Atasözü-84, Atasözü-87, Atasözü-88, Atasözü-89, Atasözü-94, Atasözü-98, Atasözü-101, Atasözü-102, Atasözü-104, Atasözü-105, Atasözü-106, Atasözü-107, Atasözü-113). Bazı atasözleri emir kipinde çekimlenmiştir (Atasözü-

2, Atasözü-4, Atasözü-6, Atasözü-9, Atasözü-29, Atasözü-52, Atasözü-60, Atasözü-68, Atasözü-69, Atasözü-70, Atasözü-71, Atasözü-72, Atasözü-78, Atasözü-82, Atasözü-93, Atasözü-111, Atasözü-118, Atasözü-119). Bazı atasözleri cümle şeklindedir (Atasözü-10, Atasözü-11, Atasözü-23, Atasözü-28, Atasözü-38, Atasözü-44, Atasözü-55, Atasözü-56, Atasözü-67, Atasözü-85, Atasözü-86, Atasözü-100, Atasözü-110, Atasözü-112, Atasözü-115, Atasözü-116, Atasözü-117, Atasözü-120). Bazı atasözleri şimdiki zaman kipine göre çekilmiştir (Atasözü-23, Atasözü-48). Bazı atasözlerinin de geçmiş zaman kipine göre çekimlendiği görülmektedir (Atasözü-103).

5.2.3. Alkış- Kargış

“Alkış” (hayırdua) ya da “kargış” (beddua, ilenç), kişilerin iyilik ya da kötülüklerinin otorite sayılan güçlerden talep edildiği dilek bildiren kalıplaşmış sözlerdir (Terzioğlu, 2007: 34). “Kullanıldıkları tikel ve belirli durum ya da bağlamların ötesinde, daha geniş bir çerçevede değerlendirildiklerinde, bu kalıp sözlerin, halkın kimin, neyin iyi ya da kötü olduğuna dair oluşturduğu değer yargılarını da içerdiği anlaşılır. Bu anlamda alkış ve kargışlar, atasözleri ve deyimler gibi sözlü edebiyatın en kısa türlerinden olmakla beraber, bir yandan bireysel duygu ve düşünceleri iletmeye yarayan, öte yandan da halkın uzun süreçler sonucu oluşturduğu değer yargılarının yeniden üretilmelerini sağlayan ‘kapsül’ ifadelerdir.” (Terzioğlu, 2007: 34).

Zamanla din ve kültürde meydana gelen değişimler, sözün fonksiyonellikten uzaklaşıp estetik bir ifade aracı haline gelmesini sağlamış, alkışlar da iyi dilek ve dua mahiyeti kazanmışlardır. Özellikle İslâm dininin kabul edilmesiyle alkışlar, dua tarzında Tanrı’ya yönelmiş, dinî kavramlarla örülmüştür. İlk zamanlarda daha uzun bir özellik taşıyan bu sözler, zamanla kısalmış ve kalıplaşmışlardır. Daha uzun ve hafızada kalabilme özelliği olan metinler ise bağlı buldukları uygulama içinde başka adlarla yaşamaya devam etmişlerdir. Bir diğer husus ise bazı alkışların daha önce bağlı buldukları tören veya uygulamayı terk ederek bağımsız bir edebî metin haline gelmiş olmasıdır (Duymaz, 2000: 20-21).

“Kargışlar, çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak için dile getirdiği kalıp sözlerdir. Söylendiği andaki duyguları ifade etmesi, o andaki ruh halini yansıtmaya açısından önem taşıyan bu sözler, insanın karakteristik yapısına, zamana, çevreye, şarta ve olaya göre değişir. Çoğunlukla

toplum tarafından hoş karşılanmayan hareketleri yapan insanlar için söylenir.”
(Harmancı, 2012: 10).

Yörede kullanılan alkışlar şunlardır:

Alkış-1

Mübarek olsun (K.K:15).

Alkış-2

Nasibin bol olsun (K.K:15).

Alkış-3

Allah imandan ayırmasın (K.K:21).

Alkış-4

Yolun açık olsun (K.K:3).

Alkış-5

Su gibi aziz olasın (K.K:3).

Alkış-6

Yerin durağın cennet olsun (K.K:6).

Alkış-7

Allah bir yastıkta kocatsın (K.K:6).

Alkış-8

Allah analı babalı büyütsün (K.K:6).

Alkış-9

Geçmişlerinin canına değsin (K.K:6).

Alkış-10

Allah ne muradın varsa versin (K.K:30).

Alkış-11

Bahtiyar olasın (K.K:1).

Alkış-12

Bereketli olsun (K.K:1).

Alkış-13

Canın sağ olsun (K.K:40).

Alkış-14

Ayağına taş değmesin (K.K:25).

Alkış-15

Sonun hayrolsun (K.K:25).

Alkış-16

Mekâni cennet olsun (K.K:23).

Alkış-17

Allah din iman versin (K.K:23).

Alkış-18

Babana rahmet (K.K:24).

Alkış-19

Tuttuğun altın olsun (K.K:3).

Alkış-20

Allah birse bin versin (K.K:3).

Alkış-21

Toprağı bol olsun (K.K:8).

Alkış-22

Sağlıcakla gidin (K.K:35).

Alkış-23

Sağlıcakla kalın (K.K:35).

Alkış-24

Sağlık olsun (K.K:45).

Alkış-25

Muradına eresin (K.K:4).

Alkış-26

Karakaşlı bir yârin olsun (K.K:4).

Alkış-27

Bereketi Allah'tan olsun (K.K:18).

Alkış-28

Geçmişlerinin canına rahmet (K.K:18).

Alkış-29

Geçmişlerinin canına değsin (K.K:22).

Alkış-30

Allah bir yastıkta kocatsın (K.K:22).

Alkış-31

Eşiğine taş değmesin (K.K:10).

Alkış-32

Tekerine taş değmesin (K.K:10).

Alkış-33

Allah razı olsun (K.K:12).

Alkış-34

Gelen malına gelsin (K.K:12).

Alkış-35

Ellerin dert görmesin (K.K:11).

Alkış-36

Nasibin bol olsun (K.K:11).

Alkış-37

Hayırlısı olsun (K.K:19).

Alkış-38

Su gibi git, gel (K.K:17).

Alkış-39

Allah analı babalı büyütsün (K.K:9).

Alkış-40

Allah kazadan beladan esirgesin (K.K:33).

Alkış-41

Yağlı ballı olsun (K.K:35).

Alkış-42

Toprağın sağlam olsun (K.K:35).

Alkış-43

Dua edenlerin çok olsun (K.K:35)

Yörede kullanılan kargışlar şunlardır:

Kargış-1

Zıkkımın kökünü yiyesice (K.K:41).

Kargış-2

Zıkkımın dibini yiyesice (K.K:45).

Kargış-3

Başın beladan kurtulmasın (K.K:45).

Kargış-4

Kör olasıca (K.K:36).

Kargış-5

Ölün gelsin (K.K:36).

Kargış-6

Yerlerde sürün (K.K:51).

Kargış-7

Yere batasica (K.K:51).

Kargış-8

Tepe taklak ol (K.K:51).

Kargış-9

Sidikliğin dursun (K.K:60).

Kargış-10

Boynun devrilsin (K.K:65).

Kargış-11

Adı batasica (K.K:65).

Kargış-12

Allah belanı versin (K.K:65).

Kargış-13

Yediğin zehir olsun (K.K:59).

Kargış-14

Burnundan gelsin (K.K:59).

Kargış-15

Al kanlara bulan (K.K:50).

Kargış-16

Baba yiyesice (K.K:50).

Kargış-17

Gidişin olsun, gelişin olmasın (K.K:50).

Kargış-18

Son gidişin olsun (K.K:14).

Kargış-19

Başın beladan kurtulmasın (K.K:14).

Kargış-20

Anandan emdiğin burnundan gelsin (K.K:9).

Kargış-21

İflah olmayasın (K.K:57).

Kargış-22

Son yediğin olsun (K.K:57).

Kargış-23

Yerin yurdun olmasın (K.K:60).

Kargış-24

Soyun kurusun (K.K:60).

Kargış-25

Sürüm sürüm sürünesice (K.K:20).

Kargış-26

İnim inim inle (K.K:20).

Kargış-27

Cehennemlerde yan (K.K:70).

Kargış-28

Evin batsın (K.K:70).

Kargış-29

Ocağına incir ağacı dikilsin (K.K:70).

Kargış-30

Kör kuyulara gel (K.K:31).

Kargış-31

Yağlı organlara gelesin (K.K:31).

Kargış-32

Kara haberin gelsin (K.K:65).

Kargış-33

Kan kussun (K.K:65).

Kargış-34

Ciğerlerin çıksın (K.K:55).

Kargış-35

Ocağın sönsün (K.K:53).

Kargış-36

Ocağın tütmesin (K.K:53).

Kargış-37

Yerlere bat (K.K:53).

Kargış-38

Yerin dibine gir (K.K:60).

Kargış-39

Yerlerde sürün (K.K:27).

Kargış-40

Kor sularda boğul (K.K:27).

Kargış-41

Muradına erme (K.K:19).

Kargış-42

Derdine boğulasın (K.K:19).

Kargış-43

Allah'ından bulasın (K.K:40).

Kargış-44

Yağlı kurşunlara gelsin (K.K:40).

Kargış-45

Yediğin burnundan gelsin (K.K:66).

Kargış-46

Elin kırılısın (K.K:66).

Kargış-47

İnşallah emekleri boşa çıkar (K.K:47).

Kargış-48

Ciğerin ağzına gelsin (K.K:47).

Kargış-49

Allah yedirmesin (K.K:33).

Kargış-50

Yerlere bat (K.K:33).

Kargış-51

Evin başına dökülsün (K.K:27).

Kargış-52

Onmayasica (K.K:50).

Kargış-53

Allah sorsun (K.K.30).

Hem dinin etkisiyle hem de sosyal hayattaki günlük hadiselerin duygulara yansmasıyla birtakım kötü veya iyi düşüncelerin dışa yansıtıldığı bu söz kalıpları, daima kullanılmaktadır. Yapılan araştırmalarda eskiden olduğu gibi günümüzde de hiç değişmeden uygulandığı görülmüştür. Bazı alkış ve kargışların yöreye has ağızla kullanıldığı tespit edilmiştir (Kargış-1, Kargış-2, Kargış-4, Kargış-7, Kargış-11, Kargış-16, Kargış-25, Kargış- 52).

5.3. Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri**5.3.1. Efsane**

Türkiye Türkleri arasında efsane, menkabe, esatir, mitoloji ve söylence, diye adlandırılan anlatı metinleri, diğer Türk bölgelerinde epsane, rivayet, mif, egande, anız, anız-engime, ekiyet, aytıv, tavruh, kuuçın, kep-kuuçın, kipçoooh, çoooh-çaah,

toolçurguçuğaa, töögüçugaa, tolçurgu bolgaş, töögüçugaalar, erbek, kepseen, sehen, kepsel, bılrığı sehen gibi terimlerle isimlendirilmektedir (Ergun, 1997a: 2-4).

Efsaneler halk hayatı, daha doğrusu halkın talihi ile ilgili olduğundan, içeriğini genel olarak hayatın gerçekleri teşkil eder. Halkın yaşadığı tarihin izleri, şu ya da bu biçimde göz önünde sergilenir (Bayat, 2007: 112).

Efsanenin en belirgin yönü olan inanışla bağlantısı, bu türe, kutsal bir içerik kazandırmaktadır. Fıkra ve atasözü gibi, yeri geldikçe, bir ders vermek, yol göstermek, açıklama getirmek amaçlarıyla anlatılır. Açıkladığı nesne, olgu; gizemli; olağanüstü motiflerle bezelidir. Türk efsanelerinin genel yapısı bu gizemli ve kutsal havayı açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Halkın, bu anlatılara göstermiş olduğu saygı, anlatırken ve dinlerken sergilenen tavırlar, dinsel içerikli efsanede saygıyı; diğerlerinde de halkbilgisinin pratiğini sergilemektedir (Karadağ, 1999: 302).

Pertev Naili Boratav efsaneleri şu başlıklarla tasnif etmiştir:

- 1- Yaradılış efsaneleri
- 2- Tarihlik efsaneler
- 3- Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler.
- 4- Dinlik efsaneler (Boratav, 1995:100).

Akdağmadeni ve köylerinde derlenen efsaneler şunlardır:

Efsane-1

Guguklu Kaya Efsanesi

Efsane Kelikli köyünde geçmektedir.

Takva ehli bacı kardeş iki kişi vardır. Düşmanları tarafından gayri Müslimlere öldürtölmek istenmektedirler. Düşmanlardan kaçarlara ve bu tepeye gelirler. Geldiklerinde etrafları sarılmıştır. Düşmanlarını görünce yakalanmamak için dua ederler. Allah'ım bizi yakalatma, ya taş ya da ağaç et, derler ve ağaç olurlar (K.K:49).

Efsane-2

Yılançı Efsanesi

Olay Uzakçay köyü yakınında geçmektedir.

Nerelerden geldikleri bilinmeyen üç tane kardeş vardır. Bunlar bir müddet Dolak köyü ve Çardak köyü civarlarında yaşarlar. Takva ehli dirler. Zamanla sırları ifşa olur. Birbirinden ayrılmak zorunda kalırlar. Bunlardan birisinin adı Yılançı' dır. Bu kişi Uzakçay köyü yakınlarındaki Yılançı adlı mevkide bulunur. Bölge de adını oradan alır. Mezarı olmamasına rağmen hâlâ çeşitli dileklerde bulunulup ağaçlara bez parçası bağlanmaktadır (K.K:54).

Efsane-3

Yatır Efsanesi

Olay Dolak köyünde geçmektedir.

Yılançı adlı takva ehlinin kardeşidir. İsmi bilinmiyor. Kardeşini, ayrıldıktan sonra göremeyip ömrünü burada tamamlamaya karar verir. Biz birbirimizi dünyada göremedik, ahirette görürüz İnşallah, diye dua eder. Ve bu köyde vefat eder. Üçüncü kardeşleri Dolak köyündeki Bonyurt Dağı'ndadır. İsmi ve yeri bilinmiyor. Üç kardeşin mezar yerleri birbirini görmektedir. En sonuncusu vefat ettiğinde, vefat yerlerinden büyük bir ışık çıkmıştır. İyi insanlar bu ışıkları görebilmektedir (K.K:6).

Efsane-4

Mekir Efsanesi

Olay Çardak köyünde geçmektedir.

Kızılburun mevkiinde gece saatlerinde iki yüz metre aralıklarla üç tane tehlikeli alan var. Gece oradan tek başına geçen kişilerin karşısına ilk önce beş tane kurt çıkar. Daha sonra biraz ilerleyince bu kurlar beş tane at olurlar. En sonunda da beş tane askerle karşılaşılır. Bunlara ses çıkarılmamalı yoksa insana zarar vermektedirler. Bunlara mekir (cin) denir (K.K:45).

Efsane-5

Oğlan Kız Kayası Efsanesi

Üzerinden meşe ağacı çıkmış insan silüetini de az çok andıran taş Bahçecik köyü ve Dolak köyü arasında geçmektedir.

Zamanında birbirini seven bir kız, bir oğlan vardı. Birbirlerini çok sevmelerine karşın ikisinin ailesi de evlenmelerine müsaade etmez. Bunlar birlikte kaçmaya karar verirler. Köyden uzaklaşırlar. Bir dağda köylüler tarafından yerleri tespit edilir. Aileleri oraya gelir. Oğlanla kızını yakalamaya çalışırken her ikisi de birbirine koyun koyuna sarılırlar ve Allah'ım bizi yakalatma bunlara verme bizi taş et, derler. Allah tarafından orada taş olurlar (K.K:7).

Efsane-6

Muşlu Ali Efsanesi

Köye adını veren Muşlu Ali Efsanesi, Muşallim Kalesi köyünde geçmektedir.

Nereden geldikleri bilinmeyen Muşlu Ali ve Güzelce Mahmut adlı kişiler bir savaşta köyü kurtarmak için gelirler. Çok çetin geçen savaşta üstün mücadele verirler. Muşlu Ali'nin başı kesilir. Onu oraya gömer, türbe yaparlar. Ertesi gün köylüler bakar ki türbenin üstü açılmış. Türbeyi onarırlar ve ertesi gün bakarlar ki yine türbenin üstü açılmış. Köyden takva sahibi bir kişi rüyasında Muşlu Ali'yi görür ve ona, bıraksınlar türbeyi kapatmayı, üzerime yağmur yağsın, der (K.K:43).

Efsane-7

Kale Efsanesi

Bir önceki olayın farklı bir anlatısı yine Muşallim Kalesi köyünde geçmektedir.

Güzelce Mahmut ve Muşlu Ali bir savaşta köyü kurtarmaya gelir. Muşlu Ali'nin başı düşmanlar tarafından kesilir. Muşlu Ali başını koltuğunun altına alıp savaşmaya devam eder. Yanından geçen uğursuz bir kadın onu görünce şaşırıp bağırmaya başlar. Muşlu Ali'nin sırrı ifşa olunca Güzelce Mahmut'la birlikte orada şehit düşerler (K.K:43).

Derlenen efsanelerin bir tanesi tarihi (Efsane-7), dört tanesi olağanüstü (Efsane-1, Efsane-4,Efsane-5, Efsane-6), iki tanesi de dinî efsane olma özelliği taşımaktadır (Efsane-2, Efsane-3).Dinî efsanelerde pir- hızır motifi, olağanüstü efsanelerde taş kesilme ve ağaç olma motifi görüldüğü tespit edilmiştir. Derlenen efsanelerdeki anlatılan kale, taş, ağaç ve hâlâ üzerine çeşitli bez parçalarının asılarak duaların edildiği yerlerin varlıklarını koruması, günümüzdeki inandırıcılığını korumasının bir kanıtıdır.

5.3.2. Masal

Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatıdır (Boratav, 1995: 75).

Halk edebiyatının anlatmaya dayanan türleri arasında yer alan masallar, sözlü kültürümüzün en güzel örneklerindedir. Kitle iletişim araçlarının fazla yaygınlaşmadığı dönemlerde; anlatılması günlerce süren masallar; hoşça vakit geçirmek için tek araçlardı. Usta anlatıcının etrafına oturan dinleyiciler, bir taraftan işlerini yaparlarken, bir taraftan da Zümrüdüanka'nın sırtında masal dünyasına doğru süzülüp bazen yedi başlı ejderha ile savaşırlar; bazen, de padişahın güzel kızına kavuşmak için türlü imtihanlardan geçerlerdi (Alptekin, 2003: 13).

Türk halkbilimi çalışmaları tarihinde pek çok masal derleme çalışması yapıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların bir kısmında bir yörenin ya da bir dönemin masalları tespit edilmiş bir kısmında da masallar tiplerine, muhtevalarına göre incelenerek tasnif edilmiştir. Şüphesiz ki yapılan bu çalışmalar bilimsel bir nitelik taşımakta ve pek çok araştırmacıya halk kültürü malzemesi açısından kaynaklık etmektedir (Erdal, 2013: 175).

Boratav, masalları konusuna göre 4 ana başlığa ayırmaktadır.

1- Hayvan masalları

2- Asıl masallar

- Olağanüstü masallar

- Gerçekçi masallar

3- Güldürücü hikâyeler, nükteli fıkralar, yalanlamalar

4- Zincirlemeli masallar (Boratav, 1999: 7).

Masal-1

Dev ve Padişah

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, pireler berber, develer tellal iken herkesin korktuğu bir dev, bir padişah, bir de padişahın çocukları varmış.

Zamanın birinde padişahın üç oğlu varmış, her oğlunun da dünyalar güzeli karıları varmış. Fakat padişahın oğlunun biri bekârmış, çirkin olunca da kimsecikler yüzüne bakmazmış. Babası, bütün dünya nimetlerini onun önüne serse de ne padişahın oğlu ne de padişah hiçbir zaman mutlu olamazlarmış. Padişah, her yere ilan verdirir, oğluyla evlenecek güzel bir kız çıkarsa ona saraylar vereceğini, onu mutlu edeceğini vaat edermiş. Ancak yine de kimsecikler bu çirkin oğlanla evlenmek istemezmiş. Bu olayı işiten bir cadı, padişahın kapısına dayanmış.

— Padişahım, bir dağda kimsenin bilmediği bir yerde güzel bir elma ağacı var. Kim bu elma ağacının elmasından yerse hemen dünyalar güzeli olur ve o elmayı yiyen kişiye herkes âşık olur. Ancak elmanın bir sahibi var, oda bir devdir, kimse o elmanın yanına yaklaşamaz, demiş.

Padişah, oğullarını silahlandırır, yanına da bir kol asker verir ve cadıyla birlikte dağa yollar. Kırk gün kırk gece uğraşırlar ama dev bir türlü yenip ağacın üzerinde sadece bir tane bulunan elmaya ulaşamazlar. Padişah yine asker yollar yine olmaz. En sonunda tekrar cadıya başvururlar. Cadı kadın,

— Ben bu devı uyuturum ancak çabucak uyanır, elinizi çabuk tutarsanız elmayı alabilirsiniz, der.

Padişahın çocukları elmayı tam alırlar ki o sırada dev uyanır. Padişahın askerleri ve oğulları devin yorgunluğunu fırsat bilirlir ve devı orada yaralayıp öldürürler. Bu boğuşmaca esnasında padişahın o çirkin oğlunun elindeki elma, bir taş kovuğunda aşağıya düşer. Ne yapıp edip taş kovuğuna bir delik açarlar. Askerler birer birer içeriye girerler ki ne görsünler, mağaranın içinde bir sürü dünyalar güzeli kız var. Meğer dev bu ağacın elmasını yiyip güzelleşirmiş, onu gören kızlar da hemen ona âşık olup devle birlikte kaçarlar. Dev de kızları bu mağarada saklarmış. Askerler kızları oradan çıkarmışlar. Ama sihirli elmayı bir

türlü bulamamışlar. Kızlardan biri mağaradan çıkarken elmayı bulur ve saklar. Birlikte padişahın sarayına doğru yola çıkarlar. Bir çeşme başında mola verirler. Padişahın çirkin oğlu çeşme başında oturup düşünürken elmayı saklayan kız elmanın hikmetini bilemez. Çeşme başında oturan o çirkin oğlana elmayı verir. Oğlan kızın güzelliği karşısında hikmetine varamadan bu elmayı ısırır ve yer. Aradan fazla geçmeden padişahın bu çirkin oğlu dünyalar güzeli biri olur. Elmayı ona veren dünyalar güzeli kız da ona âşık olur ve böylece padişahın huzuruna varırlar. Padişah da onlara vaat ettiği gibi bir saray yaptırır, öylece yaşayıp giderler. Onlar ermiş muradına, biz çikalım kerevetine. Gökten üç elma düşmüş. Biri anlatana, biri dinleyene, biri de sevenlere (K.K:26).

Masal-2

Altın Yumurtlayan Tavuk

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal iken, pireler berber iken, babam eşikte, anam beşikte iken ben annemin beşiğini tıngır mıngır salları iken köyün birinde gariban, yoksul bir adam yaşarmış. Bu adamın kimi kimsesi yokmuş, kimsenin etlisine sütlüsüne karışmadan kendi halinde yaşar gidermiş. Tek varlığı küçücük kümesindeki sevimli bir tavukmuş. Ona her gün bir âdet yumurta verirmiş, gariban köylü de onu satar, aldığı parayla geçinip gidermiş.

Uzun yıllar geçimini böyle sağlamış. Bunun karşılığında da yaşlı adam tek varlığı olan tavuğuna çok iyi bakarmış. Neyse, aradan yine belli bir zaman geçmiş. Bizim ihtiyar kümese girmiş, elini folluğa uzatmış ki bir de ne görsün, yumurta yerine altın! Bizim ihtiyar şaşırmış, herhalde bu Allah'ın bir hediyesi, nihayet beni de gördü, der. Bu olayı kimseye söylemez, hele yumurtalar bir biriksin de şehre gidince bu altını satarım, der. Ertesi sabah kümese girince yine altın bulur. Buna da şaşırır. Hemen gider bu altınları bozdurur. Gününü gün eder. Ertesi sabah kümeste yine aynı manzarayla karşılaşınca kerametın tavukta olduğunu anlar. Bir hafta bir ay derken altınları biriktirir. Artık zengin bir hayat sürmeye başlar. Bu parayı nereden buldun diyen köylülere benim tavuk altın yumurtluyor, cevabını verir fakat köylüler buna inanmazlar. Bizim gariban köylü o kadar zengin olur ki günlük bir altın bile onun harcamalarına yetmez. Ne yapsam da daha zengin olsam diye düşünürken aklına bir fikir gelir. Tavuğu keseyim, nasıl olsa hazine onun karnında hemen zengin olurum, der. Eline tavuğu keseceği bıçağı alır ve hazineyi koyacağı

torbaları alır kümese girer. Bir hamlede tavuğu keser, hemen karnını deşer. Tavuğu tamamen parçalasa da hazineyi bulamaz. Oracıkta kalıverir ve aza kanaat etmenin kıymetini ve ihanet etmenin ne olduğunu anlamış olur (K.K:43).

Masal-3

Tilkiyle Kurt

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde uyanık bir tilkiyle onu avlamaya çalışan yaşlıca bir kurt varmış. Kurt ne yapıp etse de tilkiyi bir türlü yakalayamazmış. İhtiyarlayan kurt, karnını doyurmak için yemek bulmakta zorlanırmış, olur olmadık yerde tilkinin başına bela olurmuş. Tilki köyün kenarından köylülerin kümesini izlemiş. El ayak çekilince kümese dalmış ama tuzağı fak edememiş ve kapana kısılmış. Sabaha kadar orada beklemiş. Kümesin sahibi gelince ölü numarası yapmış. Tilkinin öldüğünü düşünen adam kapanı açınca tilki birden kaçıvermiş.

Aklına bir tilkilik gelen tilki, kurdun yanına gitmiş ve demiş ki:

— Kurt kardeş yıllardır beni yemek için uğraşıyorsun ama bak, ben seni seviyorum. Seni düşündüğüm için sana bir ziyafet vereceğim. Benimle gel, tarif ettiğim kümese gir, arada istemediğin kadar yiyecek var, onları yiyebilirsin, der.

Yaşlı kurt bu işten şüphelenir. Hemen bir plan kurar ve tilkiye:

— Tamam, gidelim, göster bakalım şu kümesi eğer dediğini yaparsan ben de seni bir daha rahatsız etmem, der.

Tilki, kurdu alır, kümese götürür. Kurt, tilkiye:

— Yalnız sen de beni gözetleyeceksin. Bir de ben yaşlı bir kurdum. Kümesin arkasını dolanmaktansa direk karşıdan gireceğim, sen de benden önce git, arka taraftan kümesin yanındaki barakanın altında bekle, der.

Tilki kabul eder. Barakanın yanına gelir gelmez kümes sahibinin farklı yere kurduğu aynı tuzağa bir daha düşer. Sabah olur. Kurt karşıda durumu süzmektedir. Kümesin sahibi gelir. Tilki çaresiz aynı numarayı yine yapar, ancak adam buna inanmaz. Adam:

— Ey tilki, bu sefer sana öyle bir ceza vereceğim ki kim tilki göreceksin, der.

Adam karşıda bekleyen yaşlı kurdun önüne tilkiyi bırakır. Tilki duruma şaşırır, kurda yalvarmaya başlar. Kurt, tilkiye bir pençe atar ve der ki:

— Sen beni ne sandın. Ben aylardır zaten bu kümesi gözetliyordum. Ama ömrün bu yaşlı kurdun daha neler yapacağına yetmeyecek, der ve tilkiyi oracıkta yer (K.K:49).

Masal-4

Müdülük

Bir varmış, bir yokmuş evvel zaman içinde kalbur saman içinde köyün birinde Fatmacık adında bir kadın yaşarmış. Bir türlü çocuğu olmazmış. Gitmediği doktor kalmamış, ne kadar tedavi varsa hepsini uygulamış. En sonunda, bir kadın ismi duymuş, hemen yanına gitmiş. Derdini kadına anlatmış. Kadın, ona:

— Yastığının altına mercimek koyarsan çocuğunun olur, demiş.

O da hemen apar topar evine varmış. Yastığının altına mercimek koyup uyumuş. Sabah uyandığında bakmış ki mercimek, çocuk oluvermiş. Çocuğun adını da Müdülük koymuş.

Aradan yıllar geçmiş çocuk büyümüş. Bir gün annesi ekşili yapmış. Müdülük'ü yanına çağırması, ona:

— Azıkları al da babana götür, demiş.

Müdülük azık çantasını almış, tarlaya babasının yanına varmış.

— Baba sana azık getirdim. Sen azığını ye. Sen yiyene kadar ben tarlayı süreyim, demiş. Babası:

— Tamam. Ancak dikkat et, sarı öküzün dışkısının altında kalma, yoksa kaybolursun. Bir de tarlanın sonundaki elma ağacının elmasından yeme, o elmalar bir devin elması, sana zarar verir, demiş.

Müdülük tarlayı sürerken sarı öküzün dışkısının altında kalmış. Babası onu zorla bulmuş. Git elini yüzünü yıka temizlen, demiş. Müdülük temizlendikten sonra dayanamayıp elmalardan birini yiyivermiş. Sonra dev yanına gelmiş.

— Müdülük bana elma at, demiş.

Müdülük elmayı deve atmış. Bu kafama geldi, bu gözüme geldi derken en sonunda elmayı elinle ver, demiş. Müdülük elmayı verirken dev onu tutup torbasına koymuş. Yolda giderken devin tuvaleti gelmiş. Torbayı yanına koyup tuvaletini yaparken Müdülük elindeki çakıyla torbanın ağzını kesmiş. Torban içine de diken kesip doldurmuş. Dev torbayı tekrar sırtına alıp evine varmış.

— Hanım sana Müdülük’ü getirdim, akşam sobaya at da pişirip yiyelim, demiş.

Devin karısı elini torbaya bir sokmuş ki eli hep kanlar içinde kalmış. Bu olaydan sonra dev artık Müdülük’ün peşini bırakmış (K.K:16).

Yörede dört tane masal derlenmiştir. İkiisi asıl masal (Masal-2, Masal-5), iki tanesi hayvan masalıdır (Masal-3, Masal-4). Masalların tamamında başlangıç tekerlemeleri bulunmaktadır (Masal-1, Masal-2, Masal-3, Masal-4). Bir masalda bitiş tekerlemesi bulunmaktadır (Masal-1). Masalların tamamında bilinmeyen bir zaman diliminden bahsedilmiştir (Masal-1, Masal-2, Masal-3, Masal-4). İki tane masalda kıssandan hisse çıkarma anlamı bulunmaktadır (Masal-2, Masal-3). Bir tane masalda iyiler ödüllendirilmiş, kötüler cezalandırılmıştır (Masal-3). Bir tane masalda “zamanın birinde” şeklinde geçiş formeli kullanılmıştır (Masal-1). Masallarda olağanüstü özellikler de görülmektedir (Masal-2). Bir masalda bitiş tekerlemesi bulunmaktadır (Masal-1).

5.3.3. Hikâye

“Arap dilinde başlangıçta kıssa ve rivayet olarak düşünülen, sonraları eğlendirmek maksadı ile “taklit” manasında kullanılan hikâye deyimi, gerçek veya hayali birtakım vakaların, maceraların hususi bir üslupla, sözle nakil ve tekrarı demektir. Türk halk hikâyeleri, zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde efsane, masal, menkıbe, destan, vb. mahsullerle beslenerek, dinî, içtimai hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir.” (Elçin, 1986: 444).

Halk hikâyeleri genellikle düğünlerde, uzun kış geceleri köy odalarında, şehir ve kasaba çevrelerinde de ramazan geceleri kahvelerde anlatılır. Ünlü hikâyeci asıklar uzun çıraklık devresinden sonra hikâyeciliği sanat edinmiş kimselerdir. Sanatlarının karşılığında, ücret ya da çeşitli bağışlarla geçimlerini sağlarlar (Boratav, 2003: 73).

Halk hikâyeleri, nazım-nesir karışımı bir yapıya sahiptir. Bu özellik masal, efsane, menkıbe ve fıkralarda pek görülmez (manzum parçalara nadiren rastlanır). Hikâyenin anlatım ve tasvir kısmı (olaylar) mensur, duygu ve heyecanı ifade eden bölümler ise manzum olarak söylenir. Anlatıcı hikâyenin mensur kısmında istediği değişikliği yapabilir. Konuya ekleme veya çıkarma yapmada serbesttir. Hikâyenin ana hatlarından sapmamak kaydıyla beğenmediği kısımları çıkarır veya hoşuna giden bir başka hikâyeyi uygun bir yere ilave edebilir (Alptekin, 1997: 10).

Türk halk hikâyelerinin dört önemli kaynaktan teşekkül ettiği söylenebilir.

1. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da gerçek olaylardan doğmuş kısa hikâyeler.
2. Yaşayan ve yaşadığı rivayet edilen âşıkların hal tercümelerinden doğan hikâyeler.
3. Dinî-millî hadiselerle bunlara dayalı kahramanlık olaylarını konu edinen halk hikâyeleri.
4. Klasik hikâyeler (Türkmen, 1998: 489).

Akdağmadeni köylerinde tespit edilen hikâyeler şunlardır:

Hikâye-1

Geneci

Zamanında Geneci adında bir adam yaşar. Bu adam fakir bir ailenin çocuğudur. Akranlarına göre çok aksi, kavgacı biridir. Yokluk zamanlarında yetiştiği için sefalet içinde yaşar. Yetişkinlik dönemlerine gelince daha da aksileşir. Her gün bir köyde yaşar, dağları mesken edinir, dağlar onun evi, yurdu olur. Adeta bir çete lideri olur, onu tanıyan ondan korkar. Kimi aileler ise çocuklarını susturmak için onlara Geneci geliyor, Geneci'ye söylerim, seni götürür gibi tehditlerle çocuğunu korkutup susturmaya çalışır.

Bir gün bir köye uğradığında köyün meydanındaki çeşmeden su dolduran bir kıza rastlar. Çeşmenin yanına yaklaşır ve kıza:

— Sen kimlerdensin, diye sorar. Kız; çirkin, bakımsız bu yüzden korkar, çekinir ve cevap vermeden oracıktan uzaklaşır. Ancak Geneci bu işin peşini bırakmaz. Kızın ailesini araştırır ve onu istemeye karar verir. Kötü yaşantısından

dolayı ailesi ona kefil olup kızını istemeye gitmez. Eşini dostunu götürmeyi denese de onlar da Geneci gibi kötü hayat sürmektedir.

Karar verir tek başına kızının ailesinin yanına gitmeye. Kızını isteyeceğini işiten baba, Geneci'ye asla kapıma gelmesin, diye haber yollar. İnat eden Geneci, bir akşam kızın kapısına dayanır, kızın babasına:

— Kimim kimsem yok ama usulünce kapıma geldim, bir konuşalım, der.

Kızın babası:

— Sana asla kızımı vermem, git nasibini başka yerde ara, der.

Aradan zaman geçtikten sonra Geneci kızını kaçıtır. Kızını alır, köyden uzak bir dağlık alanda saklar. Askerler bir taraftan, kızın ailesi bir taraftan onları arar dururlar. Kızın yakınları kızını ve Geneci'yi askerlerden önce bulurlar ve kimseye haber vermezler. Ona cezayı kendileri vermek isterler. İlk önce, Geneci'nin ayak parmaklarını daha sonra ellerini ve daha sonra da cinsel organlarını keserek öldürürler (K.K:71).

Hikâye-2

Cemal ile Canan

Canan, zengin bir ailenin dillere destan güzel bir kızıdır. Cemal ise fakir bir ailenin güzel bir oğludur. Cemal ile canan birbirlerini deli gibi sevmektedir. Çocukluktan beri sürekli buluşurlar ancak yaşları küçük olduğu için kimse bunlardan şüphelenmez. Yıllar geçip Cemal ile Canan büyüyünce evlenmeye karar verirler. Fakat Canan'ın babası çok gaddardır ve Cemal'in babasını da hiç sevmez. Tek korkuları bu durumun evlenmelerine engel olacağıdır. Her ikisi de her şeyi göz önüne alır ve Cemal, babasına kızını isteyecektir. Durumu önce annesine, sonra babasına açar:

— Baba ben Canan'ı seviyorum, onu bana isteyin, der.

Bu sözü duyar duymaz baba olacakların sonunu hemen tahmin eder.

— Oğlum bu işten sana da bize de hayır çıkmaz. Biliyorum, kara sevdaya tutulmuşsun fakat kızın babası bizi, biz de onu sevmeyiz. Kızını vermek bir tarafa bizi bu köyden sürer. Bizim kimimiz kimsemiz gücümüz yok, der.

Cemal, durumu anlasa da gönlüne söz geçiremez. Annesine kızı istemeleri için ısrarda bulunur. Canan'ın babası da zaten kızını kime vereceğini önceden belirlemiştir. Birden Cemal'in kulağına, babasının kızını, köye sürekli gelip giden bir ormancıya vereceği gelir. Canan da bu durumu işitmiştir artık. Cemal bir süre köye hiç uğramaz. Nerede olduğu da bilinmez. Canan da sevdiğinden haber alamamış zorla başkasıyla evlendirilmek istenmiştir. Kahrından yataklara düşen dünyalar güzeli Canan ne yapacağını bilemez olur. Kızın hastalığından ve Cemal'in köye uğramamasından şüphelenen köylüler de artık bu iki gencin birbirini çok sevdiğini hatta Cemal'in delirdiğini, Canan'ında hastalandığını öğrenirler. Böylece sevdaları dilden dile dolaşır. Cemal'in annesi durumu kızın ailesine anlatır ama sonuç alamaz. Kızın ailesi bu gerçekleşmesi mümkün olmayan bir sevda der, asla kabul etmez. Cemal gizlice köye gelip küçük bir kız çocuğuyla Canan'a haber salar.

— Ya birlikte kaçırız ya da kavuşmamız mahşere kalır.

Yatağında hasta yatan Canan,

— Burada öleceğime birlikte ölürüz, der.

Canan, haberi getiren çocukla Cemal'e haberi gizlice yollar. Birlikte köyden uzaklaşırlar. Kızın babası, kızın sözlüsü olan ormancıyla birlikte bütün köylüler, sevdalıları aramaya başlar. Cemal'in babasını tutsak edip kızın gelmesi halinde serbest bırakacaklarını söylerler. Bütün köylüyle beraber Cemal'in annesi de aramaya çıkar. Köylülerden biri âşıkları saklandıkları yerde bulur. Kimseye haber vermeden Cemal'in annesini oraya götürür. Cemal'in annesi, hastalığı daha da ilerleyen kızın verem olduğunu anlar. Kız ölmek üzeredir. Cemal'e durum anlatılır. Eğer kız gelmezse Cemal'in babası öldürülecektir. Cemal her iki durumda da öldürüleceklerini anlar ve geri dönmek istemez. Orada bir iki gün saklandıktan sonra Cemal'in annesi onlara gizlice erzak getirir. Bir seher vakti kızı sırtına alan Cemal, çaydan geçip ormanlar arasında kaybolup giderler. Annesi onları son kez görür, bir daha da onlardan haber alınamaz. Cemal'in annesi köye gelir ve köylüler, ona bir haber, iz var mı diye sorarlar. Bunun üzerine acıya dayanamayan Cemal'in annesi şu türküyü yakar:

Cemal ile Canan'ı sürdüler yokuşa

Canan'ı da yüklediler Cemal'in sırtına

Dayan Cemal'im dayan aşınca yokuşu

Saklayacak orman çaya varınca seni

Kurtlar kuşlar musallat olmadan Cemal'e
Zaten yükü ağır Canan sırtında
Düz yokuş ne olur Allah aşkına
Varsın Cemal'im artık menzile

Cemal'im yayan bu nasıl adalet
Atlılar peşinde kopsun kıyamet
Yaradan'ım Canan'ın tek duası
Darda kaldılar artık kabul et bu duayı (K.K:6).

Her iki hikâyede aşk konusu anlatılmaktadır (Hikâye-1, Hikâye-2). İkinci hikâye de hikâye üzerine türkü söylenmiştir, bu yönüyle kara hikâye özelliği taşımaktadır (Hikâye-2). Türkünün nazım birimi dörtlüktür, kafiye şeması ve hece ölçüsünde dağınıklık görülmektedir ve kavuştağı da yoktur. Hikâyenin konusu ile türkünün konusu arasında bütünlük sağlanmıştır.

5.3.4. Fıkra

Bir olayı ya da görüşü kısaca anlatan parça (Akalm, 1984, 110). Ağırlıklı olarak sözlü kültür geleneğinde yaşatılan fıkra, hikâye özü hayattan alınmış bir olay veya tam bir fikrin teşkil ettiği kısa ve yoğun anlatımlı, insana ait kusurlarla sosyal ve gündelik hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç olayları, çarpıklıkları, zıtlıkları, eski ve yeni arasındaki çatışmaları sağduyuya dayalı ince bir mizah, hikmetli bir söz, keskin bir ifade yoluyla yansıtan; genellikle bir fıkra tipine bağlı olarak nesir diliyle yaratılmış, sözlü edebiyatın yerleşik şekillerinden ibaret yaygın epik-dram türündeki realist hikâyelerden her birine verilen isimdir. 13. yüzyıldan itibaren dönemin düşünür ve yazarları, din, ahlak ve tasavvuf alanında yazdıkları eserlerde halkı daha iyi aydınlatabilmek için fıkraları araç olarak kullanmışlardır. 15. yüzyılda ise edebi bir terim olarak fıkra karşılığında “latife” tabiri kullanılmıştır (Yıldırım, 1999: 3-4).

Boratav fıkraları iki kısma ayırmaktadır.

1- Kişileri belli halk tipleri olan fıkralar

2- Belli bir topluluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, orta tabakadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar (Boratav, 1982: 86-87).

Akdağmadeni köylerinde derlenen fıkralar şunlardır:

Fıkra-1

Kabak Yemeği

Adamın biri, bir ağaya çoban olur. Bahar mevsimidir. Ağanın karısı her akşam, akşam yemeğinde kabak çiçeğinden oluşan çiçek yemeği yapar. Bir hafta bir ay aynı yemek derken çoban dayanamayıp ağanın yanına gider.

Ağam tam bir ay oldu, her gün bu kabak çiçeğini yiyorum. Artık gına geldi. Bir söyleseniz de başka yemek yapsalar, der. Ağa: Sorma hiç. Ben de o dertten yanıyorum sen şimdilik haline şükret, der. Duruma şaşırın çoban ağaya niçin, diye sorunca ağa, daha dur bakalım, bu işin bir de kabağı var o daha çıkmadı, der (K.K:6).

Fıkra-2

Kara Saplı Bıçak

Alicik köyünden biri, bir gün çok sevdiği kara saplı bıçağını kaybeder. Dağ taş demez, bir gittiği yeri defalarca arar ama bulamaz. Akşam vakti olur. Kıymet verdiği bıçağını bulamadan da eve bir türlü gitmek istemez. Köyde sormadık kimse de kalmamıştır. Düşünür, taşınır, ne yapsam da bulsam, diye ama çare bulamaz. Aklına son olarak bir fikir gelir ve ana yola çıkar. Yoldan geçen arabaları bir bir durdurur ve sorar:

— Gardaşım, ben bıçağımı bulamıyorum, ne olur söyle sen gördün mü?

Şoför sorar:

— Hangi bıçağı kardeşim?

Bizimki:

— Kara saplı bıçağı, der (K.K:11).

Fıkra-3

Tapan

Aliciklinin biri tarla sürmek için tapan yapmak ister. Malzemeleri tek tek ayarlar ve evinin garajına dizer. Tapanın parçalarını çatarve tapanı tamamlar. Sıra tapanı dışarı çıkarma işine gelince anaa bunu nasıl dışarı çıkarırız şimdi, diye düşünmeye başlar. Düşünür, taşınır ve eşine:

— En iyisi biz bu kapıyı sökelim de öyle çıkaralım, der ve kapıyı yıkıp tapanı çıkarırlar (K.K:11).

Fıkra-4

Vali Bey Yolu Değiştir

Sivas, Alicik köyünün doğusundadır. Köylüler sabahları Sivas'a giderken sabah güneşi, akşam köylerine gelirken de akşam güneşi şoförlerin gözünü alır. Bu dertten uzun yıllar muzdarip olurlar ancak çare de bulmazlar bir türlü. Şoförler bir araya gelip bizim bu işe bir çare bulmamız lazım, biz çare bulamıyoruz madem gidelim Vali Bey'e derdimizi anlatalım, o bulur, derler. Çıkarlar Vali'nin karşısına. Vali sorar:

- Buyurun derdiniz nedir?
- Vali Bey, biz yıllardır Sivas'a gelir, gideriz. Fakat sabah geliriz sabah güneşi, akşam gideriz akşam güneşi gözümüzü alır. Allah rızası için derdimize çare olun da şu yolu değiştirin, der (K.K:56).

Fıkra-5

Yedin ya

Köylüler haftanın belli günlerinde şehre pazara giderler. Gün boyu alışverişler yaparlar ve ikinci vakti olunca eşyalarını yavaş yavaş minibüsün üzerindeki bagaja yerleştirmeye başlarlar. Köye dönüşte bir aksilik çıkar ve araba arızalanır. Ha oldu ha olacak derken saat akşam vaktini bulmaya başlar. Nihayet güneş tepeyi de aşar ve karanlık basmaya başlar. Köylüler acıkmaya başlar. Mustafa adlı kişi arkadaşı Ali'yi bagajın üzerine çıkarıp falancanın poşeti daha çoktu oradan at bakalım aşağıya üç beş ekmek, diğeri üzümü çok aldı, onunkinden de üzüm ver, birinden elma birinden diğey meyveler derken hep başkalarınınkinden ister. Yalnız, aracın üzerindeki Ali muziplik yapıp her defasın bütün yiyecekleri

Mustafa'nın poşetlerinden verir. Araç tamir edilir gece geç vakit köye gelinir. Ali herkesin eşyasını dağıtır fakat Mustafa'nınki yoktur. Mustafa sorar:

— Ne oldu Ali, benim poşetler nerede?

Ali:

— Gelirken yediklerin neydi? Yedin ya dürzü, der (K.K:15).

Fıkra-6

Bıçak Darın Yetişt

Adamın biri yemez içmez dışından tırnağından artırıp bir sürü sahibi olur. Bir tane de oğlu vardır ancak biraz da saftır. Babası, oğluna hiçbir zaman güvenmez. Bu adam olmaz, deyip ona hiçbir şey teslim etmez. Bir gün adamın acil işi çıkar ve birkaç günlüğüne başka yere gitmek zorunda kalır. Ne yapayım nasıl edeyim sürüyü kime bırakayım, derken karısı araya girer.

— Bey, bu oğlan bizimdir. Senin bütün malın da zaten ona kalmayacak mı? Artık güvenmek zorundasın, sürüyü ona emanet et, der.

Adamın kafasına yatar, bu fikir ve tamam, der. Köylüler durumu fark eder ve genç iki gün düşünüp oğlanı bir oyunun içine çekerler. Gizlice koyunun kuyruğunu sıkıp koyunu bağırtırlar ve oğlanı çağırıp bu koyun hastalanmış eğer bunu kesmezsen diğerlerine serper, deyip saf oğlanı kandırırlar. Oğlan hemen koyunu keser. Bir koyun iki koyun derken bu sayı altıyı bulur. Zaten et yemeyen köyün gençleri de bayram eder. O sırada oğlanın babası dağa sürünün yanına gider ki sürü telef olmuş. Ne oldu bu sürüye hepsi bıçaktan geçmiş, deyince oğlu döner ve der ki:

— Sen ne diyorsun ağam bıçak darın (zor) yetişt, eğer kesmeseydim diğerleri de telef olacaktı (K.K:62).

Akdağmadeni'nde fıkra deyince akla hemen Alicik köyü gelmektedir. Gencinden yaşlısına, Aliciklinin biri, diye başlanan fıkraların konusu genellikle saflık üzerine söylenmektedir (Fıkra-2, Fıkra-3, Fıkra-4). Fıkralarımızın hiçbirinde Nasrettin Hoca fıkralarında olduğu gibi ders çıkarma anlamı yoktur. Derlenen fıkralar, günlük hayatın komik olaylarını yansıtmaktadır (Fıkra-1, Fıkra-2, Fıkra-3, Fıkra-4, Fıkra-5, Fıkra-6).

ALTINCI BÖLÜM

LAKAP GELENEĞİ

6.1. Lakaplar

Lakap: “Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad” dır (TDK). “Asıl ada sonradan eklenen ve kişinin her hangi bir özelliğinden dolayı verilen isimdir” (Boyraz, 1998: 109).

“Köylük yerde takma ad ve lakap biraz da oluşturduğu kırsal alanda günlük ve resmî işlerdeki kimi yanlışları önlemek için aynı adı taşıyanların lakaplarıyla anılması gerekmektedir” (Örnek, 2000: 159).

Lakaplar, “Kişinin bariz bir özelliğini fark eden herkes tarafından takılabilir. Başlangıçta sadece takan kişinin kullandığı lakap, çevre tarafından tasvip edilirse ki tasvip etme, lakabın kişiye uygunluğunun tasdiki demektir, yavaş yavaş yaygınlık kazanır ve grup kültürünün tüm üyeleri tarafından kullanılmaya başlanır. Lakap, zamanla öylesine işlerlik kazanır ki kişinin asıl adı kullanılmaz olur ve kişi sadece lakabıyla anılır. Lakaplar genellikle menfi çağrışımlar yaptırdığından dile getirilmesi, özellikle de kendi ortamı dışında, istenmediği için, birtakım sosyal ve psikolojik yaptırımlar uygulanmasına rağmen lakabın kullanımı bazen ortak kültür ortamına kadar taşabilir” (Boyraz, 1998: 113).

“Lakapların işlevlerini yüceltme, tanıtma ve küçültme şeklinde üç kelimedede özetlemek mümkündür. Lakap örnekleri incelendiğinde, Hz. Ebu Bekir’e Sıddık, Hz. Hamza’ya Esedullah, Halid bin Velid’e Seyfullah denmesi örneklerindeki gibi yüceltme işlevine sahip olanların yok denecek kadar az olduğu, buna karşılık tanıtma ve küçültme işlevine sahip olanların bolluğu görülecektir.” (Boyraz, 1998: 114).

Bölgedeki lakapların birçoğu birbirine benzemektedir. Sadece farklı olanlar derlenip aşağıdaki başlıklara göre sınıflandırılmıştır:

6.1.1. Kişinin Fiziksel Özelliklerine Göre Verilen Lakaplar

Lakap-1

Kuru: Çok zayıf anlamındadır (K.K:2).

Lakap-2

Keş: Hal ve hareketleri sarhoşu andırdığı için, boş gezdiği için bu lakap verilmiştir (K.K:40).

Lakap-3

Topal: Bir bacağı sakat anlamındadır (K.K:6).

Lakap-4

Çolak: Tek kolu olmadığı için bu lakap verilmiştir (K.K:26).

Lakap-5

Kara: Yüz teni siyahı andırıyor anlamındadır (K.K:31).

Lakap-6

Kambur: Vücudu kambur olduğu için bu lakap verilmiştir (K.K:34).

Lakap-7

Jilet: Kafasında hiç saç olmadığından jilete bile ihtiyacı yok anlamındadır (K.K:32).

Lakap-8

Bıdık: Minyon tipli, tıfil olduğu için bu lakap verilmiştir (K.K:33).

Lakap-9

Vezir: Ten renginin siyahlığı, satranç taşının siyahlık uyumu ve uzun boyluluk uyumundan dolayı bu lakap verilmiştir (K.K:6).

Lakap-10

Kömüş: Ten renginin siyahlığındandır (K.K:23).

Lakap-11

Dobey: Kısa boylu anlamındadır (K.K:6).

Lakap-12

Kır: Saç renginden dolayıdır (K.K:29).

Lakap-13

Gödek: Kısa boylu anlamındadır (K.K:5).

Lakap-14

İnce: Zayıf anlamındadır (K.K:13).

Lakap-15

Hoplamaz: Kilolu anlamındadır (K:.K:26).

6.1.2. Herhangi Bir Anlamı Bulunmayan Lakaplar**Lakap-16**

Köndo: Ne anlama geldiği bilinmiyor (K.K:13).

Lakap-17

Oçço: Kürtlerde yaygın olan lakap, anlamı bilinmiyor (K.K:17).

Lakap-18

Komüş: Kürtlerde yaygın olan lakap, anlamı bilinmiyor (K.K:17).

Lakap-19

Ceney: Kürtlerde yaygın olan lakap, anlamı bilinmiyor (K.K:17).

Lakap-20

Saat: Ne anlama geldiği bilinmiyor (K.K:23).

Lakap-21

Dello: Ne anlama geldiği bilinmiyor. Babadan oğullara geçen bir lakaptır (K.K:5).

Lakap-22

Gıbıcık: Anlamı bilinmiyor (K.K:33).

Lakap-23

Kirkçi: Anlamı bilinmiyor (K.K:16).

Lakap-24

Coz: Anlamı bilinmiyor (K.K:21).

Lakap-25

Dadır: Anlamı bilinmiyor (K.K:21).

Lakap-26

Küllo: Anlamı bilinmiyor çok yaygın bir lakaptır, Kürt köylerinde yaygındır, bayanlar için kullanılan bir çeşit isimdir (K.K:22).

Lakap-27

Nöhreli: Anlamı bilinmiyor (K.K:13).

Lakap-28

Kasaal: Anlamı bilinmiyor (K.K:38).

6.1.3. Kişinin İşi ve Uğraşına Göre Verilen Lakaplar

Lakap-29

Çavuş: Askerliğini çavuş olarak yaptığı için bu lakap verilmiştir (K.K:22).

Lakap-30

Çoban: Önceden çobanlık yatığı için bu lakap verilmiştir (K.K:6).

Lakap-31

Suiti: Sürekli balık tutan anlamındadır (K.K:39).

Lakap-32

Yaban: Sürekli dağa ava çıktığı için bu lakap verilmiştir (K.K:43).

6.1.4. Kişinin Hal ve Hareketlerine Göre Verilen Lakaplar

Lakap-33

Engel: Birçok şeye mâni oluyor anlamı vardır (K.K:1).

Lakap-34

Kaymakam: Hal, hareket ve giyimiyle diğer insanlardan daha dikkatli ve titiz, rahatına düşkün anlamındadır (K.K:2).

Lakap-35

Mulla: Dinî bilgisi fazla anlamındadır (K.K:4).

Lakap-36

Dana: Yemek yemeye düşkünlüğü ve aykırı davranışlarla birlikte umursamaz, anlamındadır (K.K:4).

Lakap-37

Kırış: Kibirliği temsil ediyor (K.K:4).

Lakap-38

Pine: Pinekleme anlamındadır, her gittiği yerden bir türlü kalkmayan, beleşten geçinen anlamındadır (K.K:12).

Lakap-39

Geneci: Geneci adlı bir gaspçıya huy yönünden benzerliğinden dolayı verilmiş bir lakaptır (K.K:32).

Lakap-40

Şıh: Dinî yönden bilgili anlamındadır (K.K:6).

Lakap-41

Şıh: Dinî kuralları bilir ama uygulamaz, şaka yollu kullanılır (K.K:26).

Lakap-42

Cin: Uyanık kişi anlamındadır (K.K:31).

Lakap-43

Burunsuz: Umursamaz, her söze alınmaz anlamındadır (K.K:19).

Lakap-44

Sümbül: Çok kibar, bakımlı anlamındadır (K.K:6).

Lakap-45

Kâye: Her şeye karışan anlamındadır (K.K:32).

Lakap-46

Herle: Üşengeç anlamındadır (K.K:16).

Lakap-47

Lelik: Anlayışı kıt anlamındadır (K.K:41).

Lakap-48

Cürükçü: Ederi olmayan nesnelere değer veren anlamındadır (K.K:36).

Lakap-49

Keklik kaldıran: Her işin üstesinden sinsice gelen anlamındadır (K.K:15).

Lakap-50

Vazalak: Sürekli konuşan anlamındadır (K.K:37).

Lakap-51

Mercimek: Her işe karışan anlamındadır (K.K:37).

Lakap-52

Süslü: Süsüne düşkün anlamındadır (K.K:18).

Lakap-53

Dalakçı: Cesaretli anlamındadır (K.K:28).

Lakap-54

Kızıl: Hemen sinirlenen anlamındadır (K.K:10).

Lakap-55

Götü bozuk: Babasından gelen bir sözdür, beceriksiz anlamındadır (K.K:31)

Lakap-56

Kedi: Uyanık anlamındadır (K.K:7).

Lakap-57

Bal: Sohbeti ve tavırlarıyla herkesi memnun eden, herkesle iyi geçinen anlamındadır (K.K:6).

Lakap-58

Baş: Her meselenin içinde bulunan anlamındadır (K.K:38).

Lakap-59

Ayı: Komik olduğu için verildi ve yemeğe düşkün anlamına gelmektedir (K.K:9).

Lakap-60

Gatil: Cinayet işlemesi sonucu verilmiştir (K.K:7).

6.1.5. Kişinin Sosyokültürel Durumuna Göre Verilen Lakaplar

Lakap-61

Paşa: Zenginlik anlamındadır (K.K:5).

Lakap-62

Bâ: Bey sözcüğünün başka bir söylenişidir (K.K:31).

6.1.6. Ailede Meşhur Olmuş Kişiler Adına Verilen Lakaplar

Lakap-63

Hıdır: Dedelerinin adından geliyor (K.K:40).

Lakap-64

Omoro: Ömerler anlamındadır, atalarından gelen bir lakaptır (K.K:39).

Lakap-65

Niyaz: Niyazi isminin kısaltılmışıdır, atadan gelen bir lakaptır (K.K:5).

6.1.7. Kişinin Ünlü Şahıs veya Milletlere Benzerliğinden Dolayı Verilen Lakaplar

Lakap-66

Urus: Rus demektir, kişinin yaşam tarzı geleneklere aykırı olduğu için bu lakap verildi (K.K:1).

Lakap-67

Teyo: Teyo adlı Erzurumlu bir tiyatro oyuncusuna, palavra yönünden benzediği için bu lakap verilmiştir (K.K:6).

Lakap-68

Gamber Ağa: Eski bir TRT programındaki karaktere benzerliğinden dolayı bu lakap verilmiştir (K.K:33).

Lakap-69

Botan: Türk film karakterinden alınmıştır (K.K:20).

Lakap-70

Karayalçın: Murat Karayalçın'a benzerliğinden dolayıdır (K.K:26).

Lakap-71

Gafur: Türk sinema karakterine benzerliğinden dolayı bu lakabı almıştır (K.K:25).

Lakap-72

Karbonat: Türk sinema karakterine benzerliğinden dolayı bu lakabı almıştır (K.K:25).

Lakap-73

Stalin: Stalin'e benzerliği anlamındadır (K.K:10).

Lakap-74

Maho: Sinema filmi karakterine benzerliğinden dolayı bu lakap verilmiştir (K.K:45).

6.1.8. Kişiy Şaka Olarak Verilen Lakaplar

Lakap-75

Kuş: Şaka olarak verildi, bir anlamı yoktur (K.K:20).

Lakap-76

Keklik: Komik olduğu için verildi (K.K:9).

6.1.9. İsim Benzerliğine Göre Verilen Lakaplar

Lakap-77

Tiyare: Asıl adı Tayyar ama ismin tayyare sözcüğüne benzerliğinden dolayı verilmiştir (K.K:6).

Lakap-78

Aşo: Ayşe ismine benzerliği olduğundan bu lakap verilmiştir (K.K:18).

Lakap-79

Abo: Abdullah ismine yakınlığından dolayı, ismin kısaltılmışıdır (K.K:18).

Lakap-80

Haso: Hasan isminin kısaltılmışıdır (K.K:17).

Lakap-81

Işık: Âşık adının diğer bir kullanımıdır (K.K:36).

Lakap-82

Sado: Sâdettin isminin kısaltılmışıdır (K.K:7).

6.1.10. İsmeye Yüklene Anlama Göre Verilen Lakaplar

Lakap-83

Kocakurt: Olgun, hata yapmayan anlamındadır (K.K:36).

Lakap-84

Karagöz: Kıymetli anlamındadır (K.K:5).

Lakap-85

Badıç: Meşe ağaçlarının olgunlaşmamış meyvesi anlamındadır (K.K:25).

Lakap-86

Pambih: Sevimli anlamındadır (K.K:36).

Lakapların gerçekte kişinin asıl adının yerine asla geçemediği gibi, artık sosyal kültürümüzün vazgeçilmez bir unsuru olduğu yapılan araştırmalarda görülmektedir. Yapılan saha incelemesinde görülüyor ki hemen hemen herkese lakap takılmaktadır. Köy kültüründe bu geleneğin şehirlere oranla oldukça fazla olduğu anlaşılmaktadır. Kişilerin bazıları, kendisine takılan lakabı bilmemektedir. Bu durumdan anlaşıldı ki bu lakap kötü, kaba veya onur kırıcı anlamlar içermektedir. Fakat kişi, kendisine verilen lakabı biliyor ve kişinin yüzüne karşı söyleniyorsa örneğin Teyo (K.K:6) gibi, bu lakap sevimli ve şirin olduğu için söyleniyordur.

Kaynak kişilere bu lakapların neye göre verildiği sorulduğunda “Ne bileyim, biz de böyle duyduk (K.K:7), tipine göre verilir (K.K:6), yaptıklarına, yaşamına bakılır (K.K:32)” gibi cevaplar alındı. Lakapların oluşum sürelerine ve ortamına bakıldığında bir lakabın kısa süre içerisinde oluşabildiği de görülmektedir, uzun sürede oluştuğu da görülmektedir. Yeni verilen lakapları, kimin verdiği ve nasıl oluştuğu bilinmemektedir. Eski lakapları ise kimin verdiği, hangi ortamlarda ve neye göre verildiği bilinmemektedir.

Köy halkının, işin dinî boyutunu düşünüp günah olduğu için lakap vermediği de anlaşılmaktadır. Lakap (gullap) takmak günah ve ayıptır (K.K:40).

Birçok köyde lakapsız kimsenin olmadığını görülmektedir. Bu durumun aksine ilçeye yakın Şahnederesi köyünde lakap geleneğinin olmadığı belirlenmiştir. “Bizim köyümüzde kimseye lakap takılmıyor (K.K:40).” Bu durumun sebepleri incelendiğinde şehir merkezine yakın yerlerde lakap kullanımının olmadığı görülmektedir.

En çok kullanılan lakaplar şunlardır (Mulla, Dana, Ayı, Topal, Hıdır, Çavuş, Çolak, Kara, Kedi). Bazı lakaplar iki anlamlı olarak kullanılmaktadır (Şıh)

SONUÇ

Yozgat iline bağlı olan Akdağmadeni, Yozgat'ın doğu sınırında olup Sivas ile Yozgat illerinin tam ortasında yer almaktadır. Yozgat'a 110, Sivas'a 120 km. uzaklıktadır. İlçe merkezi nüfusu 22.975' tir. Köyleriyle toplam nüfusu ise 43.070'tir (www.nufusune.com). İlçe, Türkiye'nin kuruluş yönünden ikinci ilçesidir. Sivas Kongresi' ne gönderdiği delegeleri ve mübadelelerle ilçeye yerleştirilen muhacirler de düşünöldüğünde köklü bir tarih ve halk kültürüne sahiptir. Yerleşik halkın büyük bölümü tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Yerleşik olmayan halkın bir kısmı yurt dışında, bir kısmı da büyük şehirlere göç etmişlerdir. İlçe halk kültürü bakımından geniş bir yelpazeye sahiptir. Merkeze bağlı 79 tane köyü bulunmaktadır. Alan araştırmalarının tamamı da bu köyler üzerine yoğunlaşılarak yapılmıştır. Daha öne Akdağmadeni Folkloru adlı yüksek lisans tezi yazan Murat Sevinç' in araştırdığı alanlar, genişletilerek daha kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

İçinde bulunulan yüzyıl, teknoloji bakımından son derece ileri seviyelere ulaşmıştır. Getirdiğı faydalarla birlikte olumsuzlukları da olmaktadır. Dünyamız kültür hazinesi bakımından tek tipliliğe yaklaşmaktadır. Akdağmadeni merkez ve köyleri de bu olumsuzluklardan etkilenmekte, geleneksel değerler yok olmakta, yerine yenileri gelmektedir.

“Akdağmadeni ve Çevresi Halk Kültürü” adlı bu tezde gelenekler ve âdetler kısacası kültürel zenginliklerin belgelendirilmesi amaçlanmıştır. Altı bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde, çalışmanın nasıl hazırlandığı, amaç, konu ve metodu belirtilmiştir.

Halk kültürünün diğer inceleme alanlarından olan halk hekimliği, giyim-kuşam, halk takvimi ve meteorolojisi, halk hukuku, halk tiyatrosu, halk sanatları ve zanaatları, sağlıklı veri elde edilemediğı için inceleme içerisine alınmamış, diğer ürünler üzerinde araştırma yapılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde Akdağmadeni ve çevresi geçiş dönemleri başlığı altında geçiş dönemine ait unsurlar, bayram, tören ve kutlamalar incelenmiştir. İnsanların doğumundan ölümüne kadarki yaşamında birçok yaşamsal inanç ve pratiklerin uygulandığı bu geniş kapsamlı geçiş dönemi özellikleri, bu bölümde incelenmiştir.

Geçiş dönemlerinin ilki olan doğum; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olarak üç ana başlıkta incelenmiştir. Bu başlıklar da çocuğun büyüme dönemlerine göre, alt başlıklar olarak detaylandırılmıştır. Bu kısımdaki araştırmada, kaynak kişilerden yaşlı kadınlar tercih edilmiştir. Ayrıca bu kişilerin köyde yaşıyor olmalarına da önem verilmiştir. Bir diğer geçiş dönemi ise evlenmedir. Bu bölüm, evlendirme biçimleri, evlilik öncesi, düğün ve düğün sonrası alt ve ana başlıkları temel alınarak değerlendirilmiştir. Yaygın olan evlenme biçiminin görücü usulüyle olan evlenme olduğu anlaşılmaktadır. Beşik kertmesiyle evliliğin çok nadir olmasıyla birlikte, insanların bu evlilik yöntemini tercih etmelerindeki faktörlerin temelinde “döl dışarıya çıkmasın” ve mirasın bölünmemesi gerçeği yatmaktadır. Evlenmenin, eski âdetlerini ve uygulamalarını diğerlerine göre en çok kaybeden geçiş dönemi olduğu görülmüştür. Son geçiş dönemi ise ölümdür. İnsanoğlu kendi dinsel inancından ve onun doğurduğu uygulama ve ritüellerden asla vazgeçmemiştir. Köylerde de İslâm inancı çerçevesinde eskiden uygulanan gelenekler neyse bu gelenekler aynı şekilde hiç değişmeden devam etmektedir. Bu başlık da ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası şeklinde alt ve ana başlıklar halinde değerlendirilmiştir.

Bayram, tören ve kutlamalar başlığı altında dinî ve millî bayramlar, sünnet törenleri ve hacı uğurlama gelenekleri incelenmiştir. Akdağmadeni köylerinde bu başlık altında uygulanan pratiklerin çoğunun, İslâm inancına göre uygulandığı görülmüştür. Sünnet geleneğinde önemli değişimler tespit edilirken belirli dini günlerde, dinî bayramlarda, dinsel inanmalarda, özellikle de hac geleneğinde, herhangi bir değişim olmadığı görülmektedir. Millî bayramların kutlanmasının, nüfus yetersizliğinden kaynaklanan sebeplerle birçok okulun kapatılması yüzünden çoğu köyde kutlanmadığı görülmüştür.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Akdağmadeni halk mutfağı geleneklerini incelenmiştir. 79 köyü bulunan ilçenin yemek çeşitleri oldukça fazladır. Bu çalışma yapılırken bütün yemeklere yer vermek yerine, Orta Asya Türk yemekleri ile ilgisi olan yemek çeşitleri başta olmak üzere bölgede sıklıkla kullanılanlar ve özel anlam yüklenen yemeklerden on bir tanesine yer verilmiştir. Bu inceleme esnasında halk edebiyatı ürünlerinin yemekler içerisinde yerinin olup olmadığına bakılmıştır. Değerlendirmesi de üçüncü bölüm başlığı altında yapılmıştır. Diş hediği, köfte yuvarlaması, un helvası özellikle geçiş dönemleri içerisinde yer bulmaktadır.

Madımak, omaç, köfte yuvarlaması yemekleri ise halk edebiyatı ürünlerinden mânide yer bulduğu görülmüştür.

Dördüncü bölüm başlığı altında ise köylerdeki çocuk ve büyüklerin oynadığı oyunları incelenmiştir. Yemek kültüründe olduğu gibi çocuk oyunlarında da çeşitliliğin fazla olduğu görülmüştür. Bu oyunların hepsine yer vermektense önemli olanlarından beş tanesi ele alınarak tanımlanıp, değerlendirmesi de bölüm başlığı altına yapılmıştır. Bu başlıktaki inceleme amacı, eskiyle yeniyi kıyaslamak, hangi oyunların varlığını sürdürüp sürdürmediğine bakmak, halk edebiyatının bu oyunlar içerisindeki önemini vurgulamak ve bu oyunların amacını vurgulamaktır. Aygördüm, çiğdem, conguluz oyunlarının artık oynanmadığı görülmüştür. Deve oyunu eski uygulamalarıyla sosyal hayatımız içerisindeki yerini korumaktadır. Büyüklerin oynadığı oyunlar da geçiş dönemi özellikleri içinde değerlendirilmiştir.

Beşinci bölümde anonim halk edebiyatı ürünleri araştırılmıştır. Bunlar manzum, mensur ve manzum- mensur olarak üç başlık altında incelenmiştir. Hayatımızın belirli zaman dilimlerinde uyguladığımız geçiş dönemi ürünlerinde bazı değişikliklerin olduğu görülmüştür. Fakat ömrümüzün her anında var olan, herhangi bir dönemi veya zamanı olmayan aniden gerçekleşen ve hoş vakit geçirme amacı olan bu anonim halk edebiyatı ürünlerinin, sözsel olma özelliğiyle de birlikte kimisinin varlığını hiç eksiltmeden, değiştirmeden sürdürdüğü, kimisinin de varlığını yitirdiği görülmüştür.

Bu bölümdeki araştırmada on iki tane türkü, kırk bir tane mâni, yirmi bir tane ninni; kırk iki tane bilmece, doksan altı tane alkış-kargış, yüz yirmi tane atasözü, on üç tane tekerleme; altı tane fıkra, yedi tane efsane, iki tane hikâye, dört tane masal tespit edilmiştir. Kaynak kişilerle görüşülerek elde edilen bilgiler, olduğu gibi aktarılmıştır. Araştırılan ürünlerin köylerde yaşatılanlarına yer verilip sistemli bir sınıflandırmayla değerlendirilmiştir.

Türküler doğası gereği insanda derin izlerin tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır, bununla birlikte derlenen türkülerin çoğunlukla gurbette yaşamış veya gurbet görmüş kişiler tarafından yazıldığı belirlenmiştir. İlçede türkü söyleyebilen kaynak kişilerin fazlalıkta olduğu ancak türkü yazarların sayısının az olduğu görülmüştür. Türküler TRT repertuvarına ait değildir. Mânilerin özellikle kadınlar arasında yaygın olduğu görülmüştür; daha çok, geçiş dönemi ürünleri içinde

kullanılmaktadır. Artık çocukları uykuya hazırlamakta ninnilerin yerini teknolojik aletler aldığı için bu türün de kullanımında azalmalar olduğu görülmektedir.

Bilmeceler, gencinden yaşlısına hemen herkes tarafından kullanılmakta ve sürekli yenileri oluşturulmaktadır. Yörede kullanılan atasözleri konu olarak ulusal atasözlerimizle benzerlik göstermekle birlikte söyleyişinde yöresel ağız ağırlık göstermektedir. Alkış ve kargışlar kalıplaşmış cümlelerle devam etmekte olup değişiklik gözlemlenmemiştir, eskiden kullanılan bu kalıp sözler günümüzde de devam etmektedir. Tekerlemeler daha çok çocuklar arasında kullanılmakta, masal anlatma geleneği azaldığı için de yaşlıların kullandığı masal tekerlemeleri, artık kullanılmamaktadır.

Efsanelere yakın zamanlarda bir yenisi eklenmemiş, eski efsaneler anlatılmaktadır. Efsanelere duyulan gerçeklik algısı ve efsanelerde anlatılanlara duyulan saygının da hâlâ devam ettiği görülmüştür. En çok güncellenen ve yenileri oluşturulan ürünlerin başında fıkraların geldiği görülmüştür, hemen her köyde yenileri eklenmektedir, fıkraların teması güldürü esasına dayanmaktadır. Fıkralarda en çok kullanılan konuların ise müstehcen içerikli olduğu görülmüştür. Masal anlatma geleneğinin azaldığı gözlemlenmiştir. Tezde masal sayısının az olması bunun bir göstergesidir. Masal anlatma ve dinleme geleneği sona erdiği için de bilinen masalların bile artık unutulmuş olduğu görülmüş, yerini ise teknoloji ürünlerine bırakmıştır. Hikâye geleneği de masalda olduğu gibi hem anlatma hem de dinleme geleneğini yitirmiş durumdadır.

Son olarak ise altıncı bölümde insanlara verilen lakaplar incelenmiştir. Çok sayıda lakap tespit edilmiş olup bunlardan seksen altı tanesi derlenmiştir. İlçe kültür yelpazesinde yukarıda bahsedilen ürünler içerisinde en zengini lakap verme geleneğidir. İlçe köylerinde hemen hemen lakapsız kimsenin olmadığını tespit edilmiştir. Kimi lakapların kişinin yüzüne karşı söylendiği ve asıl isminden de öteye gittiği görülmüştür. Lakap vermede bazı hassasiyetlerin olduğunu da gözlemlenmiştir. Bu hassasiyetlerin başında önce din ve daha sonra da saygı faktörünün ön plana çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın sonucunda çoğu yerlerde eski Türk inanış ve geleneklerinin hâlâ sürdürüldüğü görülmüştür. Devam eden bu kültürümüzün temelinde dinsel ve büyüsel inanmaların merkezde olduğu anlaşılmıştır. Ata sporumuz ciritte olduğu

gibi unutulmuş değerlerin tekrar yaşatılması için Akdağmadeni ve köylerinde masal ve hikâye anlatma yarışması yapılması; düğünlerin aslına uygun yapılması amacıyla ilçeye, “tarihi köy düğünleri” adı altında müzelerin kurulması en azından geçmiş değerlerin sürdürülmesi açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmanın, halk kültürümüzün nesilden nesile ulaşması için gelecek kuşaklarımıza faydalı olması, en büyük temennimizdir. Önceden bölgemizle ilgili araştırma yapan kişilere ve yazılı kaynaklarından faydalandığımız herkese, kaynak kişilerimize teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1974). *Türkiye'de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları
- Ağcalar, A. (2009). Silifke Halk Kültürü Araştırması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Akalın, L. S. (1984). *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Akca G. (2009). Diyarbakır İli Ergani İlçesi Halk Kültürü Araştırması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi,
- Albayrak, N. (2004). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*, İstanbul: L&M Yayınları.
- Alptekin, A. B. (1993). *Fırat Havzası Efsaneleri*, Antakya: Kültür Ofset Basımevi.
- _____ (1997). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- _____ (2003). *Kazak Masallarından Seçmeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Artun, E. (1996). “Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Göreneklere Bunlardaki Eski Kültür İzleri,” *1. Akdeniz Yöresi Türk Topulukları, Sosyo- Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____ (1998). *Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları*, Tekirdağ: Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yayınları.
- _____ (2000). *Adana Halk Kültürü Araştırmaları I*, Adana: Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- _____ (2001). Adana'da, Törenlere, Adaklara, Özel Günlere Ait İnançlar, Pratikler ve Bunlara Bağlı Mutfak Kültürü. *Millî Folklor*. Sayı 49, ss. 27-28.
- _____ (2004). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- _____ (2005). *Türk Halkbilimi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- _____ (2006). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- _____ (2006). *Adana Halk Kültürü*, Adana: Ulusoy Matbaacılık Ltd. Şti.
- _____ (2008). “Çukurova Ağıt Söyleme Geleneğinde Ölüm Dışı Söylenen Ağıtlar”, Köy Seyirlik Oyunları ve Anonim Halk Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- _____ (2010). *Türk Halkbilimi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- _____ (2011). “Çukurova Halk Kültüründe Törenler, Bayramlar, Şenlikler”, *III. Uluslararası Türk Kültür Kurultayı*, 21-23 Mart 2011, Fethiye-Muğla.
- _____ (2012). *Türk halkbilimi (8. b.)*. Adana: Karahan Kitabevi.

- Atalay, B. (1985). *Divanü Lügati't-Türk Tercümesi I*, Ankara: TDK Yayınları.
- Başçetinçelik, A. (1998). “Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum-Evlenme-Ölüm”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- (2009). *Adana Halk Kültüründe Doğum, Evlenme Ve Ölüm*, Adana: Altın Koza Yayınları.
- Bayat, F. (2007). *Mitolojiye Giriş*, İstanbul: Ötüken Yayınları,
- Bilmen, Ö. N. (1990). *Büyük İslâm İlmihali*, İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınları.
- Boratav, P.N. (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- (1973). *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- (1982). *Folklor ve Edebiyat I-II*, İstanbul: Adam Yayınları.
- (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- (1995). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- (1997). *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- (1999). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- (2003). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boyraz, Ş. (1998). “Lakaplar Konusunda Bazı Dikkatler ve Bir Yöre Örneği”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, VII. Sayı, Sivas.
- Bozkurt, N. (2001). “Kandil”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 24, İstanbul: Divantaş Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama ve Ticaret A.Ş.
- Bozyiğit, A. E. (1987), “Düğünlerimizde Bayrak Geleneği”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi*, Cilt: 4, (Gelenek- Görenek ve İnançlar), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Çağınlar, Z. (2002). “Adana Yöresindeki Nusayrilerde Yatır-Ziyaret İnanıcı İle Ölüm Sonrası Uygulanan Âdet, İnanma Ve Pratikler”, *Folklor/Edebiyat*, Cilt: 8, Sayı: 32, ss. 7785.
- Çelebioğlu, A. (1998). “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Çıblak, N. (2005). *Mersin Tahtacıları Halkbilimi Araştırması*, Ankara: Ürün Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*, Ankara: Mâni Yayınları.

- Çobanoğlu, Ö. (2003). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar Ve Halk İnançları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Doğan, D. M. (2003). *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Deniz, A. (2005). *Ölüm Son Değil*, Ankara: Aziz Andaç Yayınları.
- Dilçin, D. (2000). *Edebiyatımızda Atasözleri 1* (2. Basım), Ankara: TDK Yayınları.
- Duymaz, A. (2000). “Sihir Şiirlerinin Bir Türü Olarak Alkışlar”, *Millî Folklor*, Sayı: 45, ss. 20-21.
- Ekici, M. (2011). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Elçin, S. (1986). *Halk edebiyatına Giriş*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- (2001). *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları
- (2010). *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eliada, M. (2000). *Dinler Tarihine Giriş*, (Çev. Lale Arslan), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Erdal, T. (2013). “Elazığ Masalları Ve Propp Metodu”, *Millî Folklor*, Sayı 99, s. 175.
- Erdentuğ, N. (1991). “Yeryüzünde İnsan Toplumlarında Başlık”, *Aile Yazıları 4*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Ergin, M. (1994). *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2011). *Dede Korkut Kitabı 1-2 (8.b.)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergun, M. (1997). *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, Cilt: 1, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erşahin, İ. (2005). *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gökbek, A. (1998). *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. (2006). *Dedem Korkut'un Kitabı*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Güçlü, M. (2004). “Trabzon Yöresi Düğün Törenlerinde Horon”, *Millî Folklor*, Sayı: 64, ss. 135.
- Gülben, Z. (1964). “Ergani’de Düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Cilt: 9, Sayı: 185, ss. 3592-3593.
- Güler, S. (2010). “Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 26, Kütahya.

- Güzelbey, C. C. (1981). “Gaziantep’te Doğum ve Çocuğa İlişkin Eski Töre ve İnançlar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Harmancı, M. (2012). Dede Korkut Hikâyelerindeki Alkış ve Kargışlara İşlevsel Bir Yaklaşım, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 23, ss. 1-17.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamânizm*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- (1995). *Tarihte ve Bugün Şamânizm*, Ankara: TTK Basımevi.
- (2000). *Tarihte ve Bugün Şamânizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- (2013). *Tarihte Ve Bugün Şamânizm Materyaller Ve Araştırmalar (7. b.)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kalafat, Y. (1998). “Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm Veya ‘Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti’”, *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul: Mezarlık Vakfı.
- (2006). *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri (5. Basım)*, Ankara: Ebabil Yayınları.
- Kalay, A. (1998). “Amasya İli Alan, Hasanbey, Şarklı, Karamustafapaşa Köylerinde Doğum Uygulaması”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karadağ, M. (1999). *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, Ankara: Ürün Yayınları
- Kartal, N. (1998). *İnegöl Folkloru*, İnegöl: Köseleciler Kitap- Kırtasiye.
- Kaya, D. (1996). “Düğünlerimizle İlgili Terimler Ve Bunların Fonksiyonel Özellikleri”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaya, D. (1999). *Anonim Halk Şiiri*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Koç, A. F. (1963). *Bütün Yönleriyle Yozgat*, Ankara: Kendi Yayınları.
- Köktürk, M. (1971). “Yozgat Köylerinde Nişan Ve Düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Cilt: 13, Sayı: 259, ss. 5978-5983.
- Köprülü, M. F. (1985). *Türk Edebiyatı Tarihi (4. Basım)*, İstanbul: Millî Kültür Yayınları.
- Köse, N. (2003). “Türk Düğünlerinde Gerdek Sonrası Duvak Geleneği”, *Millî Folklor*, Sayı: 60, ss. 99- 100.

- Ocak, A. Y. (1992). *Menâkıbnameler*, Ankara: TTK Yayınları.
- Ögel B. (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Cilt: IV, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Örnek, S. V. (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- (1971). *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- (1979). *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- (1995). *Türk Halkbilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- (2000). *Türk Halkbilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özbaş, H. (1962). Yozgat'ta Yufka, Bazlama, Düğün Ekmeği, *Türk Folklor Araştırmaları*, Cilt: 7, Sayı: 161, ss. 2650-2651.
- “Yozgat'ta Günsalık”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Cilt: 11, Sayı: 228, ss. 4795.
- Özdemir, N. (2005). “Yiyecek ve İçecekler”, *Türk Eğlence Kültürü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- (2006). *Türk çocuk oyunları 1-2*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öztürk, İ. (1983). “Evlilikte Çeyiz Hazırlamanın ve Çeyiz Çevresinde Oluşan Toplumsal Kuralların Tekstil El Sanatlarının Yaşamasına Etkisi”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. V, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Pala, İ. (2002). *Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul: L&M Yayınları.
- Pekolcay, N. (1997). *Mevlid*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Rehber Ansiklopedisi (1984). Cilt: 20. İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.
- Roux, J. (2011). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Santur, M. (1998). *Anadolu'nun Bazı Yörelerinde Gerdek Sabahı Gelinle İlgili Adet ve Uygulamalar Üzerine Bir Atlas Denemesi*, Türk Halk Kültürü Araştırmaları.
- Sezen, L. (2005). “Türkiye’de Evlenme Biçimleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 27, (Şinasi Tekin Özel Sayısı), ss. 185-195.
- Soylu, S. (1987). “Taşeli Yöresi Düğün Gelenekleri ve Geleneği Oluşturan Sebepler”, *3. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Cilt: 4 (Gelenek-Görenek ve İnançlar)*, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- Şahin, H. (1991). “Morhamam Köyünde (Malatya) Kirvelik Kurumu Gelenekleri”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Şavkay, T. (2000). *Osmanlı Mutfağı*, İstanbul: Şekerbank Yayınları.
- Şentürk, L. (2003). *İslâm İlmihali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Dairesi.
- Şimşek, T. (2005). *Çocuk Edebiyatı*, Konya: Suna Yayınları.
- Tacemen, A. (1995). *Bulgaristan Türkleri İnanışları veya Türk Kimliği*, Ankara: Üçbilek Matbaası.
- Taş, H. (1991). “Halk Bilimi Açısından Erzurum’da Yemek Geleneği ve Uygulamaları”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- (1994). “Erzurum’da Doğum ve Çocukla İlgili Eski Adet ve İnançlar”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, Ankara: HAGEM Yayınları.
- (2008). Bir Alevi Köyü: Bursa Şehitler Köyü’nde Evlenme Törenleri, *Millî Folklor Dergisi*, Yıl 20, Sayı 50, s. 60.
- Terzioğlu, Ö. (2007). Alkış ve Kargışların, Sözlü Kültürdeki Yerleşik Kodların Aktarımını ve Yeniden Üretimini Kolaylaştıran Biçimsel Özellikleri, *Millî Folklor Dergisi*, Sayı: 75, s. 34.
- Tezcan, M. (1997). Sosyo-Kültürel İşlevleri Açısından Akraba Evlilikleri, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, Sayı: 205, Ankara.
- Türkmen, F. (1998). “Hikâye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 17, İstanbul: Divantaş Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama ve Ticaret A.Ş.
- Türkten, N. (1996). “Kayseri Düğünlerinde Gelin Ve Güveyin Seçimlerinde Dikkat Çekici Usuller”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yalgın, A. R. (1993). *Cenup’ta Türkmen Oymakları I*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yardımcı, M. (1993), “Çukurova’da Ölümle İlgili İnanışlar-Uygulamalar ve İskenderun Mezar Taşlarının Dili”, 2. *Uluslararası Karacaoğlan Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*, Adana: Adana Ofset,
- Yaşar K. (1994). “Türk Halk İnançlarında Hususiyle Doğu Anadolu’da ve Orta Toroslar’da Kırk Motifi”, *Mili Folklor*, Cilt: 3, Sayı: 16.

Yıldırım, D. (1999). *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Yüksel, G. (2011). Kastamonu’da Dinî Bayramları Kutlama Gelenekleri Ve Bu Geleneklerin İnsan İlişkilerine Etkisi, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 26, s. 19.

www.tdk.gov.tr

<http://www.akdagmadeni.bel.tr/ilce-tarihi-s45.html> 21/11/2017

<http://www.yozgatkulturturizm.gov.tr/TR,92225/hakkinda.html> 21\11\2017

<http://www.yozgatkulturturizm.gov.tr/TR,92225/hakkinda.html> 21\11\2017

<http://www.akdagmadeni.bel.tr/cografi-konum-s49.html> 21\11\2017

<http://www.akdagmadeni.bel.tr/cografi-konum-s49.html> 21\11\2017

<http://www.akdagrehberi.com/akdagmadeni-beldeleri-koyleri-kasabalari.html>
21\11\2017

<http://www.nufusune.com/akdagmadeni-ilce-nufusu-yozgat03/07/2018>

EKLER

EK 1. Soru Fişi

Araştırma sahasında, kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde sorulan sorular aşağıda listelenmiştir. Sorular daha önceden belirlenmekle birlikte kimi sorular alınan cevaplara göre görüşme anında belirlenmiştir. Sorulara cevaplar alındıkça konunun devamı niteliğindeki başka sorularla tamamlanmıştır. Sorular arası bağlantılar alınan cevaplarla ilişkilendirilmiş ve bu doğrultuda listelenmiştir. Araştırmada, anlatıların aslına uygun olması için kişiler bir cevap için zorlanmamış, görüşmeler sohbet havası içinde gerçekleşmiştir.

1. Çocuğu olmayan kadınlar çocuk sahibi olmak için neler yaparlar?
2. Gebe olduğunu anlayan kadınlar gebelikten kurtulmak için neler yaparlar?
3. Çocuk sahibi olan kadınlar, çocuklarının sağlıklı bir şekilde doğması için hamileyken hangi uygulamalar yaparlar?
4. Çocuk doğunca ve doğumdan sonraki günlerde çocuğun sağlığı için neler yapılır?
5. Hamile kadınların aşermesi halinde neler yaparsınız?
6. Çocuk doğmadan önce çocuğun cinsiyetini nasıl belirlersiniz, yani tahmin edersiniz?
7. Kadın hamileyken ne gibi şeylerden sakınmalı veya sağlığı için neler uygulamalı?
8. Doğum olayında neler yaparsınız?
9. Doğumu nasıl gerçekleştirirsiniz?
10. Doğumları kimler yaptırır?
11. Doğum anında çocuğun babasının görevi nelerdir?
12. Doğum anında evdeki erkeklerin görevleri nelerdir?
13. Çocuğun göbeğini kesme işlemini nasıl yaparsınız?
14. Çocuğu ilk yıkama ve tuzlama işlemlerini nasıl yaparsınız?
15. Çocuğun eşini ve göbeğini ne yaparsınız, bunların sizde bir önemi var mıdır?
16. Çocuk doğduktan sonra anne bakımını nasıl yaparsınız?
17. Albasmasını biliyor musunuz, sizde ne anlam ifade eder?
18. Albasmasından nasıl korunursunuz?

19. Çocuk doğduktan sonra ilk bakımlarını nasıl yaparsınız, nelere dikkat edersiniz?
20. Çocuğa isim verirken nelere dikkat edersiniz?
21. Neye göre isim verirsiniz?
22. Çocuğun isminin ne olacağıın sizde bir önemi var mıdır?
23. Çocuğun ismini nasıl verirsiniz?
24. Çocuğun büyüme belirtisi olan saç ve tırnak kesiminin sizde bir önemi var mıdır, bunları keserken neler uygularsınız?
25. Çocuk doğduktan sonra şenlik, tören, yemek dâveti gibi şeyler yapar mısınız?
26. Bu dâvetleri nasıl uygularsınız?
27. Bu uygulama, âdet ve inanmalarınız günümüzde de hâlâ devam ediyor mu?
28. Evlenme çağına gelen gençler evlenme isteklerini nasıl belli ederler?
29. Gençlerin evlenmek isteklerini nasıl anlarsınız?
30. Eş seçimi sizce önemli midir, eş seçiminde nelere dikkat edersiniz?
31. Tamamına ermiş bir evlenme hangi aşamalarla gerçekleşir?
32. Kız isteme olayı nasıl gerçekleştirilir?
33. Kız istemede yapılan âdetler nelerdir?
34. Söz kesimi nedir?
35. Söz kesiminde neler uygulanır?
36. Nişan olayında yaptığınız uygulamalar ve âdetler nelerdir?
37. Nişanın sizdeki önemi nedir?
38. Nişan yapmak şart mıdır?
39. Söz kesmek şart mıdır?
40. Başlık parası alıyor musunuz, hâlâ devam ediyor mu?
41. Yapılan düğün veya nişanda misafir dâvetini nasıl yaparsınız?
42. Düğünde bayrak dikme âdetini hangi âdetler çerçevesinde yaparsınız?
43. Düğünlerinizi genellikle hangi ay ve günlerde yaparsınız?
44. Sağdıç kime denir, görevi nedir?
45. Gelinin de sağdıç olur mu?
46. Sağdıçın yaptığı âdetler var mıdır?
47. Çeyiz nedir, sizdeki önemi nedir?
48. Çeyiz âdetleri nelerdir?

49. Bu âdetler nasıl gerçekleştirilir?
50. Kına gecesinin sizdeki önemi nedir, kınayı düğünün hangi gününde yaparsınız?
51. Kına âdetleriniz nelerdir?
52. Ağıt yakan kadınlar hep aynı kişiler midir?
53. Damat da kına gecesine gelir mi?
54. Çeşitli oyun ve eğlenceler yapılır mı?
55. Düğünün son gününde gelin alma ve gelini eve getirme işlemleri nasıl yapılır?
56. Bu işlemler hangi vakitte yapılır?
57. Burada da yaptığımız çeşitli âdetleriniz var mıdır?
58. Nikâh ve gerdek gecesini hangi âdetlerle tamamlarsınız?
59. Sizdeki âdetler nelerdir?
60. Nikâh nasıl kıyılır?
61. Nikâh kıyma işlemini hangi vakitte yaparsınız, sağdıcın burada herhangi bir görevi var mıdır?
62. Düğün sonrasında da herhangi bir âdetiniz var mıdır?
63. Duvak nedir, sizdeki önemi nedir?
64. Duvaktaki âdetleriniz nelerdir?
65. Bu uygulama, âdet ve inanmalarınız hâlâ devam ediyor mu?
66. Hasta veya yaşlı olan kişilerin öleceğini nasıl anlarsınız, onlarda ne gibi belirtiler olur?
67. Ölen kişinin ahirette sonunun iyi olup olmadığını nasıl tahmin edersiniz?
68. Ölüm anında ne gibi uygulamalar yaparsınız?
69. Ölen kişiyi defnedene kadar cenazeyi nerede ve nasıl muhafaza edersiniz?
70. Cenazenin bekletilmesi anında cenazeye neler uygularsınız?
71. Cenazeyi ne zaman defnedersiniz, sizce önemli olan bir vakti var mıdır?
72. Cenaze yıkama ve kefenleme işini nasıl yaparsınız?
73. Cenaze yakınlarının burada görevleri var mıdır?
74. Cenazeyi kimler yıkar?
75. Cenaze taşıma işi nasıl gerçekleştirilir, hangi aşamalardan geçer?
76. Cenaze namazı câmide mi, mezarlıkta mı kılınır?
77. Defin işlemi nasıl yapılır, burada sizlere ait âdetleriniz var mıdır?
78. Definden sonra o gün mezarlığa tekrar gider misiniz?

79. Defn işleminden sonra o gün cenaze evinde neler yaşanır, âdetleriniz nelerdir?
80. İslâmi uygulamaların dışında sizlerde âdet olan uyguladığınız âdetler var mıdır?
81. Ölü için yemek verir misiniz?
82. Ölen kişiye ayin, tören yapar mısınız?
83. Ölünün eşyalarını ne yaparsınız, bu eşyaların sizdeki önemi nedir?
84. Ölen kişinin ardından yas tutar mısınız?
85. Yas tutarken nelere dikkat edersiniz, uygulamalarınız nelerdir?
86. Mezar ziyaretlerini ne zaman ve nasıl yaparsınız?
87. Günümüzde bu uygulamalar eskiye göre değişmiş midir, değişenleri nelerdir?
88. Dinî bayramlarımıza nasıl hazırlanırsınız?
89. Bayramın özellikle ilk gününü nasıl geçirirsiniz?
90. Bayramlarda erkeklerin ve kadınların kendilerine göre âdet ve görevleri var mıdır?
91. Aile, komşu ve akrabalar arasında bayramlaşmalar nasıl uygulanır?
92. Kurban Bayramı'nda Ramazan Bayramı'ndan farklı neler yaparsınız?
93. Dinî bayramlarımızın yaşatılmasında eskiye göre ne gibi değişiklikler yaşanmaktadır?
94. Millî bayramların sizdeki önemi nedir, bu bayramları nasıl kutluyorsunuz?
95. Kandillerde kutlamalar yapar mısınız?
96. Kandillerin sizdeki önemi nedir, bu günlere özel uygulamalarınız nelerdir?
97. Hacca gitmenin, İslâmi esaslar haricinde sizdeki önemi ve kuralları nelerdir?
98. Köylerinizde hacca genellikle kimler gider?
99. Hac geleneğinde ne gibi âdetler uygularsınız?
100. Bu âdetlerinizde eskiye oranla ne gibi değişiklikler yaşanmaktadır?
101. Çocuklarınızın sünnetini kimler yapar?
102. Bu sünnetleri nasıl yaparsınız?
103. Kirvenin görevleri nelerdir?
104. Bu gelenekler günümüzde de uygulanıyor mu?
105. Askere gidecek olan gençler son günlerini nasıl değerlendirirler?

106. Askere gidecek olan gençlerinize bu son günlerinde nasıl davranıyorsunuz?
107. Askerlerinizi uğurlarken, karşılararken herhangi bir tören veya şenlik yapar mısınız?
108. Yöresel yemekleriniz nelerdir?
109. Hazırlanışı nasıldır, hangi malzemeleri kullanırsınız?
110. Sizin için anlamlı olan günlerde veya yerlerde yapılan yemekler var mıdır?
111. Bu yemeğin sizin için önemi nedir?
112. Köylerinizde oynanan çocuk oyunları nelerdir?
113. Bu oyunlar nasıl oynanmaktadır?
114. Oyunları sadece çocuklar mı oynar?
115. Sizler için önem arz eden oyunlar hangileridir?
116. Bu oyunlar hâlâ oynanıyor mu, eskiye göre günümüzde değişiklikler var mıdır?
117. Köylerinizde türkü söylenmekte midir?
118. Sizden öncekilerin söylediği türkü var mıdır veya bildiğiniz bir türkü var mıdır?
119. Günlük yaşamınızda hiç mânî söyler misiniz?
120. Bu mânîleri genellikle kimler söyler?
121. Mânîleri hangi ortamlarda söylersiniz?
122. Çocukları uyutmak için ninni söyler misiniz?
123. Bu ninniler hâlâ söylenmekte midir?
124. Tekerlemenin ne olduğunu biliyor musunuz?
125. Hiç tekerleme söylüyor musunuz?
126. Günümüzde hâlâ tekerleme söylenmekte midir?
127. Birbirinize bilmece sorar mısınız?
128. Ne tür bilmece söylersiniz, konuları genellikle ne olur?
129. Bu bilmeceyi halk arasında genellikle kimler söyler?
130. Daha önce büyüklerinizden duyduğunuz veya kullandığınız atasözü var mıdır?
131. Bu atasözlerini hangi ortamlarda kullanırsınız?
132. Günlük yaşamınızda sık sık dua veya beddualara yer veriyoruz, sizin bölgenizde de sıklıkla kullandığınız dua ve beddualar hangileridir?

133. Efsanenin ne olduğunu biliyor musunuz daha önce dinlediğiniz bir efsane var mıdır?
134. Bölgenizde anlatılan ve olağanüstü özellikler taşıyan anlatı duyduunuz mu hiç?
135. Eskiden masallar anlatılırdı, duyduğunuz veya sürekli anlattığınız masal var mı hâlâ?
136. Bu masalları daha çok kimler anlatırdı?
137. Hangi ortamlarda masal anlatırdınız veya dinlerdiniz?
138. Günümüzde masal anlatma geleneği devam ediyor mu?
139. Duyduğunuz veya anlattığınız bir hikâye var mıdır?
140. Hikâyeleri hangi ortamlarda dinlerdiniz?
141. Masal veya hikâyelerden en çok hangisi inandırıcı gelirdi size yani hangisinin gerçekliğine inanırdınız?
142. Günümüzde de masal ve hikâye anlatır mısınız?
143. Çocuklarınızın masal veya hikâye dinleme talepleri oluyor mu sizden?
144. Günlük hayatınızda hiç fıkra anlatır mısınız?
145. Fıkraların konusu genellikle nelerdir?
146. Fıkraları kime anlatırsınız, bildiğiniz bir fıkra var mıdır?
147. Bir kimseye lakap takar mısınız?
148. Bu lakapların sizlerdeki önemi nedir?
149. Bir kimseye lakap takılmak zorunda mısınız?
150. Lakapları neye göre takarsınız?
151. Bu lakabın anlamı var mıdır?

EK 2. Kaynak Kişiler

Kaynak	Adı-Soyadı	Doğum Yılı	Öğrenim Durumu	Köyü
1	Şinasi Şahinkuş	1958 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Kızılcaova Köyü
2	Halil Serttürk	1960 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Hüyüklüalan Köyü
3	Seyit Armağan	1946 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Ardıçalan Köyü
4	Gülizar Karadavut	1940 Doğumlu	Okuryazar Değil	Veziralan Köyü
5	Fatma Ülker	1930 Doğumlu	Okuryazar Değil	Dolak köyü
6	Hacı Kılınç	1948 Doğumlu	Okuryazar	Dolak Köyü
7	Hacı Şahin	1650 Doğumlu	Eğitim Enstitüsü Mezunu	Bahçecik Köyü
8	İshak Çevik	1965 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Boyalık Köyü
9	Habip Aslan	1956 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Çerçialanı Köyü
10	Kemal Erdem	1931 Doğumlu	Okuryazar Değil	Halhacı Köyü
11	Salih Batur	1928 Doğumlu	Okuryazar Değil	Alicik Köyü
12	Nevzat Yıldırım	1940 Doğumlu	Okuryazar	Boğazköy Köyü
13	Hacı Solmaz	1942 Doğumlu	Okuryazar	Sıtma Köyü
14	İbrahim Tatlı	1925 Doğumlu	Okuryazar	Bulgurlu Köyü
15	Zübeyde Efe	1928 Doğumlu	Okuryazar Değil	Bulgurlu Köyü
16	Esmе Arı	1942 Doğumlu	Okuryazar Değil	Davutlu Köyü
17	Zeynep Özyurt	1939 Doğumlu	Okuryazar Değil	Kızıldağ Köyü
18	Abbas Kırımlı	1948 Doğumlu	Okuryazar	Kayabaşı Köyü
19	Ayşe Tuna	1945 Doğumlu	Okuryazar	Kayabaşı Köyü
20	Ayşe Ünlü	1926 Doğumlu	Okuryazar Değil	Çaypınar Köyü

21	Mahmut Er	1950 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Yazılıtaş Köyü
22	Fatma Mazlum	1932 Doğumlu	Okuryazar Değil	Altılı Köyü
23	Sultan Kurulmuş	1945 Doğumlu	Okuryazar Değil	Çardak Köyü
24	Kezban Atılğan	1937 Doğumlu	Okuryazar Değil	Körük Köyü
25	Mehmet Altundağ	1950 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Kuşlukaçağı Köyü
26	Satılmış Metin	1946 Doğumlu	Okuryazar	Kuşlukaçağı Köyü
27	Feyyaz Erdemli	1937 Doğumlu	Okuryazar Değil	Yunalanı Köyü
28	Tekmile Özen	1945 Doğumlu	Okuryazar Değil	Karacaören Köyü
29	Emine Şimşek	1950 Doğumlu	Okuryazar Değil	Kırlar Köyü
30	Cabir Polat	1955 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Kırlar Köyü
31	Nuriye Şahin	1958 Doğumlu	Okuryazar Değil	Karapir Köyü
32	Ramazan Ersoy	1963 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Akdağmadeni
33	Fikriye Ayyıldız	1927 Doğumlu	Okuryazar Değil	Akbaş Köyü
34	Şükrü Yazan	1980 Doğumlu	Lise Mezunu	Abdurrahmanlı Köyü
35	Elif Erdinç	1937 Doğumlu	Okuryazar Değil	Gümüşdibek Köyü
36	Gülezer Arslan	1945 Doğumlu	Okuryazar	Hacıfakılı Köyü
37	Mehmet Yurtlu	1940 Doğumlu	Okuryazar	Körük Köyü
38	Hayriye Demir	1930 Doğumlu	Okuryazar Değil	Akçakışla Köyü
39	Hüseyin Lale	1964 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Sekikaşı Köyü
40	Hilmi Dere	1956 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Şahnederesi Köyü
41	Erdoğan Demiryürek	1978 Doğumlu	Lise Mezunu	Yukarıculhalı Köyü

42	Ali Doğan	1956 Doğumlu	Üniversite Mezunu	Akdağmadeni
43	Sariye Önsoy	1954 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Muşalikalesi Köyü
44	Murat Hamarta	1982 Doğumlu	Lise Mezunu	Kirsinkavağı Köyü
45	Ali Kılınç	1978 Doğumlu	Ortaokul Mezunu	Dolak Köyü
46	Rahime Erol	1970 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Pınarbaşı Köyü
47	Alparslan Doğan	1980 Doğumlu	Lise Mezunu	Davulbaz Köyü
48	Necati Bedel	1963 Doğumlu	Ortaokul Mezunu	Akdağmadeni
49	Doğam Bostan	1975 Doğumlu	Lise Mezunu	Melikli Köyü
50	Deniz Akalın	1978 Doğumlu	Üniversite Mezunu	Akdağmadeni
51	Murat Laçın	1978 Doğumlu	Üniversite Mezunu	Sekikaşı Köyü
52	Şevki Şeker	1980 Doğumlu	Üniversite Mezunu	Taspınar Köyü
53	Dede Yücel	1956 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Kartal Köyü
54	Şemsi Ülker	1970 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Çardak Köyü
55	Hayrettin Akdağ	1970 Doğumlu	Lise Mezunu	Boyalık Köyü
56	Hüseyin Yücesoy	1970 Doğumlu	Lise Mezunu	Alicik Köyü
57	Mehmet Tamtürk	1966 Doğumlu	Lise Mezunu	Akçakoyunlu Köyü
58	Mevlüt Günaydın	1966 Doğumlu	Ortaokul Mezunu	Yeniyapan Köyü
59	Emine Şimşek	1969 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Akdağmadeni
60	Fevziye Bedel	1945 Doğumlu	Okuryazar	Akdağmadeni
61	Meryem Üzümcü	1950 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Akdağmadeni
62	Yusuf Üzümcü	1948 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Akdağmadeni

63	Şükrü Köroğlu	1982 Doğumlu	Lise Mezunu	İbrahimağa Çiftliği
64	Gülbeyaz Tunca	1950 Doğumlu	Okuryazar	Karacaören Köyü
65	Havva Şahin	1960 Doğumlu	İlkokul Mezunu	Kırlar Köyü
66	Nimet Karaman	1937 Doğumlu	Okuryazar Değil	Evc köyü
67	Ahmet Karaman	1942 Doğumlu	Okuryazar Değil	Evc Köyü
68	Bekir Kılınç	1981 Doğumlu	Üniversite Mezunu	Yünalanı Köyü
69	Ayşe Çiftgül	1942 Doğumlu	Okuryazar Değil	Abdurrahmanlı Köyü
70	Güllü Kaya	1942 Doğumlu	Okuryazar Değil	Boğazköy Köyü
71	Gülbahar Özen	1948 Doğumlu	Okuryazar	Akdağmadeni
72	Döndü Ersoy	1965 Doğumlu	Lise Mezunu	Akdağmadeni

ÖZGEÇMİŞ

Sabri ÜLKER 22.02.1982 tarihinde Akdağmadeni ilçesinin Dolak köyünde doğdu. İlkokulu Dolak köyünde, ortaokulu Akdağmadeni İmam Hatip Lisesinde, liseyi Yozgat Lisesi ve Akdağmadeni Lisesinde tamamladı.

2002 yılında Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne yerleşti. 2006 yılında aynı bölümden mezun oldu. 2015 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Eğitimine kabul edildi. 2016 yılında aynı bölümden mezun oldu. 2014 yılında Bozok Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine kabul edildi.

